

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SAN'ATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

**ABDULLAH B. REVÂHA'NIN
HAYATI VE ŞAHSİYETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN

Hazırlayan
Ali KUŞCALI

KONYA - 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
AÇIKLAMALAR.....	IV
ÖNSÖZ.....	5
GİRİŞ.....	7
1-Araştırmanın Kaynakları	7
2. Müslümanlığından Önce Abdullah b. Revâha	9
2.1. Doğumu ve Nesebi	9
2.2. Yetiştirilmesi ve Gençlik Yılları (Cahiliye Dönemi)	12
2.2.1. Rebi' Savaşı	13
2.2.2. Bakî Savaşı	14
2.2.3. Birinci Ficâr Savaşı.....	15
2.2.4. Bu 'âs Savaşı	16

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ABDULLAH B. REVÂHA

1. İkinci Akabe Biatı ve Abdullah b. Revâha'nın Müslüman Oluşu.....	19
2. Kuba Mescidi'nin Yapımında Yer Alması	23
3. Hz. Peygamber'in Medine'ye Gelişi Mescid-i Nebi'nin Yapımı.....	24
4. Yaptığı Görevler Ve Hizmetler	25
4.1. Bedir Savaşı.....	25
4.1.1. Abdullah b. Revâha'nın Bedir Zaferini Müjdelemek Üzere Görevlendirilmesi.....	28
4.1.2. Ka'b b. el-Eşref'in Öldürülmesi	28
4.1.3. Hz. Peygamber'in Kızı Zeyneb'in Medine'ye Gelmesi.....	29
4.2. Uhud Savaşı ve Hz. Hamza'ya Yazdığı Şiir	30
4.3. İkinci Bedir Seferi	32
4.4. Bi'ru Mâüne Vakası ve Nâfi b. Budeyl'e Yazdığı Şiir.....	35
4.5. Hendek Savaşı	36
4.5.1. Kureyzoğullarına Giden Heyetin İçerisinde Yer Alması	37
4.6. Benî Mustalik Gazvesi	38
4.6.1. İfk Hadisesi	39
4.7. Hayber Savaşı	41
4.8. Hz. Peygamber'in Abdullah b. Revâha'yı Hayber Yahudilerini Gözetlemesi İçin Göndermesi Ve Üseyr b. Rizâm Hadisesi	41
4.8.1. Abdullah b. Revâha'nın Hayber'e Elçi Olarak Gitmesi.....	42
4.9. Bîatü'r-Rıdvân ve Hudeybiye Musalahası	44
4.10. Umretü'l-Kaza	45
4.11. Abdullah b. Revâha'nın Hayber Meyvelerini Tahmin Etmek Üzere Görevlendirilmesi	47

İKİNCİ BÖLÜM

MÛTE SAVAŞI VE ABDULLAH B. REVÂHA'NIN VEFATI

1. Mûte Savaşı'nın Sebepleri.....	51
2. Ordunun Hazırlanması.....	53
3. Abdullah b. Revâha'nın Ağlaması ve Ordunun Medine'den Ayrılması	55
4. Abdullah b. Revâha'nın Etkileyici Konuşması	57
5. Savaşın Oluşumu ve Abdullah b. Revâha'nın Şehit Oluşu.....	60
6. Hz. Peygamber'in Ordu Komutanlarının Şehit Düşmelerini Haber Vermesi	62
7. Ordunun Mekke'ye Dönüşü.....	64
8. Mûte Savaşı'nın Genel Bir Değerlendirilmesi.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMDAKİ ETKİ VE FONKSİYONU AÇISINDAN ABDULLAH B. REVÂHA

1. Dinî ve Ahlakî Özellikler	67
1.1. Allaha Bağlılığı ve İmanını Arttırmaya Olan Düşkünlüğü	67
1.2. Hz. Peygamber'e Olan Sevgisi ve İtaatı.....	69
1.3. İbadetlere Düşkünlüğü.....	70
1.4. Abdullah b. Revâha'nın Cehennemden Korkması	71
1.5. Sıra Dışı Bir Davetçi	72
1.6. Münafıklardan Hoşlanmaması.....	73
2. Kişisel Özellikleri	74
2.1. Zengin Olması ve Yetimlerle İlgilenmesi	74
2.2. Hatasında Israrcı Olmaması.....	75
2.3. Boş Sözdən Uzak Durması ve Mütevaziliği.....	76
2.4. Zeki ve Adaletli Oluşu.....	77
2.5. Kitleleri Etkileyici Bir Hitabet Gücünün Olması ve Cesareti	78
3. Hadis İlmine Katkıları.....	79
4. Abdullah b. Revâha'nın Şairliği	80
4.1. Cahiliye Dönemi Şairliği	82
4.2. İslâm'ı Kabul Etmesinden Sonraki Şairliği	83
SONUÇ	89
BİBLİYOGRAFYA	92

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
b.	:	İbn
bint.	:	Binti
c.	:	Cilt
(c.c.)	:	Celle Celaluhu
DİA..	:	Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.z.	:	Hazreti
H.	:	Hicri
Kıs.	:	Kısım
Km.	:	Kilometre
Nşr.	:	Neşreden
(r.a.)	:	Radıyallahu Anh.
(s.a)	:	Sallallahü Aleyhi Vesellem
s.	:	Sayfa
ŞİA.	:	Şâmil İslâm Ansiklopedisi
thk.	:	Tahkik
tsz.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri
vdg.	:	Ve diğeri
v.	:	Vefatı

AÇIKLAMALAR

1. İstifade ettiğimiz kaynakların ilk geçtiği yerde dipnotta bibliyografik künyeleri verilmiş, daha sonraki yerlerde sadece yazar ismi, varsa kitabın cildi ve sayfası verilmiştir. (Mesela İbn Hişâm, IV, 24) Bir müellefin birden fazla eseri kullanılmışsa sadece bu gibi durumlarda eserin kısaltılmış şekli verilmiştir.(Mesela Zehebî, Siyeru A'lâm) Bibliyografyada ise tam bibliyografik künyeleri zikredilmiştir.
2. Dipnotta ve bibliyografya'da geçen eserlerin baskı tarihleri milâdî yıl olarak belirlenmiş, hicrî tarihli olanların başına "H" konulmuştur.
3. Dipnot numaraları her bölüm için yeniden başlatılmıştır.
4. Bibliyografya'da ilk dönem tarihçilerinin vefat tarihleri parantez konularak hicrî ve milâdî yıl olarak verilmiştir.
5. Araştırmamızda Türkiye Diyanet Vakfı Yayını 2006 Ankara baskı tarihli Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali esas alınmıştır. Âyetlere atıfta bulunurken önce sure ismi, sonra sure numarası ve en son âyet numarası verilmiştir.
6. Hadislere yapılan atıflarda ise el-Mucemü'l-Müfehres li el-Fâzi'l-Hadisi'n-Nebevî usulü esas alınmıştır.

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in ve onun eğitiminden geçen insanların yaşadığı döneme Asr-ı Saadet diyoruz. Hz. Peygamber'in oluşturduğu toplumu ve ondaki değişimleri öğrenmek gerekir. Bu değişimin mimarı hiç kuşkusuz Hz. Peygamber'dir. Allah (c.c) Hz. Peygamber'i Kur'an-ı Kerim'de "Üsve-i Hasene" olarak nitelendirmektedir. Bu noktada sahabîler Hz. Peygamber'i bizzat görerek onu model aldılar. Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklanmaya gayret gösterdiler. Davranışlarında, sözlerinde Hz. Peygamber'e benzemeye çalıştılar. Çünkü Hz. Peygamber'e itaatin Allah'a itaat olduğunu biliyorlardı.

Hz. Peygamber'i tanımak için Kur'an ve hadislerle birlikte sahabîlerin hayatını tanımak gerekir. Niçin? Çünkü Hz. Peygamber'in öğretilerinin hayatlarına yansıdığı ilk insanlardır. Dolayısıyla sahabîyi tanımak Hz. Peygamber'i tanımdır. Bu sahabîlerden bazıları, İslâm Tarihinde aktif rol alarak adını altın harflerle yazdırmıştır.

İşte bu sahabîlerden biri olan Abdullah b. Revâha'yı çalışma konusu olarak tespit ettik. O, Medine'de kurulacak olan devletin temellerinin atıldığı İkinci Akabe Biati'nda yer almış, akabinde nakîb olarak görevlendirilmiş, zamanın süper gücü Bizans'a karşı yapılan Mûte Savaşı'nda komutan tayin edilmiştir. Ayrıca şairliğinin de olması bu güzide sahabî üzerinde çalışmayı cazip kılan sebeplerden sadece bir kaçıdır. Böylesine önemli bir şahsiyet hakkında ülkemizde akademik bir çalışmanın yapılmadığı tespit edince bu konuyu çalışmaya karar verdik. Danışman Hocam önderliğinde akademisyenlerle yaptığımız görüşmeler neticesinde bu konunun çalışılmasının uygun olacağı sonucuna vardık.

Araştırma konumuz giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın kaynaklarıyla beraber Abdullah b. Revâha'nın Müslüman olmadan önceki hayatı incelenmiştir. Abdullah'ın doğumu, nesebi ve kabilesinin içerisindeki konumu hakkında bilgiler verilmiştir.

Hz. Peygamber döneminde Abdullah b. Revâha başlığıyla incelediğimiz birinci bölümde Mûte Savaşı'na kadar aktif olarak yer aldığı konular ele alınmıştır. İkinci

Akabe’de Müslüman olması, Kuba Mescidi’nin yapımında yer alması ve Hz. Peygamber döneminde yaptığı görev ve hizmetler incelenmiştir.

Mûte Savaşı ve Abdullah b. Revâha başlığıyla sunulan ikinci bölümde Abdullah b. Revâha’nın savaşın öncesinde ve sonrasındaki fonksiyonu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber’in komutan tayin ettiği üç komutandan üçüncü sırada olmasına rağmen savaşta en çok isminin geçmesi dikkat çekicidir.

Toplumdaki etki ve fonksiyonu açısından Abdullah b. Revâha adı ile sunduğumuz üçüncü bölümde Abdullah b. Revâha’nın dinî ve ahlakî, özelliklerini kişisel özelliklerini, hadis ilmine katkılarını ve son olarak da şairliğini inceledik. Şairliğini hem Müslüman olmadan önceki şairliği hem de İslâm’ı kabul etmesinden sonraki şairliği diye iki kısımda inceledik. Ayrıca Abdullah b. Revâha’nın Allah’a ve Hz. Peygamber’e olan bağlılığı ve O’nun karakteri, aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu vesile ile gerek konunun seçiminde gerekse hazırlanmasında her türlü fedakârlığıyla yanımda olan Danışman Hocam Doç. Dr. İsmail Hakkı Atçeken’e ve görüş ve tavsiyelerinden istifade ettiğim Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Ana Bilim Dalındaki hocalarıma teşekkür etmeyi bir görev kabul ediyorum.

Ali KUŞCALI
Ocak - 2007
KONYA

GİRİŞ

1-ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Abdullah b. Revâha'nın hayatı, faaliyetleri ve şahsiyeti ile ilgili konuları araştırırken Temel İslâm Tarihi kaynaklarından, tabakât ve rical kitaplarından ve çağdaş yazarların kaleme aldığı eserlerden istifade edilmiştir. Bu kaynakları taranırken konuyla ilgili bilgiler titizlikle irdelenmiştir. Araştırma esnasında bir konu ile ilgili farklı rivâyetler olmuşsa onlar belirtilmiştir.

Abdullah b. Revâha'nın Müslüman olduktan sonra katıldığı savaşlar ve yaptığı hizmetler hakkında ayrıntılı bilgileri siyer ve meğâzi kitaplarında bulundu. Vakıdî'nin (v.207/522), “*Kitâbü'l-Megâzi'si*,” İbn Hişâm'ın (v.213/822) “*es-Sîretü'n –Nebevviye'si*” bunlar arasındadır.

Abdullah b. Revâha'nın hayatını, şahsiyetini ve kişilerle olan ilişkilerini öğrenmek için tabakât kitaplarına müracaat edildi. İbn Sa'd'ın (v.230/844) “*et-Tabakâtü'l-Kübra'si*”, İbn Abdilber'in (v.463/1071) “*el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashab'ı*”, İbnü'l-Esîr'in (v.630/1232) “*Üsdü'l-Ğâbe'si*”, Zehebî'nin (v.748/1374) “*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'si*” İbn Hacer'in (v.852/1448) “*el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe'si*” konuyla ilgili başvuru eserlerdendir.

Çalışma konumuzla ilgili bilgiler için genel tarih kitaplarına da başvuruldu. Abdullah b. Revâha'nın Müslüman olmadan önceki hayatı ve Mûte Savaşı dâhil ve diğer savaşlarda ve olaylardaki fonksiyonunu incelerken tarih kitaplarından istifade edildi. Özellikle Abdullah'ın Müslüman olmadan önceki Evs ve Hazrec Kabilesi arasındaki mücadeledeki etkinliğini İbnü'l-Esîr'e ait (v.630/1232) “*el-Kâmil fî't-Tarih*” adlı eserinden yararlanıldı. Ayrıca Halife b. Hayyât'ın (v.240/854) “*Tarihu Halife b. Hayyât*” Zehebî'nin (v.748/1374) “*Tarihü'l-İslâm*”, İbn Kesîr'in (v.774/1372) “*el-Bidâye ve'n-Nihâye*” adlı eserlere müracaat edildi.

Bir sahabînin hayatını araştırırken hadis kitapları vazgeçilmez kaynaklardır. Hz. Peygamberin hadislerinde Abdullah b. Revâha'nın katıldığı savaşlarla ve şahsiyetiyle ilgili bilgilere ulaşıldı. Bu ulaşılan bilgiler siyer ve tarih kitaplarındaki bilgileri teyid eden ve tamamlayıcı nitelikte olan bilgilerdir. Bu kitapların başlıcaları şunlardır: İbn Hanbel (v.241/855) “*el-Müsned*” , Buhârî (v.256/870) “*Sahihu'l Buhârî*”, Müslim (v.261/874)

“*Sahîhu Müslim*” , Ebû Davud (v.275/888) “*Sünenü Ebû Davud*”, İbn Mace b(v.275/888) “*es-Sünen*” , Tirmîzî (v.279/892) “*Sünenü Tirmîzî*”.

Abdullah b. Revâha'nın şahsî özellikleri ve sözleri bazı âyetlerin nüzul sebebinin temelini oluşturmuştur. İşte bu âyetlerin daha iyi anlaşılabilmesi için tefsirlerden yararlanıldı. Çalışmamızda istifade edilen tefsirlerden bazıları şunlardır: Elmalı Muhammed Hamdi Yazır “*Hak Dini Kur'an Dili*”, Mevdûdî “*Tefhimü'l -Kur'an*” ve Seyyid Kutub “*fi Zilâli'l-Kur'an*”.

Çalışmamızda önemli olayların meydana geldiği yer isimleri geçmektedir. Bu noktada buraları daha iyi tanımak buraların nerede olduğunu bilmek ve hangi bölge içerisinde yer aldıkları hakkında bilgilenmek için Yâkût el-Hamevî'nin (v.626/1228) “*Mü'cemü'l-Büldân*” adlı eserinden yararlanıldı.

Çalışmamızın farklı bakış açıları ile zenginleşmesi adına, müsteşriklerin eserlerinden yararlanma yoluna gidildi. Bu kaynaklardan aldığımız bilgilerin bazıları Temel İslâm Tarihi kaynaklarımızdaki bilgilerle örtüşmezken bazıları ise teyid edici bir özellik taşımaktadır. Mesela Robert Mantran “*İslâm'ın Yayılış Tarihi*” Vasiliev'in “*Bizans İmparatoru Tarihi*”, Georg Ostrogorsky'nin “*Bizans Devleti Tarihi*” bunlardandır. Ayrıca ülkemizde yapılan akademik çalışmalarda yer alan yabancı kalemlere ait bilgilerde çalışmamızın içinde yer almıştır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla ülkemizde Abdullah b. Revâha hakkında yapılmış herhangi bir akademik çalışma yoktur. İslâm Dünyasında bu konuyla ilgili ulaşabildiğimiz çalışmalardan birisi Velid Kassab'ın “*Dîvânu Abdullah b. Revâha ve Dirâse fi Sîretihi ve Şi'rihi*” (Riyad 1982) ismiyle basılan kitabıdır. Bu kitapta Abdullah b. Revâha'nın aktif olarak katıldığı savaşlar hakkında detaylı bilgiler verilmemiş yüzeysel olarak geçilmiştir. Ayrıca kitabın büyük bir bölümü Abdullah b. Revâha'nın şairliğine ayrılmıştır. Konumuzla ilgili yapılan bir başka çalışma da Muhammed b. Sa'd'a ait “*Abdullah b. Revâha Hayâtühü ve Dirâse fi Şi'rihi*” (Riyad 1986) kitabıdır. Ayrıca Cemil Sultan'a ait “*Abdullah b. Revâha*” (Dimeşk 1987) adlı bir çalışmaya da ulaşıldı. Bu son iki çalışmada da şairliği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu eserlerin en önemli eksiklikleri dipnot zenginliğinin olmaması, konuları detaylı ele almamalarıdır. Bu son iki eserin bibliyografyalarındaki eser sayısı otuz altıyı geçmemektedir. Ayrıca hadis kitaplarından gerekli ölçüde yararlanılmamıştır. Eserler akademik bir araştırmancının özelliklerinden çok halka yönelik bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Yer yer tekrarlar yapılmış, aynı konu üzerinde eş anlamlı kelimeler kullanılmıştır. Medhiyelere çok geniş yer verilmiştir. Eserlerinde tek bir bakış açısının

hâkim olduğu açıkça görülmektedir. Konularla ilgili müsteşriklerin görüşlerine yer verilmemiştir. Bizim çalışmamızda bu eserlerin yazarlarının başvurmadığı müsteşriklerin yaptığı çalışmalardan imkânlar ölçüsünde yararlanma çabası ve hadislerin konularla bağlantısını kurmamızın bir farklılık taşıdığı düşüncesindeyiz. Ayrıca bibliyografyanın zenginliğini de ekleyebiliriz.

Neticede Abdullah b. Revâha hakkında temel kaynaklar ve son dönemde yazılmış araştırmalardan ulaşılabildiklerimize başvurduk. Dolayısıyla bunun, bizim konulara ve olaylara bakış açımızı zenginleştirdiği kanaatindeyiz.

2. MÜSLÜMANLIĞINDAN ÖNCE ABDULLAH B. REVÂHA

2.1. Doğumu ve Nesebi

Tam ismi Abdullah b. Revâha b. Sa'lebe b. İmriü'l Kays b. Amr b. İmriü'l Kays b. Mâlik b. el-Egar b. Sa'lebe b. Ka'b b. Hazrec b. Hâris b. Hazrec'dir.¹ Hazrec Kabilesinin Benî Hâris kolundandır. Abdullah b. Revâha, Ebû Muhammed, Ebû Revâha ve Ebû Amr olarak künyeleşmiştir.² Araplarda bir erkeğin künyelenebilmesi için erkek çocuğunun olması gerekir. Ancak araştırmamız esnasında ilk dönem kaynaklarını incelediğimizde Abdullah b. Revâha'nın evlendiğini ancak çocuğunun olmadığını görüyoruz. Kendisinden sonra nesli devam etmemiştir.³

Buna rağmen bazı çalışmalarda Abdullah b. Revâha'nın torunlarının Endülüs'e yerleştikleri, burada itibar gördükleri ve eşraftan sayıldıkları ileri sürülmektedir.⁴ İbn Sa'd "Tabakât" adlı eserinde Abdullah b. Revâha'nın arkasında çocuk bırakmadığını zikretmektedir. Bu noktada "torunları" ifadesi ile bizzat kendi torunları değil de, akrabalarının kastedildiğine hükmetmek gerekir. Kız kardeşinin çocukları olan bu akraba arasında ünlü şairler ve büyük dedeleri Revâha b. Sa'lebe'nin adını taşıyan, künyesi Ebû Revâha olan kişiler de bulunmaktadır. Endülüs'te Benî Abdüsselâm adıyla tanınan bu topluluğun, Abdullah b. Revâha'nın, sahabîlerden Beşir b. Sâd ile evli olan kız kardeşi

¹ İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut, tsz, III, 525; İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet b. Saîd el-Endelüsî, Cemheratu Ensabi'l Arab, Beyrut, 1983, s.363; İbnü'l-Esîr, İzzüddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed, Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, thk: Muhammed İbrahim el-Benna, Kahire, 1970, III, 234; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut, 1990, IV, 257; İbn Hacer, el-Askalâni, Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl, el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe, Mısır, 1969, II, 306.

² İbn Sa'd, III, 525; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 234; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, Beyrut, 1985, I, 231; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, Beyrut, 1968, V, 212; ez-Ziriklî, Hayruddin, el-A'lâm Kamusu, Beyrut, 1969, IV, 217.

³ İbn Sa'd, III, 525; Zehebî, I, 231; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 306.

⁴ Önkal, Ahmet, "Hazrec", DİA, İstanbul, 1998, XVII, 143-144; Krenkow, F., "Hazrec", İA, V/I, 415-416.

Amre bint. Revâha'nın oğlu Numan b. Beşîr'e dayandığı ve Numan b. Beşîr'in Emeviler'e cephe alması üzerine Halife Mervan'ın emriyle öldürülmesinden sonra Endülüs'e kaçan bazı çocuklarından olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Revâha ailesinden olan Cemaleddin Ebû Ali b. Revâha el-Hamevî de H.585 yılında Akka'da meydana gelen Sultan Selahaddin Eyyubi ile Haçlılar arasındaki çıkan savaşta şehit olmuştur. Ali b. Revâha âlim bir zat olup güzel şiirler yazardı. Atası olan Abdullah b. Revâha da Mûte'de, haçlılarla yapılan savaşta şehit olmuştu.⁶ İbnü'l-Esîr de Ali b. Revâha'yı, Abdullah b. Revâha'nın oğlu olarak değil de atası olarak zikretmektedir. Fevâtü'l- Vefeyât'da ise Ali b. Revâha, Hüseyin b. Abdullah b. Revâha el-Hamevî olarak geçmektedir.⁷

Abdullah b. Revâha Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara sataşan ve Müslümanları küçük düşürmeye uğraşan müşriklere karşı, dildeki meziyetini kullanarak yazdığı şiirler ile karşılık vermiştir. Bu yüzden O'na "Şairu Rasûlillah" ünvanı verilmiştir.⁸ Abdullah b. Revâha Medine'de doğdu. Çocukluğunu ve gençliğini burada geçirdi.⁹ Onun ne zaman doğduğuna, nasıl yetiştiğine dair kaynaklarda herhangi bir bilgi zikredilmemektedir. Temel İslâm Tarihi kaynaklarında sadece onun Mûte'de şehit edildiği bilgisi yer alır.¹⁰ Bu da bize doğum tarihinin bilinmediğini göstermektedir.

Abdullah b. Revâha'nın babası Hazrec kabilesine mensuptur. Medine'de yaşayan iki büyük kabile vardı: Hazrec ve Evs. Bu iki kabile aslında Hârise b. Sa'lebe b. Amr b. Âmir b. Hârise b. İmriü'l Kays b. Sa'lebe b. Mazin b. Abdullah b. Ezd b. Gavs b. Nabt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlan Sebe'nin iki oğludur.¹¹ Hazrec ve Evs'in anneleri Kâhil b. Uzre b. Sa'd kızı Kayle'dir. Bundan dolayı bu iki kabileyeye Kayleoğulları da denir. Hazrec'in ecdadı vaktiyle Yemen'de yaşarken "Arîm" selinden sonra V. yy'da Amr b. Müzeykiya b. Âmir önderliğinde Arabistan'ın kuzeyine göç etti ve Evs ile birlikte Hz. Peygamber'in hicretinden sonra Medine ismini alacak Yesrib'e yerleşti. Her iki kabile de Müslüman olmadan önce putperesti ve putları Menat idi.¹²

Hazrec ve Evs Yesrib'te bulunan Yahudileri kontrol altına almayı başardılar. Ancak kısa bir süre sonra Yahudilerin kışkırtmasıyla bu iki kardeş kabilenin arası açıldı. Hazrec

⁵ İbn Hazm, s. 363–364.

⁶ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, Beyrut, 1965, XII, 38.

⁷ el-Kütübî, Muhammed b. Şakir, Fevâtü'l-Vefeyât, thk:İhsan Abbas, Beyrut, 1974, I, 376.

⁸ "Abdullah b. Revâha", Şâmil İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1990, I, 20.

⁹ Kassâb, Velid, Dîvânü Abdullah b. Revâha ve Dirâse fi Sîretihî ve Şi'rih, Riyad 1402/1982, s. 20–21; Furat, Ahmet Suphî, Arap Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1986, s. 123.

¹⁰ İbn Sa'd, III, 526; ez-Ziriklî, IV, 217.

¹¹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî, el-Meârif, Beyrut, 1987, s. 49.

¹² İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, I, 655.

ile Evs arasındaki düşmanlığın 120 yıl devam ettiği ve Arap tarihinde iki kabile arasında bu kadar uzun süren bir çatışmaya yol açan başka bir husumetin bilinmediği söylenir. Hazrec ile Evs arasında meydana gelen belli başlı savaşlar şunlardır: Sümeyr, Ka'b b. Amr, Serâre, Birinci Ficâr, İkinci Ficâr, Rebi' ve Bu'âs. Bu savaşların en kanlısı ve meşhuru Bu'âs Savaşıdır.¹³ Abdullah b. Revâha'nın dedeleri de bu savaşlarda aktif rol almıştır. Çünkü ailesi toplumun ileri gelenlerindendi. Kabileler anlaşmazlığa düştüğü zaman sorunun giderilmesinde Abdullah'ın dedesine müracaat ederlerdi. Mesela Sümeyr Savaşı'nda Abdullah'ın dedesi Amr b. İmriü'l Kays sorunun giderilmesinde önemli rol oynadı. Kabileleri uzlaştırarak problemi çözdü. Amr da şiir yazardı. Hazrec ve Evs arasındaki tartışmaları ile ilgili şiirleri mevcuttur.¹⁴ Abdullah b. Revâha da dedesi Amr b. İmriü'l Kays gibi Cahiliye döneminde kişiler arasında çıkan problemlerin çözümünde rol oynamıştır. Çözüm için hüküm vermiştir. Dedesinde bulunan liderlik, cömertlik gibi özelliklerin hepsi Abdullah b. Revâha da aynen vardı.¹⁵

Abdullah b. Revâha'nın annesinin adı, Kebşe bint. Vâkîd b. Amr b. el-İtnabe b. Âmir b. Zeyd b. Menat b. Malik el-Eğar'dır. Abdullah'ın annesi de Hazrec kabilesine mensuptur.¹⁶ Görülüyor ki Abdullah'ın nesebi hem baba hem de anne tarafından Hazrec kabilesinde birleşiyor. Abdullah'ın annesi de Yesrib'in saygın ailelerindendi. Abdullah'ın babası tarafında bulunan liderlik cömertlik gibi üstün meziyetler annesi tarafında da aynen vardı. Kebşe'nin babası Amr b. el-İtnabe toplumun lider olarak kabul ettiği, seçkin ve kahraman biriydi. Hazrec'in komutanlarındandı. Hazrec ve Evs arasındaki sorunları çözmeye çalışmıştı. Ayrıca O'nun şairliği de vardı.¹⁷

Abdullah b. Revâha'nın babasının ve annesinin aileleri Hazrec kabilesine mensuptur. Her iki ailede liderlik özelliği ile dikkati çekiyor. Ayrıca her iki ailenin içinde de şairler olduğu göze çarpıyor. Abdullah b. Revâha'yı tanıdıkça hem anne tarafının hem de baba tarafının özelliklerini kendinde topladığına şahitlik edeceğiz.

Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşinin adı, Amre b. Revâha'dır.¹⁸ Amre, sahabîden Numan b. Beşîr'in annesidir. Yani Abdullah b. Revâha, Numan b. Beşîr'in dayısıdır.¹⁹

¹³ Kapar, M. Ali, "Hazrec", ŞİA, İstanbul, 2000, III, 232–233; Önkal, Ahmet, "Hazrec", DİA, XVII, 143–144.

¹⁴ el-İsfahânî, Ebu'l-Ferac Ali b. Hüseyin, Kitâbü'l-Eğânî, Beyrut, 1947, III, 21–22.

¹⁵ Sultan Cemîl, Abdullah b. Revâha, Darül-Kalem, Dımeşk, 1987, s. 15–16.

¹⁶ İbn Sa'd, III, 525–526; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, III, 234–235.

¹⁷ Kassab, Velid, a.g.e., s. 23.

¹⁸ İbn Sa'd, III, 531; İbn Hazm, s. 364; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 257.

¹⁹ İbn Sa'd, III, 525–526; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, III, 234–235; Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 231; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, V, 212.

Numan b. Beşîr Ensârdan İslâm'a ilk girenlerdendir. Akabe'de bulundu. Hz. Peygamber ile birlikte Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarına katıldı. Halid b. Velid'in bulunduğu Aynü't-Temr Savaşı'nda şehit oldu.²⁰

Abdullah b. Revâha ile Ebu'd-Derdâ anne bir kardeşiler.²¹ Ebu'd-Derdâ Hz. Peygamber'den pek çok hadis rivâyet eden Uveymir b. Amir'dir. Abdullah b. Revâha ile beraber Uhud'a katıldı. Hz. Peygamber O'nun hakkında: "Uveymir ne güzel kahramandır", demiştir. Ayrıca onun ümmetinin âlimlerinden olduğunu vurgulamıştır. Muâviye Ebu'd-Derdâ'yı Dimeşk (Şam) kadısı olarak atamıştır. Hz. Osman zamanında vefat etmiştir.²²

Zehebî, Abdullah b. Revâha'nın başka bir kardeşinden bahseder. O kişi Sabit b. Kays b. Şemmas'tır. Sabit b. Kays' da aynen Abdullah'ın diğer kardeşleri gibi anne bir kardeşir.²³

2.2. Yetiştirilmesi ve Gençlik Yılları (Cahiliye Dönemi)

Herhangi bir konu veya şahıs hakkında bilgi sahibi olmak istiyorsak araştırma konumuzla ilgili yazılı kaynaklarda konuyla ilgili verilerin olması gerekir. Abdullah b. Revâha'nın doğumu ve çocukluğu ile ilgili bilgiler kaynaklarımızda yok denecek kadar azdır. Aynı şekilde yetiştirilmesi ve gençlik yılları hakkında detaylı bilgilere sahip değiliz.

Abdullah b. Revâha'nın cahiliye dönemindeki hayatıyla ilgili olarak o dönemde söylediği şiirlerinde bazı ipuçlarına rastlamaktayız. Mensup olduğu Hazrec ve Evs arasındaki kabile savaşlarında düşman Evs kabilesinin şairi Kays b. Hatim'in Hazreci aşağılayan şiirlerine cevap vermiştir. Abdullah'ın ezeli rakibi Kays b. Hatim, Hazrec ve Evs kabileleri arasındaki savaşlara katıldı, kılıcıyla ve söylediği şiirler ile kabilesini savundu. Bu savaşların birinde yaralandı.²⁴ Abdullah b. Revâha'nın ise Cahiliye döneminde yapılan savaşlarda kabilesini söylediği şiirlerle müdafaa ettiğini görüyoruz. Abdullah'ın adının geçtiği Bakî Savaşı, Birinci Ficâr Savaşı ve Bu'âs Savaşları'nda kılıcıyla mücadele ettiğine dair bir bilgiye kaynaklarımızda rastlamadık. Ancak bu kesinlikle savaşlara katılmadığı anlamına gelmez. Ayrıca Abdullah Müslüman olduktan sonra savaşlara katılmıştır. Savaşçı bir özelliği var. Kanaatimizce kabileler arasında yapılan savaşlara katılmıştır. Biz sadece Cahiliye dönemi ile ilgili olarak Abdullah'ın Kays

²⁰ el-İsfahâni, XVI, 35.

²¹ Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 231.

²² Kassab, Velid, a.g.e., s. 25.

²³ Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 224.

²⁴ Durmuş, İsmail, "Kays b. Hâtim", DİA, Ankara, 2002, XXV, 92.

b. Hatim'in Hazrec kabilesine yönelik taşlamalarına karşı yazdığı şiirlere ulaştığımızı hatırlatmak isteriz.

Okuma yazma oranının yok denecek kadar az olduğu bir dönemde Abdullah b. Revâha okumayı ve yazmayı biliyordu.²⁵ O'nun Müslüman olur olmaz, II. Akabe'de nakîb olarak görevlendirilmesini ve şiirdeki kabiliyetini önümüze koyarsak, Abdullah'ın küçüklüğünden itibaren yetişmesine, terbiyesine ve eğitimine önem verildiği sonucuna ulaşabiliriz. Abdullah'ın yeteneklerini farkederek Hz. Peygamber O'na bir takım sorumluluklar vermiştir. İlerde değineceğimiz üzere Abdullah, bu sorumlulukların hepsini başarıyla yerine getirmiştir.

Hazrec ve Evs arasındaki mücadeleler Hz Peygamber'in Medine'ye hicretine kadar devam etmiştir. Hicrete kadar meydana gelen savaşlar şunlardır: Sümeyr Savaşı, Ka'b b. Amr el-Mazini Savaşı, Serâre Savaşı, Husayn b. Eslet Savaşı, Rebi' Savaşı, Fâri Savaşı, Hatıp Savaşı, Bâki Savaşı I. ve II. Ficâr Savaşları ve Buas Savaşı. Biz bu savaşlardan konumuzla ilgili olanları ele alacağız.

2.2.1. Rebi' Savaşı

Bu savaş, Evs kabilesinden Zafer oğulları ile Hazrec kabilesinden Neccar oğulları arasında meydana gelmiştir. Savaşın sebebi, Zafer oğullarından Rebi' Neccar oğullarından birinin malını sahibine götürüyordu. Neccarlı buna engel oldu. Münakaşa ettiler. Neticede Rebi', Neccarlı'yı öldürdü. Her iki taraf kabileleri savaşa tutuştular. Bu savaş iki kabile arasındaki en çetin savaşlardan biri sayılmıştır. Evsli şair Kays b. Hâtim bu savaşta şu şiiri söylemiştir:

*“Amre'nin müstağni hali (kimseye ihtiyaç duymaması) devam ediyor mu?
O çekip gidiyor mu yoksa istediğinde diretiyor mu?
Akşam olunca O evinden uzaklaşır,
Ayrıldığında ise sen bugün (ertesi gün) öğrenirsin,
İçindeki nilüfer çiçekleri lamba gibi parlayan,
Katâ Bahçelerinden hiçbir bahçe ve kararması giden beyaz bulut,
Amre'den daha güzel değildir.
Ayrıca koltuğunun altından misk kokusu yayılan Amre,*

²⁵ İbn Sa'd, III, 526; İbn Asâkir, Ebu'l Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah b. Abdullah, Tehzîb Tarihu Dimeşk el-Kebir, Beyrut, 1987, VII, 390; Ziriklî, IV, 217.

En üstün kadınlardandır.”²⁶

Şiirde adı geçen Amre, Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi Amre bint. Revâhadır. Kays b. Hatim'in şiire konu olarak Amre'yi seçmesi Abdullah ile öncesinde de atışmalarının olduğunu gösterdiği kanaatindeyiz. Ayrıca Hazrec kabilesindeki kadınlar içinden Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi ile ilgili şiir söylemesi, Abdullah'ın kabile içerisindeki konumunun önemi hakkında bize bilgi vermektedir. Çünkü hiç tanınmayan birisinin şiire konu edilmesi, şiirin söyleniş amacını gerçekleştirmez. Abdullah'ın bu şiire cevabını ilerleyen sayfalarda göreceğiz.

2.2.2. Bakî Savaşı

Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen savaşların en önemli sebebi, kabileden birinin diğer kabileden birini öldürmesidir. İşte Bakî Savaşı da böyle bir sebepten dolayı çıktı. Evs ve Hazrec kabileleri “Bakû'l-Gargad” denilen yerde karşılaştılar ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Bu savaşın neticesinde Evsliler hezimete uğradılar. Bu savaşla ilgili olarak Evsli Şair Ubeyd b. Nâkıt şu beyitleri söylemiştir:

*“Ayf oğullarının toplu halde geldiklerini ve Neccar oğullarının toplandıklarını
gördüğüm zaman,*

*Bende kabilemi çağırdım ve onlara Ayf ve Neccar oğullarının buldukları yerin
yolunu gösterdim.*

*Mâlik oğullarından gruplar halinde pek çok insan, onlarla karşılaştıkları zaman
canlarını cömertçe feda ettiler.*

Fakat karşılama esnasında ne korktular ne de gevşeklik gösterip dağıldılar.

Onlar öğle vaktinde akşamın gurubuna kadar size ölüm kadehleri sundular.

*Hatta onlar dengelerini koruyup kendileriyle uğraşmak uzadığı için kendilerine
karşı gelen kabilelerin kanlarını kana kana içtiler.*

Akrabaların öldürülmesine karşı sürdürülen savaşın şiddeti dindiğinde,

*Öldürülmüş olanlar akraba ve aramızda sulh anlaşması olanlar olmasaydı onların
cesetlerinin nakline gerek görülmezdi.*

*Kumandanlarını yitiren her yiğit acaba kabilemizin geride kalan insanları tümüyle
öldürüldü mü diyordu.*

*Siz kendisine cariyelerin ve kıymetli elbiselerin eşlik ettiği muhafazakâr ve kerim
olan birini öldürdünüz.*

²⁶. İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, I, 667.

Hâlbuki onun ihsanı bol, huyu ve eşkâli güzel meclisine sonradan katılanlar içkiye kanar

Ve kendisinin varlığı develer için bir bahtsızlıktır.”

Hazreclilerden Abdullah b. Revâha, Ubeyd b. Nâkıt’a şu mealdeki mısralarla cevap vermiştir:

“Ayf oğullarının ve onların kardeşi olan Ka’b ile Neccar oğullarından kalabalık bir cemaatin geldiklerini gördüm.

Daha önce onlar sizin yasak bölgelerinizi kılıçla ihlal ettiler ve hiç kimse onların size yaptıklarını yapmadılar.”²⁷

Abdullah b. Revâha kabilesini hicveden Ubeyd b. Nâkıt’a cevap vererek kabilesini müdafaa etmiştir.

2.2.3. Birinci Ficâr Savaşı

Bakî Savaşı neticesinde Hazrecliler, Evsilere diyet yerine rehin olarak üç delikanlı teslim ettiler. Evsiler diyet karşılığı alınan bu üç delikanlıyı öldürünce Hazrecliler savaş kararı aldılar. “Hedâik” denilen yerde Evsilerle karşılaştılar ve çok şiddetli bir savaş meydana geldi. Bu savaşa “Ficâr” denilmesi, Evsilerin kendilerine teslim edilen üç delikanlıyı öldürmelerinden ileri gelir. Bu savaş yapılan Birinci Ficâr Savaşı’dır.

Abdullah b. Revâha’nın her zaman rakibi olmuş olan Kays b. Hatim de savaşa katıldı. Savaşta büyük yararlılıklar gösterdi. Ancak fena halde yaralandı. Bu yaralanmadan dolayı tedavi altına alındı ve kendisine su içmemesi tavsiye edildi. Bu yüzden Abdullah b. Revâha O’nun şu iki mısralık beyiti söylemiştir:

“Ficâr Günü biz sana bir ok atmıştık da,

Bu yüzden perhiz altına alınmıştın.”²⁸

Abdullah b. Revâha ezeli rakibinin içinde bulunduğu durumu alaycı bir ifade ile değerlendirerek Kays’in moralini bozmak istemiştir.

²⁷. İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Târih, I, 673–674.

²⁸. İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Târih, I, 676.

2.2.4. Bu'âs Savaşı

Bu'âs Savaşı Evs ve Hazrec kabileleri arasında meydana gelen meşhur savaşların en sonucusudur. Daha sonra İslâmiyet'in gelişiyle kabileler söz birliği ederek Allah'ın birliği (Kelime-i Tevhid) etrafında İslâm'a yardım etmek üzere toplanmıştır.²⁹

Evs ve Hazrecliler, Bu'âs Savaşı hakkında pek çok şiir söylemişlerdir. Evs Kabilesinden Kays b. Hatim'in şu şiiri bunlardan birisidir:

“Ben öyle bir kimseyim ki, haksız yere savaşı körüklemem.

Ama onlar (barışa) yaklaşmayınca, savaş ateşini her yere yaydım.

Savaşın kaldırılması için izin verdim, bir de gördün ki savaşın kaldırılmasına çalışmak ancak onun hızını artırmaktadır.

Savaşın savaş için soyunduğunu görünce,

Bende bürdelerimle³⁰ beraber üzerindeki çivilerin başları çekirge gözlerine benzeyen ve uzunluğu dolasıyla parmak uçlarını örten savaşçı elbiselerini kat kat giydim.

Yere bırakılmış vaziyette duran ve yarı kısmı uzun boylu kızların ellerinde tuttıkları bir zirâlık hurma dalına benzeyen sürgümü de aldım.

Malik, Salebe gibi hayırlı kabileler, gelecek yıllar için hazırlanmış oldukları yıldırım birliklerini bana verdiler

Bu adamlar savaşa çağrıldıkları zaman küstah develerin yürüyüşü gibi savaşa koşarlar.

Bizim savaş alanından kaçışımızın en kötü şekli, vuruşurken ayaklarımız Sabit bir yerde durduğu halde yüzümüzü biraz çevirip omuzlarımızı da hafifçe eğmekten ibarettir.

Biz size iyilikte bulunduk.

Hâlbuki siz her kötü gün için bembeyaz soyunan fakat darbe yaralarıyla kıpkırmızı bir şekilde geri dönen sütlü develer arasında dolaşan yeni doğmuş deve yavrusundan daha zelil ve hakir ediniz.

Baş açık bir vaziyette “Hedâik Günü” sizinle karşılaştığım zaman,

Tahta kılıçla oynayan kimse gibi elim kılıçla oynuyordu.

Bu'âs Savaşı'nda kılıçlarımız bize Gassanîlerin kökündeki meşhur olan şerefimizi götürdü.

²⁹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, I, 681.

³⁰ Bir tür giysi

*Biz sizinle Ficâr ve ondan önce de savaştık.
Fakat Bu 'âs Savaşı birbirimize galib geleceğimiz gündür.
Bu savaş için, yüksek dağların tepelerinde ve yağmur serpintilerinin içerisinde
yürüyen arslanlar gibi,
Süngüleriyle heybetli bir şekilde yürüyen Evsli birçok asker gelmiştir.”³¹
Abdullah b. Revâha da Kays b. Hâtim'e şu beyitlerle cevap vermiştir:
“Evet, göğüs üzerinde gözyaşının serpintileri vardır.
Gayesine ulaşamayan, sevgiden şikâyet eden mihnet sahibi kederli kişinin ihtiyacını
karşılamanın arkasından ağladı.
Sabah erken güneş kendisini gösterdiği zaman, güneş onun obadan uzaktaki her
tür türlü mer'a düşüncelerini aklından uzaklaştırarak rahatlatır.
Biz var olan malımızın bir kısmını fakir ve dilenciye vermek suretiyle asalet ve
şerefimizi koruruz.
Nice körleri (yolunu şaşırılmışları)kılıçlarımız doğru yola getirmiştir.
Nice düşmanlık fıskıran hasımları da, akıntularından sonra düzelttik.
Ortasında ölüm görülen nice mihnetli savaş meydanlarını,
Azgın develerin yürüyüşü gibi oralardan yürüyerek geçtik.
Nice piyadelerin üzerinde yumuşak zihlar, yıldızların renginde temiz görürsün.
Onları zırhsız gördüğün zaman, onları arslanlar ordusu sanırsın.
Süngülerin kaldırılmasıyla darbelerin indirildiğini görürsün.
Her savaş gününde onların sığınakları keskin kılıçları olmuştur.”³²*

Abdullah b. Revâha'nın teşbib (övgü kasidelerinin başında kadınlardan bahsederek kasideyi süslemek)de bulunduğu Leyla, Kays b. Hâtim'in kız kardeşidir. Kays b. Hâtim'in teşbibte bulunduğu Amre ise Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi ve Ensârdan Numan b. Beşîr' in annesidir.³³

Cahiliye döneminde meydana gelen savaşlarda şiir, vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. Bu durum, şairleri çok önemli kılıyor. Günümüz savaşlarında medya dediğimiz yazılı ve görsel basının gördüğü işlevi ve o dönemde şairler görüyordu. Düşmanın moralini bozmak ve kendi askerlerinin psikolojik durumunu yükseltmek için şiir kullanılıyordu. İşte Abdullah b. Revâha da adının geçtiği savaşlarda düşmanın sataşmalarına karşı şiirleriyle cevap vererek kabilesinin direncini arttırmayı amaçlamıştır.

³¹ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, I, 682.

³² İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, I, 683.

³³ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, I, 684.

Abdullah'ın şiirlerinde Őu durum gözden kaçmıyor: Kabilesine ve ailesine sataşılmadığı sürece rakibinin aleyhine hiçbir Şey söylememiştir; ancak ne zaman değerlerine bir saldırı olmuşsa anında da cevabını vermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ABDULLAH B. REVÂHA

1. İKİNCİ AKABE BİATI VE ABDULLAH B. REVÂHA'NIN MÜSLÜMAN OLUŞU

Akabe Biatleri'nin yapıldığı yer Mekke'de, Mescid-i Haram'a yaklaşık üç km uzaklıkta ve Mina hudutları içerisindedir. Hac sırasında şeytan taşlanan Cemarat bölgesinde Cemre-i Akabe ismiyle anılan büyük şeytanın taşlandığı yere yakın etrafi tepelerle çevrili küçük ve kuytu bir vadidir.³⁴

Hz. Peygamber İslâm'ı insanlara ulaştırmak Allah'ın mesajını insanlara iletmek için çabalıyordu. Mekkelilerin bütün engellemelerine rağmen dinî tebliğ etmeye devam ediyordu. Özellikle hac mevsiminde Mekke'ye gelen kabileler arasında dolaşarak ve İslâm'ı onlara anlatıyordu. Bu mevsimde kurulan panayırların birinde Hazrec Kabilesine mensup bir toplulukla karşılaştı. Ve onlara İslâm'ı anlattı. Neticede Hazrecliler iman edip tasdik etmiş bir vaziyette Yesrib'e döndüler.³⁵

Peygamberliğin on birinci yılına rastlayan hac mevsiminde Akabe'de Hz. Peygamber ile görüşerek Müslüman olan altı Hazrecli yurtlarına döndüklerinde kabilelerine İslâm'dan bahsettiler. Ve yıllardan beri birçok aile yuvasını söndüren Hazrec-Evs düşmanlığının bu yeni din sayesinde sona erebileceğini söylediler.³⁶ İslâm'a gönül veren bu ilk Medineli Müslümanlar bütün güçleriyle bu yeni dinî tanımaya, akrabalarını da İslâm'a davet etmeye başladılar. Bu gayretleri boşa gitmedi; başarılı oldular. Hazrec ve Evs'ten bazıları bu yeni Müslümanlar sayesinde İslâm'a girdi. Özellikle Hz. Peygamber'in dayılarından olan Neccar oğulları Müslüman oldular ve büyük hizmetlerde bulundular.

³⁴ Önkal, Ahmet, "Akabe Biatları," DİA, İstanbul, 1989, II, 211.

³⁵ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, es-Sîretü'n-Nebeviyye, thk: Mustafa es-Sekkâ-İbrahim el-Ebyarî-Abdülhafız Şilbî, Beyrut, tsz., II, 70.

³⁶ Önkal, Ahmet, "Hazrec," DİA, XVII, 143-144.

Ertesi yıl yani Peygamberliğin on ikinci yılında hac mevsiminde tekrar Mekke'ye gelen Yesribli on iki kişi Akabe mevkiinde Hz. Peygamber ile geceleyin gizlice buluştular. Zilhicce ayında yapılan bu biata Birinci Akabe Biatı adı verilir.³⁷ Birinci Akabe Biatı'na katılan on iki kişiden onu Hazrecli, iki tanesi Evsli idi.³⁸

Hz. Peygamber Yesrib halkına İslâm'ı ve Kur'an'ı öğretmesi, orayı İslâm'ın merkezi olmaya elverişli hale getirmesi için Mus'ab b. Umeyr'i Yesrib'e gönderdi.³⁹

Mus'ab b. Umeyr İslâm'ın Yesrib'te yayılmasında çok büyük başarılar elde etti. İnsanları İslâm etrafında topladı ve alıştıkları geleneklerinden koparma ve onları yeni bir iman, amel ve soluk içerisinde şekillendirip nizama sokma uğraşında birçok güçlükleri başarıyla aştı.⁴⁰

Evs ve Hazrec kabilelerinin bütün evleri İslâm'ın nuruyla aydınlanmaya başladı. Artık Medine yeni bir devletin doğuşuna hazır hale geldi. Musab'ın gayreti ile Hazrec'in ve Evs'in liderleri de Müslüman olunca, Yesribliler Hz. Peygamber'i şehirlerine davet etmeye karar verdiler.⁴¹

Peygamberliğin on üçüncü senesi (622) hac mevsiminde Hz. Peygamber'i Medine'ye davet etmeye karar veren ikisi kadın yetmiş beş Medineli asıl niyetlerini gizli tutarak hac için Mekke'ye müşriklerle birlikte yola çıktılar.⁴² Bu durum o dönem Müslümanlarının İslâm'ın yayılmasında çok akıllı mantıklı ve tedbirli hareket ettiklerini gösteriyordu. Medineli Müslümanlar Mekkeli mazlum kardeşlerini ve Hz. Peygamber'i yurtlarına davet edeceklerdi.⁴³ Ama bunu yaparken dikkat çekmemeleri gerekiyordu. Zira en ufak bir tedbirsizlik İslâm'ın yayılışını önleyebilirdi.

Mekke'ye vardıkları zaman Hz. Peygamber ile gizlice haberleşerek hac vazifesinde geceleyin Akabe'de buluştular. Hz. Peygamber amcası Abbas ile geldi. Abbas bir konuşma yaptı. Hz. Muhammed'in kabile içerisinde şerefli bir yeri bulunduğunu, O'na inanların bağlılıklarından dolayı, inanmayanların da aynı soydan oldukları için onu korumayı bir vazife bildiklerini buna rağmen Hz. Muhammed'in Medinelilerin davetini kabul ederek oraya hicret etme arzusunda olduğunu söyledi. Hz. Muhammed'i memleketlerine götürdükleri zaman başlarına çeşitli sıkıntılar gelebileceğini, bütün Arap kabilelerinin

³⁷ İbn Hişâm, II, 73.

³⁸ Önkal, Ahmet, "Akabe Biatları", DİA, II, 211.

³⁹ İbn Hişâm, II, 76.

⁴⁰ Gazzâlî, Muhammed, Fıkhü's-Sîre, trc: Resul Tosun, İstanbul, 2004, s. 162-163.

⁴¹ Ağırakça, Ahmet, "Akabe Biatları", ŞİA, İstanbul, 1990, I, 80.

⁴² Önkal, Ahmet, "Akabe Biatları", DİA., II, 211.

⁴³ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, İstanbul, 1986, I, 259.

kendilerine düşman olacağına dikkatleri çekti. Böyle bir durumda onu düşmanlarına teslim edeceklerse bu işten şimdi vazgeçmelerinin daha iyi olacağını söyledi. Hz. Peygamber sözü aldı. Kur'an-ı Kerim'den âyetler okudu. Orada bulunanları İslâm'a davet etti ve onlara dedi ki:

—Kadınlarınızı ve çocuklarınızı kendisinden koruduğunuz şeylerden beni korumanız üzere sizinle biatleşiyorum.

Bunun üzerine Medineliler Hz. Peygamber'e rahat günlerde de sıkıntılı anlarda da, itaat edeceklerine, iyiliği emredip kötülükten alıkoyacaklarına dair söz verdiler.⁴⁴ İşte bu biate İkinci Akabe Biatı diyoruz.

Medineliler İkinci Akabe Biatı'nda iken Abdullah b. Revâha dedi ki:

—Rabbin ve nefsin için dilediğini şart et. Hz. Peygamber de:

—Rabbim için O'na ibadet etmenizi ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, kendim içinde beni kendinizi ve malınızı esirgeyeceğiniz şeylerden esirgemenizi ve savunmanızı şart ederim, dedi. Onlar da:

—Bunu yaptığımız takdirde bizim için ne var, dediklerinde Hz. Peygamber:

—Cennet, cevabını verdi. Bunun üzerine Medineliler:

—Bu alış veriş karlıdır. Ne bozarız ne de bozmayı kabul ederiz, dediler.⁴⁵ Bu söz üzerine Tevbe Sûresinin 111. âyeti nazil oldu. “Allah müminlerden mallarını ve canlarını kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunca savaşır, öldürürler ölürler. (Bu) Tevrat'ta, İncil'de ve Kuran'da Allah üzerine hak bir vaattir. Allah'dan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde onunla yapmış olduğumuz bu alış verişten dolayı sevinin işte bu, büyük kazançtır.” Allah Akabe'de bulunanlara cenneti vereceğini müjdeliyor.

Hz. Peygamber ve Medineliler biatleştikten sonra onlara:

—Siz aranızdan on iki nakîp⁴⁶ çıkarın ki kavimleri üzerine hâkim olsunlar.⁴⁷ Hz. Musa da İsrailoğulları için on iki reis seçmişti. Nasıl ki Havariler Meryemoğlu İsa'ya karşı, kabilelerinden sorumlu oldularsa, siz de temsil ettiğiniz kabile fertlerinden bana karşı kefil ve sorumlu olacaksınız. Ben de müslamanlar üzerine kefilim, dedi.

⁴⁴ İbn Hişâm, II, 84–85.

⁴⁵ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, Tefsî'ü'l-Kur'ani'l-Azim (Hadislerle Kuran'ı Kerim Tefsiri), trc:Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, İstanbul 1994, VII, 3660; Elmalılı Hamdi Yazır Hak Dinî Kur'an Dili, Ankara, tsz., IV, 296.

⁴⁶ Nakîp: Toplumu tanıyan, işlerini gözetip yürüten tecrübeli güvenilir kimselerdir.

⁴⁷ İbn Hişâm, II, 85.

Sonra on iki nakîp seçildi. Böylece Hz. Muhammed Hicret'ten önce Medinelileri bir teşkilat bünyesinde toplamış, aralarında dayanışmayı sağlamış, sevgiye dayalı bir idare tarzının tohumlarını atmıştır.⁴⁸

Kabilesinden sorumlu olarak seçilen nakîblerden birisi de Abdullah b. Revâha idi. Yani on iki nakîpten birisiydi.⁴⁹ Abdullah kabilenin seçkinlerindendi. Zaten biatleşme esnasında kendini göstermiştir. Böylesine önemli kararların alındığı bir toplantıda alınan kararları uygulamak için toplumun kabul ettiği kişiler görevlendirildi. Abdullah b. Revâha da kabilesinde sevilen ve sayılan biriydi.

Süheylî bu seçilen on iki nakîple ilgili olarak “Seçilen nakîplerin âlemlerin Rabbi olan Allah’ın vahyi ile seçildiğini” zikreder. Nitekim nakîpler Hz. Peygamber’e geldiğinde: “Birbirinize buğzermeyin. Çünkü ben bana emredilenleri yapıyorum,” dedi. Süheylî bu sırada Cibril’in Hz. Peygamber’in yanında olduğunu ve nakîpleri tek tek işaret ettiğini ifade eder.⁵⁰

Şâyet durum Süheylî’nin dediği gibi ise Abdullah b. Revâha yüksek bir mertebeye ulaşmıştır. Allah, Abdullah’a ve diğer nakîplere çok büyük bir lütufta bulunmuştur.

Ka’b b. Mâlik nakîplerin adlarının bulunduğu şiirlerinin içerisinde Abdullah b. Revâha ile ilgili şu ifadeler yer vermektedir:

*“İbni Revâha da ahdini geri vermez!
Ona göre ahdî bozmak bir zehirdir.”⁵¹*

Bu şiirden de anlaşılacağı üzere Abdullah b. Revâha ahdine bağlı, güvenilir bir insandır. Verdiği sözden dönmeceyeceğini herkes biliyordu. Bu uğurda ölmeyi göze alacak kadar cesur bir kişiliği vardı.

İslâm Tarihinde Akabe Biatları’nın çok önemli bir yeri vardır. Medine’de kurulacak bir devletin temeli Akabe’de atılmıştır. Abdullah b. Revâha da bu temelin atılmasında aktif rol oynamıştır.

Akabe Biatları ile tarihten bir yaprak çevrilmiş oldu. Eza, cefa ve zulüm altında inleyen İslâm, artık kendine barınacak bir yer buldu. Medine, dünya tarihinin gidişatına tesirde bulunan hareket ve eylemin merkezi haline geldi. Akabe’den sonra Müslümanlar

⁴⁸ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I, 263.

⁴⁹ İbn Hişâm, II, 86; İbn Hazm, s. 363; İbnü’l-Cevzi, Cemalüddîn Ebu’l-Ferac Abdurrahman, el-Muntazam fî Tarihi’l-Ümeme ve’l-Mulûk, nşr: Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut, 1995, III, 41; İbn Hacer, Tehzîbü’t-Tehzîb, V, 212; Ziriklî, el-A’lam, IV, 217.

⁵⁰ Kassab, Velid, a.g.e., s. 28.

⁵¹ İbn Hişâm, II, 88.

Medine'ye hicret etmeye başladılar. Hz. Peygamber de arkadaşı Ebû Bekir ile birlikte Medine'te hicret etmiştir. Bu hicret İslâmî takvimin başlangıcına adını vermiştir.⁵²

Abdullah b. Revâha İslâm'la Akabe'de tanışmış ve Müslüman olmuştur. Müslüman olur olmaz, kendisine etkin bir görev verilmiştir. Daha sonra da göreceğiz ki; Hz. Peygamber O'na güvenmiş, çok önemli görevler vermiştir. Abdullah b. Revâha'da Hz. Peygamber'in vermiş olduğu bu görevleri en güzel şekilde yerine getirmeye çalışmıştır..

Hicretten sonra Hazrec ve Evs arasındaki ezeli düşmanlık sona ermiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili olarak Allah şöyle buyurur: “Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sınımsız yapışın; parçalanmayın Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişilerdiniz de, O gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarındayken oradan sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.”⁵³ Böylece Hazrec ve Evs birlikte “Ensâr” diye anılma şerefine layık görüldüler.

2. KUBA MESCİDİ'NİN YAPIMINDA YER ALMASI

Hz. Peygamber Hicret yolculuğunda Medine'ye varmadan önce Kuba'ya uğradı. Aslında dinlenmeye son derece muhtaç olduğu bu yorgun ve nazik zaman diliminde, orada kaldığı on dört gününü istirahatla değil, Kuba Mescidi'ni yaptırmakla geçirdi.

Kuba Mescidi'nin inşasına başlarken Peygamberimizin, “Harre” denilen yerden taş getirttiği ve mihrabın altına isabet eden kısma eliyle temeli attığı; Peygamberimizin temel attığı taşın yanına, Hz. Ebû Bekir'in taş yerleştirdiği; Hz. Ömer'in, onun yanına; Hz. Osman'ın onun yanına; gerek Kubalı Müslümanların, gerekse daha önce hicret edenlerden Medine'de bulunanlarla Ensârdan karşılamaya gelenlerin de elleriyle o hat üzerine taşları yerleştirdikleri rivâyet edilir.

Peygamberimiz, bu mescitte bizzat çalışmış ve ağır taşları kucaklayıp yerleştirmiştir. Kuba Mescidi yapılırken Ensâr'ın şairlerinden Abdullah b. Revâha şu beyitleri söylüyordu:

*“Mescitleri inşasında çalışmaya koyulanlar
Ayakta veya otururken Kur'an okuyanlar
Ve geceleri uyku ile geçirmeyenler felah buldular.”*

⁵² Hamidullah Muhammed, İslâm Peygamberi, trc: Salih Tuğ, İstanbul, 1995, I, 167.

⁵³ Âl-i İmrân, 3/103.

Hz. Peygamberimiz de Abdullah b. Revâha'nın son kelimelerini tekrarlamakta idi.⁵⁴

Kuba Mescidi, çok mübarek bir mescid olup İslâm tarihinin yükselme devri öncesinde ve bütün anlamıyla bir dönüm noktasında kurulduğu için pek değerli hatıraları sinesinde taşımaktadır. Bu mescidin yapılış zamanı, insanlık tarihinde benzeri görülmeyen bir ictimâî ve siyasî olayın gerçekleşmesinin (İslâm'ın bütün kurumlarıyla yükselmesinin) başlangıcı oldu. Bu mutlu ve umutlu gayeyi sezen Efendimiz Hazretlerinin zekâsı, İslâm dünyasının ilk secdegâhı olmak şerefini kazanan bu mübarek mescidin yapılmasını hızla gerçekleştirdi.⁵⁵

Hz. Peygamber'in yaptığı ilk mescidin yapımında Abdullah b. Revâha bulunmuştur. Söylediği şiirleri Hz. Peygamber'de tekrar etmiştir.

3. HZ. PEYGAMBER'İN MEDİNE'YE GELİŞİ MESCİD-İ NEBİ'NİN YAPIMI

Hz. Peygamber Medine'ye gelince kabileler O'nu misafir etmek için adeta yarışıyorlardı. Herkes Hz. Peygamber'i davet ediyordu. Hz. Peygamber orada bulunanlara: "Devenin yolunu boşaltınız, çünkü o memurdur" dedi. Deveyi serbest bıraktılar. Deve Benî Hârise b. Hazrec'in evinin hizasına gelince Abdullah b. Revâha ve grubu "Ya Rasulullah bize gel" diyerek onu davet ettiler. Ancak Hz. Peygamber gene devenin yolunun boşaltılmasını istedi.⁵⁶ Nihayet deve Sehl ve Süheyl adında iki yetimin arazisine çökünce arsanın bedeli ödendi ve Mescid-i Nebinin yapımına başlandı.⁵⁷

Kuba Mescidi'nde olduğu gibi, bu mescidin yapımında da Hz. Peygamber ve ashabı, büyük bir sevinç ve coşku içinde çalıştılar; taş ve kerpiç taşıdılar, temel attılar, duvar ördüler. Bizzat Peygamberimiz, bir işçi gibi çalıştı. Kendisine : "Ne olur, istirahat buyurunuz, biz taşıyalım Ya Rasulullah!" diyenlere "Siz de başka taş ve kerpiçleri taşıyın" der ve aralıksız taşımaya devam ederdi.

Tabii ki bu durum Muhacirler ve Ensâr için ümit ve enerji kaynağı idi. Zira Hz. Peygamber bu işe, bizzat çalışarak ne kadar önem verdiğini gösteriyordu. Müslümanları Medine'de Hz. Peygamber'in imamlığında beş kere bir araya getirecek olan bu kutsal mabed, Muhacirler ve Ensar için fevkalade önem taşıyordu. Zira bu mabed ilerleme ve

⁵⁴ Şuvey'ir, Muhammed b. Sa'd, Abdullah b. Revâha Hayatühü ve Dirâse fi Şi'rih Râidu Şi'ril Cihâdi'l İslâmi, Riyad, 1986, s. 149.

⁵⁵ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I, 302.

⁵⁶ İbn Hişâm, II, 140.

⁵⁷ İbn Hişâm, II, 141.

yükseliş dönemini müjdeliyordu. Müslümanların mağaralarda, kırdaki bayırda, gözden ırak yerlerde korku içinde ibadet etmeye mecbur kaldığı günler, gerilerde kalmıştı. Artık hürriyet içinde, korkusuzca bu mabed de bir araya gelebileceklerdi. İşte bu şanlı mabedin yapımını adım adım takip eden sevgili Peygamberimiz, sevinç dolu yüreği ile Abdullah b. Revâha'ya ait olduğu sanılan şu beyitleri okuyordu:

*“Ey Rabbimiz! Yüklenip taşıdığımız şu kerpiç yükü,
Hayber’in hurma ve üzüm mahsulleriyle dolu yükünden daha hayırlıdır ve
daha temizdir,
Şüphesiz ki, hakikî hayır ve menfaat, ahiret ecir ve sevabıdır
Allah’ım! Sen Ensâr’a ve Muhacirlere merhamet buyur.”⁵⁸*

Abdullah b. Revâha hem Kuba hem de Mescid-i Nebi'nin yapımında çalışmıştır. Medine' de kurulacak olan devletin temelleri yükselmeye başlamıştır.

Hiz. Peygamber Hicretten sonra Muhacir ve Ensâr arasındaki bağların daha sağlam olması, muhacirlerin Medine’de zorluk çekmemeleri için sahabîler arasında kardeşlik (muâhat) tesis etmiştir. Hiz. Peygamber Mikdât b. Amr (Miktad b Esved) ile Abdullah b. Revâha arasında yukarıda bahsettiğimiz kardeşliği gerçekleştirmiştir.⁵⁹

4. YAPTIĞI GÖREVLER VE HİZMETLER

4.1. Bedir Savaşı

Hiz. Peygamber savaş için bütün hazırlıkları yapmıştı. Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Peygamber’e gelerek:”Ya Rasulullah Kureyşliler geldi” dedi. Hiz. Peygamber tedirgin bir vaziyette uyandı ve ellerini kaldırarak vaadini yerine getirmesi için Allah’a dua etti: ”Ey Allah’ım, galip gelemezsek, şirk yayılır ve din ortadan kalkar.”dedi. Ebû Bekir o esnada “Vallahi Allah seni muzaffer kılacak ve yüzünü ağartacaktır.”dedi. Ebû Bekir’den sonra Abdullah b. Revâha da:” Ey Allah’ın Rasulü Allah’ın vaadini yerine getirme konusunda en büyük ve yüce olduğunu size hatırlatmak isterim” dedi. Abdullah’ın bu sözüne Hiz. Peygamber: ”Ey Abdullah b. Revâha! Ben de Allah’ın vaadini yerine getirmesi konusunda istekte bulunmuyor muyum? Ve muhakkak ki Allah vaadini yerine getirecektir” dedi.⁶⁰

Abdullah b. Revâha, Hiz. Peygamber’i tedirgin görünce Hiz. Ebû Bekir ile birlikte O’nu rahatlatmak istemiştir. Savaşın başlayacağı bir anda Abdullah’ın, Hiz. Ebû Bekir ile Hiz. Peygamber’in yanında olması dikkati çekmektedir.

⁵⁸ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I, 320.

⁵⁹ Ertürk, Mustafa, “Mikdâd b. Amr,” İstanbul, 2005, XXX, 49.

⁶⁰ Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, Kitâbü'l-Meğâzî, thk: Marsden Jones, Beyrut, 1984, I, 67.

İki ordu karşı karşıya gelmişti. Mekkelilerin içerisinde Utbe b. Rebia, kardeşi Şeybe b. Rebia ve oğlu Velid b. Ukbe meydana çıktı. Utbe, Müslümanları mübarezeye çağırıyordu. Bunun üzerine Ensârdan üç kişi onlara karşı çıktı. Onlar Afra'nın çocukları Benu Hâris kabilesinden Muaz ve Avf idi. Mübarezeye çıkan üçüncü kişi ise Abdullah b. Revâha idi.⁶¹ Utbe ve arkadaşları onlara dediler ki:

—Siz kimlersiniz?

Onlar:

—Ensârdan filan ve filanız, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Kureyşliler:

—Bizim sizinle bir alıp vereceğimiz yoktur, dediler. Sonra Kureyşlilerden biri yüksek sesle şöyle seslendi:

—Ey Muhammed! Bize kavmimizden emsallerimizi çıkart.⁶²

Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ubeyde b. Hâris'i, Hz. Hamza'yı ve Hz. Ali'yi onlarla savaşması için mübarezeye gönderdi. Bu cengâver savaşçılar onlara kendilerini tanıttıncaya onlar:

—Evet, sizler bizim şerefli emsallerimizsiniz, dediler.

Neticede Ubeyde b. Hâris yaralandı. Hz. Hamza ve Hz. Ali mübarezeye çıkan hasımlarını öldürdüler.⁶³

Abdullah b. Revâha şair olmasına rağmen mübarezeye çıkmış ve büyük bir cesaret örneği göstermiştir.

Çetin bir savaştan sonra Mekkelilerden yetmiş kişi esir alınmıştı.⁶⁴ Hz. Peygamber esirler getirildiği zaman ne yapılacağını görüşmek üzere bir istişare heyeti oluşturdu. Görüşlerini almak üzere sahabîlerine döndü ve şöyle sordu:

—Bu esirler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Ebû Bekir:

—Ey Allah'ın Rasulü bunlar senin kavmin ve ailedirler. Bunları hayatta bırak ve haklarında vereceğin hükmü geciktir. Sabırla hareket et, umulur ki Allah tevbelerini kabul eder, dedi.

Hz. Ömer ise şu teklifi sundu:

—Ya Rasulullah, bunlar Seni memleketinden çıkardılar, seni yalanladılar. Bu yüzden onların boyunlarını vurayım.

⁶¹ İbn Hişâm, II, 277.

⁶² Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, Tarihu'l-Ümeme ve'l Mulûk, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut, tsz., II, 445.

⁶³ İbn Sa'd, II, 17; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 125.

⁶⁴ İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, thk: İhsan Abbas, Beyrut, 1974, III, 296.

İstişare heyetinin içerisinde yer alan Abdullah b. Revâha da şu öneriyi sundu:

—Ya Rasulallah, odunu bol olan vadiyi bulup bunları oraya koyalım ve ağaçları ateşe verelim.”⁶⁵

Hız. Peygamber bu düşüncelerin hiç birine cevap vermeden oradan ayrıldı. Sahabîlerden bir kısmı Ebû Bekir’in, bir kısmı Hız. Ömer’in, bir kısmı da Abdullah b. Revâha’nın teklifinin Hız. Peygamberce kabul edileceğini konuşuyorlardı. Sonra Hız. Peygamber sahabîlerin yanına tekrar geldi ve şöyle dedi:

—Doğrusu Allah bazı kimselerin kalplerini yumuşatacaktır. Öyle ki yumuşaktan daha yumuşak olacaktır. Bazılarının kalplerini de katılaştıracaktır. Öyle ki taşlardan daha katı olacaktır. Ey Ebû Bekir! Senin durumun Hız. İbrahim’in durumu gibidir ki şöyle demişti: ”Rabbim, şimdi kim bana uyarırsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık Sen gerçekten çok bağışlayan pek esirgeyensin”⁶⁶. Ey Ebû Bekir senin durumun İsa’nın durumu gibidir ki o şöyle demişti:”Eğer kendilerine azap edersen, şüphesi onlar senin kullarıdır eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin.”⁶⁷

—Ey Ömer senin durumun Nuh’un durumu gibidir ki, o şöyle demişti:”Rabbim yeryüzünde kâfirlere hiç kimseyi bırakma!”⁶⁸. Ey Ömer senin durumun Musa’nın durumu gibidir ki O şöyle demişti:”Ey Rabbim, onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver ki, iman etsinler.”⁶⁹

Sıra Abdullah b. Revâha’ya gelince, hemen ileri atıldı ve dedi ki:

—Ya Rasulallah, sadece Süheyl b. Beyda kalsın, çünkü onun İslâmiyet’i andığını işittim. Hız. Peygamber, Abdullah’ın bu sözlerine sessiz kaldı. Abdullah diyor ki:”O günkü gibi hiçbir zaman gökten üzerime taş düşeceğinden korkmuş değildim. Nihâyet Hız. Peygamber:”Süheyl b. Beyda hariç!” dedi.”⁷⁰

Abdullah b. Revâha teklifinin hatalı olduğunu anladığı için Hız. Peygamber’den önce söze girdi. Hız. Peygamber’de bunun farkına varınca Abdullah’a herhangi bir şey söylemedi.

⁶⁵ Taberî, II, 476; Zehebî, Tarihu’l-İslâm, thk: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Beyrut, 1994, II, 116.

⁶⁶ İbrahim 14/36.

⁶⁷ Maide 5/118.

⁶⁸ Nuh 71/26.

⁶⁹ Yunus 10/88.

⁷⁰ İbn Hanbel, İmam Ahmet, el-Müsned, Beyrut, tsz., I, 383–384; İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 297–298.

4.1.1. Abdullah b. Revâha'nın Bedir Zaferini Müjdelemek Üzere Görevlendirilmesi

Hz. Peygamber, kendisinin güvende olduğunu, Bedir'de zafer kazanıldığını ve ganimet elde edildiğini müjdelemek üzere Zeyd b. Hârise'yi Ehl-i Safile'ye⁷¹, Abdullah b. Revâha'yı da Ehl-i Âliye'ye⁷² gönderdi.⁷³

Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise'yi ve Abdullah b. Revâha'yı gönderdi. Abdullah pazar günü Akik Vadisi'nde Zeyd'den ayrıldı. Abdullah, Bedir zaferini müjdelemek üzere kalabalığa yöneldi ve onlara:

—Ey Ensâr topluluğu! Size müjdeler olsun, Rasulullah selamettedir. Hz. Peygamber'in sağ olduğunu, müşriklerin öldürüldüğünü, bir kısmının esir edildiğini müjdeleyin! Rebia'nın iki oğlu, Haccac'ın iki oğlu, Ebû Cehl, Zem'a b. Esved ve Ümeyye b. Halef öldürüldü. Süheyl b. Amr da esirler arasındadır.” dedi.⁷⁴

Bu müjdeyi duyan Asım b. Adiy bu sözlere inanmadı. Abdullah b. Revâha'nın yanına gitti ve O'na:

—Ey Abdullah b. Revâha doğru mu söylüyorsun? dedi. Bunun üzerine Abdullah:

—Evet, vallahi yarın Rasulullah esirlerle birlikte buraya gelecek, dedi.

Abdullah'ın bu sözü üzerine Asım, Medine'nin sokaklarını dolaşmaya ve Ensârın evlerine birer birer uğrayıp Bedir zaferini müjdelemeye başladı. Çocuklarda çoşkulu bir şekilde Ebû Cehl'in öldüğünü haykırıyorlardı. Bununla da yetinmeyip bütün öldürülenlerin adını tek tek söylediler.⁷⁵

Müslümanların kazandığı ilk zafer olması nedeniyle Bedir zaferi çok önemlidir. Bu zafer, Müslümanların moralini zirveye çıkarmıştır. Ve Hz. Peygamber bu zaferi müjdelemesi için, hitabeti güçlü olan Abdullah b. Revâha'yı görevlendirmiştir. Abdullah da görevini tam anlamıyla yerine getirerek halkın bayram yapmasını sağlamıştır.

4.1.2. Ka'b b. el-Eşref'in Öldürülmesi

Bedir'de müşriklerin uğradığı hezimet ve Müslümanların zaferini müjdelemek üzere görevlendirilen Abdullah b. Revâha ve Zeyd b. Hârise gittikleri her yerde Bedir Savaşı'nın kazanıldığını Müslümanlara anlattılar.

⁷¹ Medine'nin aşağı taraflarına verilen isimdir. (İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 303)

⁷² Âliye: Kuba, Hatme, Vail, Vâkıf, Benu Umeyye b. Zeyd, Kureyza ve Nadr'dan oluşan bölgenin adıdır. (İbn Sa'd, II, 19)

⁷³ İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar, Sîretu İbn İshak, thk: Muhammed Hamidullah, Konya, 1981, s. 297; İbn Hişâm, II, 296; İbn Sa'd, II, 19.

⁷⁴ Vakıdî, I, 114–115.

⁷⁵ İbn Kesîr, el-Bidâye, III, 304.

Müşriklerin hezimetini haber alan Ka'b b. el-Eşref kulaklarına inanamadı ve şöyle dedi:

—Bu hak mıdır? Bu iki adamın (Abdullah ve Zeyd) isimlerini zikrettiği kimseler Arapların ileri gelenleridir. Vallahi eğer bu doğru ise yerin altı üstünden hayırlıdır.

Ka'b b. el-Eşref haberin doğru olduğunu öğrenince Mekke'ye gitti. Halkı kışkırtmak için Hz. Peygamber aleyhine şiirler okudu. Ayrıca Müslüman kadınlara hoş olmayan kasideler yazdı. Bedir'de kuyulara atılan müşrikler için ağladı.

Hz. Peygamber Allah ve Rasulünü üzen, Ka'b b. Eşref'in öldürülmesini emretti Muhammed b. Mesleme de onu öldürdü.⁷⁶

Abdullah b. Revâha'nın Bedir Savaşı'nın zaferini müjdeleme görevinin ne kadar önemli olduğunu daha iyi anlamak için günümüz savaşlarında yazılı ve görsel basının halk üzerindeki etkisini kavramak gerekir. Bugün savaşlar önce medyada başlıyor. Sonra bu işin aktörleri tarafından halk üzerinde istedikleri etkiyi oluşturabilmek için sonuç doğru olmasa bile çıkarları doğrultusunda yayın yapıyorlar. Ve kamuoyunu yanlış bilgilendiriyorlar.

Bu noktada Hz. Peygamber Bedir öncesinde hor görülen işkence yapılan ve yurtlarını terk etmek zorunda bırakılan Müslümanların moralini yükseltmek ve düşmanlarına gözdağı vermek amacıyla Medine ve civarında herkesin tanıdığı şair Abdullah b. Revâha'yı savaşın sonucunu duyurmak amacıyla görevlendirmiştir. Abdullah verilen görevi yerine getirmiştir. Müslümanlar bu haberi müjde olarak kabul ederken, Hz. Peygamber'e düşman olanlar Bedir'i kara bir gün olarak kabul etmişlerdir. Bu müjdeleme görevi önemli idi ve bu işi hakkıyla yapabilecek olan Abdullah b. Revâha'nın seçilmesi Hz. Peygamber'in yaptığı bilinçli bir hamle idi. Hz. Peygamber bu zaferi gölgelemek isteyen Ka'b b. el-Eşref'i öldürülmesini isteyerek, Müslümanlar aleyhinde kamuoyu oluşmasını engellemiştir.

4.1.3. Hz. Peygamber'in Kızı Zeyneb'in Medine'ye Gelmesi

Bedir esirleri arasında, Hz. Peygamber'in damadı, Hz. Zeyneb'in kocası Ebu'l As b. Rebi de bulunuyordu. Hz. Peygamber Ebu'l Âs b. Rebi'yi kızını Medine'ye göndermesi şartıyla serbest bıraktı. O'da Hz. Peygamber'e Zeyneb'i Medine'ye göndereceğine söz verdi. Daha sonra Hz. Peygamber Zeyneb'i getirmeleri için Zeyd b. Hârise'yi ve Ensârdan olan bir adamı Mekke'ye göndererek kızını getirtti.⁷⁷

⁷⁶ İbn Hişâm, III, 54–55; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 157–158; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 5–6.

⁷⁷ İbn Hişâm, II, 308.

Abdullah b. Revâha Hz. Zeyneb'in başına gelenler hakkında şu şiiri söylemiştir:

İnsanların kadrini takdir edemedikleri kimse bana geldi, Zeyneb'den ötürü ki, onların içinde isyan ve günahlar vardır.

Onun savaş meydanına çıkarılmasında, onun hakkında Muhammed zelil ve hakir olması, bizim aramızda savaşın şiddeti varken.

Ebû Süfyan, Damdam ile ittifak kurup bizimle savaştığından ötürü burnu yere sürtüldü ve pişman oldu.

Oğlu Amr ile Mevla yeminini esirlere özgü zincirleri vurup bağladık. Yemin ettim ki bizden askerler ayrılmasınlar, kalabalıklar arasında nişanlarıyla tanınan ordu kumandanları,

Kureyşi küfre doğru sürdük, hatta onları burunlarının üstünde dağlama aletiyle nişanlamakla, onları zelil ve kahrolunmuş kimseler kılarız.

“ Biz onları Necd'in ve Nahle'nin kenarlarına indiririz.

Eğer atlarla ve yaya olarak Tihame'ye aşağı inerlerse, onları Tihame'ye indiririz. Bu, zaman boyunca böyle sürüp gider. Taki yolumuz sapmasın. Onları Ad ve Cürhüm'ün peşine takarız.

Bir kavim ki Muhammed'e itaat etmedi. Her zaman onlar pişmanlıkta olurlar.

Ebû Süfyan'a rastlarsan ona deki: Eğer sen secdeye ihlâsla gelmez ve Müslüman olmazsan,

Hayatta acele olarak zelil ve hakirlikle müjdelen. Cehennemde ise ziftten bir gömlekle müjdelen.”

İbn Hişâm, bu şiirin Ebû Haysem'e ait olduğunu zikreder.⁷⁸

4.2. Uhud Savaşı ve Hz. Hamza'ya Yazdığı Şiir

Hz. Peygamber Uhud Savaşı dönüşünde, Medine sokaklarına girdiğinde evlerden yükselen ağıtları duyunca: "Bu nedir?" diye sordu. Dediler ki:"Bu ağlayanlar Ensârın kadınlarıdır. Ölülerini için ağlıyorlar." Bunun üzerine Hz. Peygamber:"Ama Hamza'nın üzerine ağlayan, ona üzülen biri yok" dedi. Bunu söyledikten sonra Uhud'da şehit olan amcası için istiğfarda bulundu.

Hz. Peygamber'in bu sözlerini duyan Abdullah b. Revâha, Muaz b. Cebel ve Sad b. Muaz evlerine dönüp, Medine'deki ağıt yakan kadınları toplayıp onlara şöyle dediler:"Vallahi, Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'nın üzerine ağlamadıkça Ensâr'ın

⁷⁸ İbn Hişâm, II, 310-311.

ölülerine ağlamayacaksınız. Çünkü Hz. Peygamber, Medine’de Hz. Hamza’nın üzerine ağlayacak bir kadın bulunmadığını söylemiştir.”⁷⁹

Anlatıldığına göre ağıtçı kadınları getiren Abdullah b. Revâha imiş, Hz. Peygamber kadınların Hz. Hamza üzerine ağladıklarını işitince: ”Bu nedir?” diye sormuştu. Ensârın kadınlarına Hz. Hamza için ağlamalarının emredildiği kendisine haber verilince, Hz. Peygamber, istiğfar ve dua etti ve şöyle dedi:”Ben bunu istemedim, ben ağlamayı sevmem.” Ve ölüler üzerine ağlamayı yasakladı.⁸⁰

Abdullah b. Revâha ağıtçı kadınları getirerek, Hz. Peygamber’in üzüntüsüne ortak olup, üzüntüsünü azaltmayı düşünmüştü. Bu yaptığı davranışın uygun olmadığını anladı. Abdullah b. Revâha duygularını Uhud Günü şehit olan Hz. Hamza ve arkadaşları için şu şiiri söyleyerek ifade etmiştir:

“Gözüm ağladı ki, o göz için ağlamak hak olmuştu.

Onun ne ağlamak ne de sabahleyin yüksek sesle Allah’ın aslanına figan etmek kurtarmaz.

Hamza, bu öldürülen adam mıdır?

Müslümanların hepsi onunla birlikte oradan musibete maruz kalmamıştı.

Peygamber dahi onunla musibete maruz kalmıştır.

Ey Ebû Ya’la (Ey Hamza)! Senin için binanın duvarları yıkıldı.

Sen ki şerefisin iyisin hakka ermiş bir kimsesin.

Cennetlerde sana Rabbinin selamı olsun ki, o cennetlerin karışımı, zail olmayan daima nimetlerdir.

Haberiniz olsun Ey Haşimî sülalesi, ey hayırlı kimseler!

Sabredin, bütün işleriniz güzeldir ve yerindedir.

Rasulullah sabredici ve keremli bir kimsedir.

Konuştuğu zaman Allah’ın emrini ifade eder.

Haberin olsun, Lühey’e benden kim haber ulaştırır ki bu günden sonra savaş dönecektir.

Bugünden önce bilmediler ve oradaki darbelerimizi tattılar.

Susamış hareketli kimsenin göğsünün sıcağı soğur.

Bedir’in kuyularında vuruşlarımızı unuttunuz.

Bir sabah ki sizce, acele ölüm gelmiştir.

⁷⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 48.

⁸⁰ Vakıdî, I, 317.

*Bir sabah ki, Ebû Cehil yere devrilip kalmıştı,
Onun üzerinde ise halkalar halinde kuşlar gezerlerdi.
Utbe ve onun oğlu hep birlikte yere yıkıldılar,
Ve Şeybe 'yi parlak keskin ince bir kılıç ısırılmıştı.
Ümeyye 'yi upuzun bir yere bırakmıştık,
Onun göğsünün alt tarafında büyük bir mızrak bulunmaktaydı.
Beni Rabia 'nın öldürülen kuşuna sorun ki, bizim kılıçlarımızda onda eğrilikler
olmuştu.
Haberin olsun ey Hind, ağla, bıkmama.
Sen çok gözü yaşlısın ve çok zararlısın, kaybedicisin,
Ey Hind; bilesin ki, Müslümanlara karşı sevincini izhar etme,
Çünkü sizin yüksek şahsiyetleriniz alçak kimselerdirler!”⁸¹*

Abdullah b. Revâha söylediği bu şiirle başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün Müslümanların moralini yükseltmek ve Bedir zaferini hatırlatarak da teselli vermek istemiştir.

4.3. İkinci Bedir Seferi

Temel İslâm Tarihi Kaynaklarında İkinci Bedir Seferi için “Bedru’l-Mev’ud”, “Bedru’s-Safra”, “Bedru’s-Suğra”, “Bedru’s-Saniye” veya “Sevik Gazvesi” adları da kullanılmıştır.⁸²

Yapılan bu sefer, Hicri dördüncü yılda meydana gelmiştir. Ancak seferin yapıldığı ay hakkında farklı görüşler vardır. Vakıdî ve İbn Sa’d seferin Zilkade ayında yapıldığını ifade etmektedirler.⁸³ İbn Hişâm, İbnü’l-Esîr, İbn Kesîr ise seferin Şaban ayında yapıldığını zikrederler.⁸⁴

Bu seferin sebebi: Ebû Süfyan’ın Uhud Savaşı bittikten sonra Uhud’dan ayrılırken: “Gelecek yıl Bedru’s-Safra’da⁸⁵ sizinle karşılaşacağım ve sizi orada öldüreceğim” diyerek

⁸¹ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 59; İbn Hişâm bu şiirin Ka’b b. Malik’e ait olduğunu ifade eder. (İbn Hişâm, III, 171)

⁸² Köksal, M. Asım, İslâm Tarihi, İstanbul, 1986, IV, 157.

⁸³ Vakıdî, I, 384; İbn Sa’d, II, 59.

⁸⁴ İbn Hişâm, III, 220; İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Târih, II, 175; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 89.

⁸⁵ Bedru’s-Safra: Arapların ticaret yaptığı mevsimin adıdır. (Belâzürî, Ahmet b. Yahya b. Cabir, Ensâbü’l-Eşrâf, thk: Süheyl Zekkar-Riyad Zirikli, Beyrut, 1996, I, 417.)

meydan okumasıdır.⁸⁶ Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Ömer :“Olur inşallah orası bizimle sizin çarpışma yerimiz olsun.”cevabını vermiştir.⁸⁷

Hz. Peygamber Uhud Savaşı'nın üzerinden bir sene geçtikten sonra verdiği sözü yerine getirmek için savaş hazırlıklarına başladı. Ebû Süfyan da savaş hazırlıkları yapıyordu. Ancak Ebû Süfyan o sene Mekke'de büyük bir kuraklıkla kıtlık yaşanması nedeniyle savaşıma pek niyetli değildi. Ancak savaşmak istemediğini söyleyerek Uhud'da verdiği sözü de çiğnemek istemiyodu. Bu niyetini gerçekleştirmek için o sırada Müslüman olmamış, Umre yapmak için Mekke'ye gelen Nuaym b. Mesud ile görüştü. Ebû Süfyan, Nuaym'dan, Hz. Peygamber'in savaş hazırlığı yaptığını ve orduyu topladığını öğrendi. Ebû Süfyan, bir plan yaptı. Müslümanları sefere çıkmaktan alıkoymak için Nuaym'dan yardım istedi. Ebû Süfyan Nuaym'a yardım etmesinin karşılığını fazlasıyla vereceğine dair söz verdi.⁸⁸

Nuaym Medine'ye döndükten sonra Müslümanlara Mekkelilerin sayı ve techizat bakımından üstün olduklarını, bu yüzden seferin yapılmamasının daha uygun olacağını söyleyerek onların kalplerine korku salmak istedi. Nuaym'nın bu sözleri karşısında Müslümanların kalplerinde bazı tereddütler oluşmaya başladı. Bu durumun öğrenen Hz. Peygamber sahabîlere: “Varlığım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki; yanımda kimse olmasa da, ben tek başıma Bedir'e gideceğim”, dedi.⁸⁹ Cesaret dolu bu kararlı sözler Müslümanların kendilerine gelmelerini sağladı. Allah'ın da yardımıyla yüreklere düşen korku ve tereddüd bir çırpıda yok oldu.⁹⁰ Bu konu Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılır: “Bir kısım insanlar müminlere düşmanlarınız olan insanlar, size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan” dediklerinde bu onların imanlarını bir kat daha artırdı ve “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir” dediler.⁹¹

Hz. Peygamber Abdullah b. Revâha'yı yerine vekil bıraktı.⁹² İbn Hişâm ise Abdullah b. Abdullah b. Übey b. Selül'ün Medine'de vekil bırakıldığını zikreder.⁹³ İbn Hişâm bu noktada yalnız kalmaktadır. Temel İslâm Tarihi kaynaklarının pek çoğu Abdullah b. Revâha'nın vekil bırakıldığı yönünde bilgi vermektedir.

⁸⁶ Belâzürî, Ensâbü'l-Eşraf, I, 417.

⁸⁷ İbn Sa'd, II, 58.

⁸⁸ Taberî, II, 560.

⁸⁹ Vakıdî, I, 385-386; Belâzürî, Ensâbü'l-Eşraf, I, 417.

⁹⁰ Suruç, Salih, Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı, İstanbul, 2006, I, 182.

⁹¹ Âli-İmran 3/173.

⁹² Vakıdî, I, 384; İbn Sa'd, II, 59; Belâzürî, Ensâbü'l-Eşraf, I, 417; Taberî, II, 561; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 251.

⁹³ İbn Hişâm, III, 220.

Müslümanlar Bedir'e giderken yanlarında ticaret mallarını da götürdüler.⁹⁴ Çünkü seferin olduğu mevsim ticaretin yoğun olarak yapıldığı günlere isabet ediyordu.

Hz. Peygamber bin beşyüz kişiyle Bedir'e ulaştı ve Ebû Süfyan'ı beklemeye başladı. Ebû Süfyan ise iki bin kişilik bir kuvvetle Mekke'den yola çıktı. Ebû Süfyan Usfan'a gelince "Bu savaşın içinde buldukları kıtlık yılında değil de verimin bol olduğu bir yılda daha uygun olacağını" ifade etti. Ve ordusunu Mekke'ye dönmeye ikna etti. Ordu Mekke'ye geri dönünce Mekkeliler bu durumdan hoşnut olmadılar. Ve orduya: "Siz ancak sevik içmek için gittiniz", diyerek orduya "Sevik Ordusu" adını verdiler.⁹⁵

Müslümanlar Bedir'de sekiz gün kaldılar. Müslümanların yanlarında getirdikleri ticaret mallarını orada sattılar ve çok büyük kazanç elde ettiler.⁹⁶ Bu konuda Allah Kur'an'da "Bunun üzerine kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan, Allah'ın nimet ve keremi ile geri geldiler. Böylece Allah'ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük kerem sahibidir."⁹⁷ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber'in böylesine önemli bir sefere çıkarken Medine'de Abdullah b. Revâha'yı yerine vekil bırakması ona ne kadar güvendiğinin bir göstergesidir. Ayrıca bu durum Abdullah'ın yöneticilik kabiliyetinin olduğunu bize gösteriyor. Çünkü Hz. Peygamber bütün görevleri ehliyet ve liyakat esasına göre vermiştir.

Bu sefere katılmayıp Mekke'ye geri dönen Ebû Süfyan ile ilgili olarak Abdullah b. Revâha şu şiiri söyledi:

Ebû Süfyan ile Bedir'de buluşmak üzere söyleştik,

Onu sözleşmesinde doğru sözlü bulmadık,

Ve O vaadini yere getiren bir kimse de olmadı.

Yemin ederim ki, eğer bize verdiğin sözü yerine getirmeseydin ve bizimle karşılaşsaydın

Elbette yerilmiş ve akrabalarını kaybetmiş olarak dönerdin.

Orada Utbe'nin ve oğlunun uzuvlarını tek tek parçalanmış olarak bıraktık

Ve Amr'ı (Ebû cehil'i) oraya yerleşir vaziyette bıraktık.

Allah Rasulüne isyan ettiniz yazıklar olsun sizin âdetinize ve azgın olan kötü işinize,

Beni kınasanız ve bana şiddet gösterseniz bile ben derim ki:

⁹⁴ Köksal, M. Asım, a.g.e., IV, 156.

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't Tarih, II, 175-176; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 89-90; Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dinî Kur'an Dili, Ankara, tsz, II, 425.

⁹⁶ Belâzürî, Ensâbü'l-Eşraf, I, 417; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 176; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 89.

⁹⁷ Âl-i İmrân 3/174

Rasulullah'a çoluk çocuğum ve malım feda olsun.

Ona itaat ettik. İçimizde ona denk birini görmedik.

*Bizim için gecenin karanlığında o, hidâyet edici yol gösterici bir meşaledir.*⁹⁸

İbn Hişâm bu şiirin Ka'b b. Mâlik'e ait olduğunu görüşündedir.⁹⁹

Abdullah b. Revâha Ebû Süfyan'ın gıyabında Mekkelilere Bedir Savaşı'nı hatırlatmaktadır. Şiirindeki Mekke müşriklerine olan nefreti ve Hz. Peygamber'e olan sevgisi dikkati çekmektedir.

4.4. Bi'ru Mâûne Vakası ve Nâfi b. Budeyl'e Yazdığı Şiir

Bu olay Hicri dördüncü yılın Safer ayında meydana gelmiştir. Hz. Peygamber, Ebû Bera'yı Medine'ye davet etti. O'na İslâm'ı anlattı. O ise Müslüman olmadı, ama Necid halkına İslâm'ı anlatacak bir tebliğci grubun gönderilmesini istedi. Gelen heyetin can güvenliğini sağlayacağına dair Hz. Peygamber'e söz verdi.¹⁰⁰

Heyet Medine'den çıkıp Bi'ru Maune'ye geldiğinde konakladılar. Hz. Peygamber Haram b. Milhan'a bir mektub vermiş ve mektubu Amir b. Tufeyl'e iletmesini istemişti. Amir mektuba bile bakmadan elçiyi katletti ve kabilelerden yardım isteyerek Bi'ru Maune'de bulunan Müslüman heyeti kuşatma altına aldı. Bir kişi hariç bütün gruptakileri şehit ettiler. Bu durumu öğrenen Hz. Peygamber çok üzüldü. İrşad grubunun içinde bulunan Nafi b. Budeylde şehit oldu. Abdullah b. Revâha, Nafi b. Budeyl b. Verka'ya ağlayarak şu beyitleri söyledi:

“Allah Nafi b. Budeyl'e, cihadın sevabını isteyen kişinin rahmetiyle rahmet etsin.

*Sabırlıdır, sadıktır, va'dini yerine getirendir; Cemaat içinde doğru söz sahibidir.”*¹⁰¹

Abdullah b. Revâha en az Hz. Peygamber kadar bu olaya üzülmüştür. Uhud'da şehit olan Hz. Hamza'ya yazdığı şiirden sonra Bi'ru Maune'de şehit olan Nafi'ye şiir yazması arkadaşlarına olan sevgisini göstermektedir.

⁹⁸ İbn Hişâm III, 221; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 88; Ferruh, Ömer ve ark., Tarihu'l Edebi'l-Arabî, Beyrut, 1997, I, 262.

⁹⁹ İbn Hişâm, III, 221.

¹⁰⁰ İbn Hişâm, III, 193–194.

¹⁰¹ Vakıdî, I, 353; İbn Hişâm, III, 198.

4.5. Hendek Savaşı

Hendek savaşı Hicri beşinci yılın Şevval ayında meydana gelmiştir.¹⁰² Müslümanlar Medine'yi muhafaza etmek için şehrin etrafına hendekler kazıyorlardı. Bera b. Azib'den gelen bir habere göre, Hz. Peygamber hendek kazımında toprak taşıyordu. Öyleki toz toprak, göğsünün kıllarını örtmüştür. Hz. Peygamber toprak taşıırken Abdullah b. Revâha'nın şu şiirini okuduğuna dair rivâyetlere rastladık:

“Allah'ım! Sen olmasaydın biz hidâyet bulamazdık.

Sadaka vermez, namazda kılmazdık.

Düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı Sabit tut.

Ve bizim üzerimize muhakkak sekinet indir!

Çünkü o düşmanlar bizim üzerimize saldırmışlardır.

*Onlar bize bir fitne isterlerse biz fitneye yanaşmayız.*¹⁰³

*Hz. Peygamber şiirin son tarafını okurken uzatıyordu.*¹⁰⁴

Buhârî'de yer alan başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber hendeğin kazılması sırasında Abdullah b. Revâha'ya ait olan şu şiiri söylemiştir:

Ya Allah, yaşama ancak ahiret yaşamasıdır.

*Sen Ensâr ve Muhacirleri iyileştir.*¹⁰⁵

Hz. Peygamber bu beyitleri okuyarak zorluk ve yorgunluk içinde hendek kazmaya çalışan sahabîlere moral verip onları şevklendiriyordu. Böylece sahabîleri çoşturuyordu.

Müslümanlara Hendek Savaşı'nda şiddetli bir açlık isabet etmişti. Mücahitlerin aileleri güçleri elverdiğince yardım ediyorlardı. Amre bint. Revâha'da (Abdullah b. Revâha'nın kız kardeşi) kızını elbisesine sardığı bir miktar hurma ile gönderdi.¹⁰⁶ Ve kızına:

—Ey kızcağızım! Bunu babana ve dayım Abdullah b. Revâha'ya götür ki yesinler, dedi. Amre'nin kızı devam ediyor:”Bende hurmayı alıp götürdüm. Rasulullah'a rastladım. Ben, babam ve dayımı arıyordum. Rasulullah bana dedi ki:

—Ey kızcağızım! Senin yanında ne var?

Dedim ki:

¹⁰² İbn Hişâm, III, 224.

¹⁰³ İbn Hanbel, IV, 282–302; Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, Sahihu'l Buhârî, Mısır, tsz, Megâzi, 31; Cihad, 160.

¹⁰⁴ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 96.

¹⁰⁵ Buhârî, Rikak, 1.

¹⁰⁶ Vakıdî, II, 476.

—Ya Rasulullah! Bu hurmadır. Anam bu hurmaları babam Beşir b. Sa'd ve dayım Abdullah b.Revâha'ya yemeleri için gönderdi. Bunun üzerine Rasulullah:

—Hurmayı getir, diye buyurdu.

Ben de hurmayı Rasulullah'ın avuçlarına döktüm hurmalar avuçlarını doldurmadı. Sonra bir bez getirilmesini emretti bez yere serildi. Sonra hurmayı onun üzerine koydu ve bezin üstüne yaydı. Sonra yanında bulunan birisine şöyle dedi:

—Hendek ehline “Yemeğe gelin!” diye seslen. Bunu üzerine Hendek Ehli oraya gelip toplandılar ve yemeğe başladılar. Hurmalar gittikçe artmaya başladı. Hatta Hendek ehli doyduğu halde hurmalar bezin etrafından yere dökülüyordu.¹⁰⁷

4.5.1. Kureyzaoğullarına Giden Heyetin İçerisinde Yer Alması

Hendek Savaşı öncesinde Kureyzaoğulları, Hz. Peygamber ile mukavele yapmış ve ahitleşmişlerdi. Ka'b b. Esed kavmi adına Hz. Peygamber ile anlaşmıştı. Bu anlaşmayı bozmak isteyen Huyey b. Ahtab, Ka'b b. Esed ile görüşmek istedi. Ka'b ilk önce görüşmek istemedi. Huyey b. Ahtab ısrarına devam etti. Kureyşlilerin ve Gatafanlıların Müslümanları yok etmek için çok büyük bir ordu ile geldiğini de haber verdi. Bu haberi duyan Ka'b, Huyey ile görüştü ve Hz. Peygamber ile yaptığı anlaşmayı ihlal etti.¹⁰⁸

Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara Yahudilerin ahdi bozduğu haberi ulaştığı zaman, Hz. Peygamber konuyu yerinde incelemek üzere bir heyet gönderdi. Bu heyet Abdullah b. Revâha, Sa'd b. Muaz, Sa'd b. Ubade ve Havvat b. Cübeyr'den oluşuyordu.¹⁰⁹ Hz. Peygamber heyeti gönderirken:

—Gidiniz ve bakınız. Bize ulaşan haberin doğru olup olmadığını anlayınız. Haber doğru ise halkı zayıf düşürecek sözler söylemekten sakının.¹¹⁰ Ve bana anlayacağım bir işaretle bildirin eğer bizimle kendileri arasındaki anlaşmaya vefalı iseler onu millete açıklayın¹¹¹, dedi.

Bunun üzerine heyet Yahudilerin yurduna gitti anlaşmayı yenilemeleri istenince Yahudiler buna yanaşmadı. Elçileri kaleden kovdular. Hz. Peygamber'e hakaret içeren

¹⁰⁷ İbn Hişâm III, 228–229; İbn Kesîr el-Bidâye, IV, 99.

¹⁰⁸ İbn Hişâm, III, 232–233.

¹⁰⁹ Taberî, II, 572; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 288; İbn Kayyim, el-Cevziyye Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Bekr, Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd, Mısır, 1928, II, 117.

¹¹⁰ Taberî, II, 572.

¹¹¹ Vakıdî, Meğâzî, II, 459.

sözler söylediler. Sa'd b. Ubade de onlara küfür etti. Heyet geri döndü ve bütün olup biteni Hz. Peygamber'e haber verdi.¹¹²

Hz. Peygamber bu heyetin içinde Abdullah b. Revâha'ya görev vermiştir. Bu durum Abdullah b. Revâha'nın diplomatik ilişkilerde kabiliyetinin olduğuna bir işarettir.

4.6. Beni Mustalik Gazvesi

Bu gazveye Müreysi Gazvesi de denir. Hicri altıncı senenin Şaban ayında meydana gelmiştir.¹¹³ Savaşın nedeni: Hâris b. Dırar komutasında bir ordunun Hz. Peygamber'e karşı hazırlandığının haberinin alınmasıdır. Hz. Peygamber onların bu tutumunu haber alınca harekete geçti ve orduyla Medine'den ayrıldı.¹¹⁴

Ordu geceleyin Akik Vadisi'ne vardığında Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber'e ulaşmak için aradı. Hz. Peygamber'in uyduğunu haber alınca karşılaştığı Cabir b. Abdullah'a:

—Ey Cabir sence ailemizin yanında gitmemiz uygun olur mu? , dedi.

Bunun üzerine Cabir, Abdullah b. Revâha'ya dedi ki:

—Ben insanlara muhalif olmak istemem.

Abdullah:

—Vallahi Rasulullah menetmedi, dedi.

Cabir:

—Ben yinede uygun bulmuyorum, dedi.

Abdullah b. Revâha Cabir'den ayrıldı ve Medine'ye doğru yola koyuldu. Dönüp arkasına baktığında beraberinde hiç kimsenin olmadığını gördü. Medine'ye ulaştı. Evine vardı ve içeriye girdi. Evinin ortasında yanan bir lambayı ve karısının yanında yatan uzun boylu birisini görünce, onun adam zannetti. Geldiğine pişman oldu ve şöyle dedi:“ Şeytan yanılıyla beraberdir.” Hiddetlendi, kılıcı çekti ve o ikisini öldürmek istedi. Sonra bir an düşündü karısını ayağıyla iterek uyandırdı. Abdullah'ı elinde kılıç ile karşısında gören karısı bağırmaya başladı. Abdullah b. Revâha: “Kalk ben Abdullah, yanında yatan kimdir?” diye sordu. Karısı yanında yatan kişinin “Rüceyle” (kadın ismi) olduğunu söyledi. Ve Abdullah'a şöyle dedi: “Senin geleceğini duyduk Rüceyle'yi saçımı taraması için çağırdım ve benim yanımda uyuya kaldı.”¹¹⁵

¹¹² İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 103–104.

¹¹³ İbn Hişâm, III, 309.

¹¹⁴ el-Bûtî, M. Said Ramazan, Fıkhu's-Siyre, trc: Orhan Aktepe-Ali Nar, İstanbul, 1992, s. 290.

¹¹⁵ Vakıdî, I, 439.

Durumu öğrenen Abdullah, o gece evinde kaldı. Ertesi gün Ebû Utbe Kuyusu'nun yanında olan Hz. Peygamber ve arkadaşlarına ulaştı. Hz. Peygamber, Ebû Bekir ve Beşir b. Sad'ın arasında yürüyordu. Hz. Peygamber Beşir'e:

—Sor bakalım Abdullah evine gittiği için memnun kalmış mı?, dedi.

Sonra Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'ya dedi ki:

—Evet, Abdullah haberler sende!

Abdullah b. Revâha başından geçenleri anlattıktan sonra Hz. Peygamber orada bulunan Müslümanlara dedi ki:

—Evlerinize geceleyin çat kapı gitmeyiniz.

Hz. Peygamber bir adamın gece evine gitmesini nehyetti.

Bu olayla ilgili olarak Cabir dedi ki:”Bu Hz. Peygamber'in Abdullah b. Revâha'ya yaptığı ilk uyarıdır.”¹¹⁶

Başından geçen bu olayla ilgili olarak Abdullah b. Revâha'ya şu şiiri okudu:

Aramızda Allah'ın kitabını okuyan Rasulullah vardır.

Gecenin koyuluğu yarıldığında parlaklık ortaya çıkar.

Yatağında yan üzere yatarak geceyi geçiriyordu.

Kâfirlere yatak ağır geldiğinde,

*Bize körlükten sonra hidâyeti gösterdi.*¹¹⁷

Abdullah b. Revâha Beni Mustalik Seferine katılmış ve seferdeyken Medine'ye dönmüş, evindeki yaşadığı olay neticesinde bütün Müslümanları bağlayıcı bir hükmün çıkmasına farkında olmadan zemin hazırlamıştır.

4.6.1. İfk Hadisesi

Hz. Peygamber Beni Mustalik Seferini bitirdikten sonra Medine'ye yöneldi. Ordu, Medine'ye yakın bir yerde geceleyin konakladı. Hz. Peygamber çıkacağı seferlere eşlerinden birini âdeti üzere yanında götürürdü. Bu seferde Hz. Peygamber ile beraber eşi Hz. Aişe vardı. Hz. Aişe hacetini gidermek için çıktığında, gerdanlığını düşürmüştü. Bu durumu fark edince gerdanlığını aramaya başladı. Gerdanlığını bulup geri dönünce de ordunun konakladığı yerden ayrıldığını gördü. Ordunun gerisinde kalanları toplamakla görevli olan Safvân b. Muattal, Hz. Aişe'yi devesine alarak Medine'ye döndü. Münafıklar bu durumu görünce Hz. Aişe ve

¹¹⁶

Vakıdî, I, 440.

¹¹⁷

İbn Hanbel, III, 451.

Safvân'a iftira attılar.¹¹⁸ Bu olay İslâm Tarihinde İfk Hadisesi olarak kayıtlara geçmiştir. İfk Hadisesi'nin yayılmasında bazı kimselerin etkisi olmuştu. Hassan b. Sâbit te bu kişilerdendi. Söylediği şiir ile Safvân b. Muattal'a imada bulunuyordu. Bu şiirden dolayı Safvân, Hassan b. Sâbit'in önüne çıktı ve ona kılıçla bir darbe indirdi.¹¹⁹ Bu arada Sâbit b. Kays b. Şemmas¹²⁰ Safvân'ın Hassan'a vurduğu bir sırada üzerine atıldı ve ellerini bağladı. Sonra Hâris b. Hazrec'in evine götürürken yolda Abdullah b. Revâha ile karşılaşınca Abdullah:

—Ne oluyor, durum nedir? diye sordu. Sâbit b. Kays da:

—Safvân'ın Hassan'a kılıçla vurduğunu görmüyor musun? Vallahi yetişmeseydim O'nu az daha öldürecekti, dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha da ona şöyle dedi:

—Hz. Peygamber'in bu yaptığın şeyden haberi var mı?

Sâbit:

—Hayır, yoktur, deyince Abdullah:

—O halde ileri gitmişsin adamı serbest bırak, dedi.

Sâbit b. Kays da Safvân'ı serbest bıraktı.¹²¹ Sonra Hz. Peygamber'e geldiler, konuyu arz ettiler. Safvân b. Muattal, Hassan'ın kendisini hicvettiğinden, sözleriyle eziyet ettiğinden ve öfkesine yenildiğinden dolayı Hassan'a vurduğundan bahsetti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hassan'a dedi ki:

— Ey Hassan, iyi davran, Allah, kendilerini İslâm'a hidâyet etmesinden sonra kavmine karşı karışıklık mı çıkaracaksın? Ey Hassan, sana vurmanı bağışla!

Hassan b. Sâbit te dedi ki:

—Bağışladım, Ya Rasulullah.¹²² Hz. Peygamber Safvan'ı bağışlamasından dolayı Hassan b. Sâbit'e çeşitli hediyeler verdi.¹²³

Sorunun üzerine denk gelen gelen Abdullah b. Revâha, soruna soğukkanlı bir şekilde yaklaşmış ve durumun Hz. Peygamber'e inkikalini sağlamıştır. Hz. Peygamber'de sorunu çözmüştür. Abdullah b. Revâha problemin büyümeden kapanmasını sağlamıştır. Sorunu Hz. Peygambere götürme teklifine hiç kimseden itiraz gelmemiştir. Bu noktada Abdullah b. Revâha'nın toplum nazarında sözünün dinlendiği sonucuna ulaşabiliriz. Ayrıca problemden Hz. Peygamberimizin haberinin olup olmadığını sorması, Hz. Peygamber'e olan bağlılığına da bir işaret olarak değerlendirmek mümkündür.

¹¹⁸ İbn Hişâm, III, 310–311.

¹¹⁹ İbn Hişâm, III, 318.

¹²⁰ Sâbit b. Kays b. Şemmas, Abdullah b. Revâha'nın anneden kardeşidir.

¹²¹ İbnü'l-Esîr, el-Kamil fi't-Târih, II, 199.

¹²² Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 280.

¹²³ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 163.

4.7. Hayber Savaşı

Hayber Savaşı Hicretin yedinci senesi Muharrem ayında meydana gelmiştir.¹²⁴ Bu savaşa Abdullah b. Revâha da katılmıştır.¹²⁵

Hayber Savaşı dönüşünde Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'dan yolcuları harekete geçirmesini ister. Bunun üzerine Abdullah iner ve der ki:

*“Vallahi sen olmasaydın biz hidâyet bulamazdık.
Sadaka vermez ve namaz kılamazdık,
Sen bizim üzerimize sekinet indir,
Ayaklarımızı kaydığında müşrikler taşkınlık yaptıklarında
Ayaklarımızı sabit kıl”*

Hz. Peygamber bunun üzerine Abdullah b. Revâha'ya: ”Allah’ım ona merhamet et” diye dua etti. Yanında bulunan Hz. Ömer: ”Ey Allah’ın Rasulü, Allah’ın ona merhamet etmesi, vacip oldu”, dedi.

Vakıdı der ki: “Çok geçmeden Mute Savaşı’nda şehit oldu.”¹²⁶ (yani Allah Hz. Peygamber’in duasını kabul etti.)

Hayber Savaşı neticesinde pek çok ganimet elde edilmiştir. Bu ganimetlerden birisi olan Beyada bölgesinde ayrılan paylardan biri de Abdullah b. Revâha'ya verildi.¹²⁷

4.8. Hz. Peygamber’in Abdullah b. Revâha’yı Hayber Yahudilerini Gözetlemesi İçin Göndermesi Ve Üseyr b. Rizâm Hadisesi

Hz. Peygamber Abdullah b. Revâha’yı Hayber’e iki kere gönderdi.¹²⁸ Abdullah b. Revâha’nın Hayber’e ilk gönderilişi Hicretin 6. yılının Ramazan ayında gerçekleşmiştir.¹²⁹ Ebû Rafi öldürülünce Yahudiler, Üseyr b. Rizâm’ı¹³⁰ kendilerine lider seçtiler. Üseyr b. Rizâm cesur bir adamdı. Bir gün Yahudilerin toplandığı bir mecliste ayağa kalktı ve dedi ki:

¹²⁴ Halife b. Hayyât, el-Asfarî, Tarihu Halife b. Hayyât, thk: Süheyl Zekkar, Beyrut, 1993, s. 49.

¹²⁵ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, III, 234–235.

¹²⁶ Vakıdî, II, 639.

¹²⁷ Vakıdî, II, 718.

¹²⁸ İbn Hişâm, IV, 266.

¹²⁹ Vakıdî, II, 566; İbn Sa'd, II, 92; Halife b. Hayyât eserinde Üseyr b. Rizâm hadisesinin Hicretin beşinci yılında meydana gelen olaylardan olduğunu zikreder, s. 45.

¹³⁰ Kaynaklarda Beşir b. Rizzam, (Halife. b. Hayyat, s. 46), Yuseyr (Yesir) b. Rizzam(İbn Hişam, IV, 266; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV,221) isimleri de kullanılmıştır

—Vallahi Muhammed asabından her kimi, Yahudilerden dilediği her kime göndermişse, muhakkak onu öldürmüştür. Fakat ben ona kendisinin adamlarına yapmadığını yapacağım.

Yahudiler Üseyr b. Rizâm'a sordular:

—Onun (Hz. Muhammed) senin adamlarına yapamadığı ve fakat senin O'na yapmayı umduğun şey nedir?

Üseyr:

—Gatafanlıların yanına gideceğim, onları Muhammed ile çarpışmak için toplayacağım, dedi.¹³¹

Üseyr dediğini yaptı. Gatafanlıları ve civar kabileleri Hz. Peygamber'e karşı kişkırttı. Ve Gatafanlıları biraraya getirdi. Üseyr Yahudilere dedi ki:

—Şehrin ortasında bulunduğu bir sırada Muhammed'in üzerine yürüyeceğiz. Çünkü hiç kimse yoktur ki şehrin ortasında çarpışsında, düşmandan umduklarından bir kısmını elde etmemiş olsun.

Yahudiler Üseyr'i desteklediler. Ve onun kurduğu planın işe yarayacağını zannettiler.

Hz. Peygamber Üseyr'in Gatafanlıları topladığını haber aldı. Alınan bu haberin doğruluğunu araştırmak için Abdullah b. Revâha'yı beraberinde üç kişi ile birlikte Hayber'e gönderdi. Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'dan halkı gözlemesini, halkın içine girmesini istedi. Çünkü Hz. Peygamber, halkın gündemini bilmek istiyordu.

Abdullah b. Revâha arkadaşlarıyla birlikte Hayber'e gitti. Arkadaşlarından birini Netat, birini Şakk, birini de Ketîbe kalesine gönderdi. Bütün ekip, çalışmalarını bitirdikten sonra Ramazanın son günlerinde Medine'ye döndüler. Abdullah b. Revâha, gözlemlerini Hz. Peygamber'e ilettiler. Kendilerine gelen istihbaratın doğru olduğunu, Üseyr'in Gatafanlıları bir araya getirdiğini haber verdi.¹³² Hz. Peygamber, durumun ciddiyetinin farkında idi. Konu üzerinde düşünmeye başladı.

4.8.1. Abdullah b. Revâha'nın Hayber'e Elçi Olarak Gitmesi

Abdullah b. Revâha'nın Hayber'e ikinci gidişi Hicretin altıncı yılının Şevval ayında olmuştur. Hz. Peygamber Yahudilerin kurdukları planları bozmak amacıyla Üseyr'i Medine'ye çağırıp onu Hayber'e vali yapmayı iletmesi için Abdullah b. Revâha'yı otuz

¹³¹ Vakıdî, III, 566.

¹³² Vakıdî, II, 566; Taberî II, 155.

kişiyle beraber Hayber'e elçi olarak gönderdi.¹³³ Abdullah b. Revâha Hayber'e varınca, Üseyr ilk konuşmak istediğini bildirdi. Üseyr b. Rizâm bu teklifi kabul etti. Abdullah, Üseyr'e Hz. Peygamber'in yanına vardığı zaman kendisini, Hayber'e vali tayin edeceğini, kendisine ihsan da bulunacağını ilettili. Üseyr, bu teklife oldukça memnun oldu. Yahudiler Üseyr'in Hayber'in dışına çıkmamasını istiyorlardı. Bütün itirazlarına rağmen Üseyr, yanına Yahudilerden otuz kişi alarak yola çıktı. Her bir Yahudinin yanında da bir Müslüman bulunuyordu.¹³⁴ Karkara¹³⁵ mevkiine vardıklarında, Üseyr, Hz. Peygamber'in yanına gittiğine pişman oldu. Elini Abdullah b. Revâha'nın kılıcına uzattı. Abdullah b. Revâha Üseyr'in bu hareketini fark etti. Hemen kılıcını çekti ve Üseyr'in ayağına bir darbe vurdu ve ayağını kopardı. Üseyr de "neb" ağacından yapılmış bastonuyla Abdullah b. Revâha'nın başına vurdu. Abdullah'ın başını yardı. Müslümanlar da yanlarında bulunan Yahudilere saldırdılar ve bir Yahudi hariç hepsini öldürdüler. Müslümanların herhangi bir zayıyatı olmadı.¹³⁶

Müslümanlar Medine'ye varınca Hz. Peygamber'e bütün olup bitenleri anlattılar. Hz. Peygamber de "Allah sizi o zalim topluluklardan kurtardı."¹³⁷ diyerek sahabîlerine moral verdi.

Hz. Peygamber bu olayda yaralanan Abdullah b. Revâha'nın yarasına tükürdü. Abdullah'ın yarası iyileşti. Yarası iltihaplanmadı ve Abdullah ölünceye kadar bu yarasından sıkıntı çekmedi.¹³⁸

Müslümanların bu ve bundan önceki olaylar ve savaşlarla ilgili haberler, bedevi kabilelerine ulaşıyor. Arap yarımadasının her yanına dağılıyordu. Bu sebeple bedeviler hatta tüm Araplar artık Müslümanlardan çekinmeye ve onların bölgede gerçekten önemli bir güç haline gelmiş bulduklarına inanmaya başladılar. Bu hakikati kabul ettiler. Dolayısıyla da bu yeni dinî merak ettiler. Ve onu yakından tanımak istediler. İslâm davası bu sebeple daha fazla yayılma eğilimi gösterdi. Çünkü İslâm dinini kabul eden kişi o karışıklık halindeki toplum hayatında hiç değilse kendini güvende hissediyor, uğrayabileceği muhtemel bir saldırıya karşı kendisini koruyacak üstün ve güvenli bir

¹³³ İbn Hacer, el-İsâbe, II, 306; İbn Kayyim, Zâdü'l Meâd, II, 148.

¹³⁴ İbn Kayyim, Zâdü'l Meâd, II, 148.

¹³⁵ Karkara: Hayber'e altı mil mesafededir. (Taberî, III, 155)

¹³⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 221; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 306. (Vakîdî, İbn Hişâm ve İbn Sa'd Üseyr'i, Abdullah b. Üneys'in öldürüldüğü zikredilmektedir.)

¹³⁷ İbn Sa'd, II, 93.

¹³⁸ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 221.

gücün varlığına inanıyordu. Hele uzak bir bölgede ise Medine ye ulaştığı zaman emniyetli bir yere girmiş bulunduğundan şüphe etmiyordu.¹³⁹

Temel İslâm Tarihi kaynaklarından bazılarında Üseyr b. Rizâm olayı Yahudilere yapılmış bir seriyye olarak nitelendirilmektedir. Olayın seyrinde Yahudilerin öldürülmesinden dolayı konunun bir seriyye olarak değerlendirildiği kanaatindeyiz. Ancak Hz. Peygamber Abdullah b. Revâha'yı Hayber'e gönderirken Üseyr b. Rizâm'ı öldürmek için göndermemiştir. Hz. Peygamber Üseyr ile görüşmek için teklifte bulunulmasını istemiştir. Ayrıca Üseyr'e Hz. Peygamber'in ihsanda bulunacağı da Abdullah b. Revâha tarafından iletilmiştir. Şâyet gönderilen grub savaş niyetiyle çıkmış olsaydı, Üseyr kaleden ayrılmazdı. Yolculuk esnasında kan dökülmesinin sebebi de Üseyr'in pişman olup Abdullah b. Revâha'nın kılıcına el uzatmasıdır. Dolayısıyla biz de konunun başlığını seriyye olarak değil de Hayber'e gönderilen bir elçi heyeti olarak adlandırmayı uygun bulduk.

Hz. Peygamber'in Abdullah b. Revâha'yı üç kişilik bir grubtan sorumlu olarak Hayber'e göndermesi ve ona "Hayberi gözetle halkın arasına karış, ne konuştuklarını ve ne istediklerini öğren" emrini vermesi, O'nun İbranice bildiği ihtimalini akla getirmektedir. Çünkü o devirde Medine ve civarında yerleşmiş olan Yahudilerin Musevi Arap olmayıp ırken İbrani oldukları ve kendi dilleriyle konuştukları bilinmektedir. Ayrıca Abdullah'ın bu görevden sonra 30 kişilik bir heyetin başkanı olarak Hayber'e elçi olarak gönderilmesi ve (ilerde ifade edeceğimiz üzere) fetihten sonrada Hayber mahsullerin taksiminde yetkili kılınması, bu olaydan önce de Hendek Savaşı sırasında Benî Kureyza'ya gönderilen dört kişilik elçi heyetinde yer almış olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.¹⁴⁰

4.9. Bîatü'r-Rıdvân ve Hudeybiye Musalahası

Hz. Peygamber'in Hicretinden mücadeleler ve savaşlarla dolu altı yıl geçmişti. Hem Muhacirler hem de Ensâr, Kâbe'yi ziyaret özlemiyle yanıp tutuşuyorlardı.

Hz. Peygamber Hicri altıncı yılın Zilkade ayının başında gördüğü rüyada ashabıyla beraber Kâbe'yi ziyaret ediyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber Kâbe'yi ziyaret etmek isteyen Müslümanların hazırlanmasını emretti. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Hz. Peygamber bin dört yüz kişiyle birlikte Mekke'ye hareket etti. Niyetinin barış olduğunu

¹³⁹ Şakir, Mahmud, et-Tarihu'l-İslâmî, Beyrut, 1991, I, 294.

¹⁴⁰ Sargon, Erdem-Kılıç-Hulusi, "Abdullah b. Revâha", DİA, İstanbul, 1988, I, 128.

göstermek için yanlarına yolcu kılıcı almışlardı. Zül-Huleyfe mevkinde geldiklerinde ihrama girdiler ve Umre için niyet ettiler.

Mekkeli müşrikler Hz. Muhammed'in Mekke'ye girmemesi için karar aldılar. Durumu öğrenen Hz. Peygamber konuyu görüşmesi için Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderdi. Hz. Osman görüşmeler neticesinde Umre yapmanın mümkün olmadığını anladı.

Hudeybiye'de bekleyen Hz. Peygamber ve ashabı Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberini aldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hudeybiye'deki bir ağacın altında her ne durum olursa olsun, savaştan kaçmamak, ayrılmamak ve ölüm üzerine, ashabından biat aldı.¹⁴¹ Bu biat ile ilgili olarak Allah (c.c): "Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir. Yine onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı. Allah üstündür, hikmet sahibidir."¹⁴² buyurarak, biat edenlerden razı olduğunu bildirmektedir. Bu âyetlerden dolayı bu biata "Biatü'r-Rıdvan" adı verilir. Daha sonra Hz. Osman ile ilgili ölüm haberinin asılsız olduğu anlaşılmıştır.

Hudeybiye'de yapılan Biatü'r- Rıdvan'a katılan bin dört yüz kişinin arasında Abdullah b. Revâha da vardı.¹⁴³

4.10. Umretü'l-Kaza

Müslümanlar ile Mekkeliler arasında yapılan Hudeybiye Barışında "Müslümanların bir yıl sonra Kâbe'yi ziyaret edebilecekleri, yalnız yolcu kılıcı taşıyabilecekleri ve şehirde üç gün kalabilecekleri konusunda anlaşma sağlanmıştı."¹⁴⁴

Hicri yedinci yılın Zilkade ayı gelince, Hz. Peygamber anlaşmadan doğan hakkı yerine getirmek üzere harekete geçti ve Müslümanlara duyurdu.¹⁴⁵ Vatan hasreti çeken Muhacirler, bu habere çok sevindiler. Ancak Müslümanlarda Mekke'ye girmek konusunda karşı konulmaz bir istek, bir ideal uyandıran şey sadece bir sıra özlemi gidermenin çok ötesinde Kâbe'yi ziyaret ve kutsal mabedden günün birinde putları temizlemek mefkûresini zihinlere nakş etmek düşüncesidir.¹⁴⁶

¹⁴¹ Ünal, Harun, "Hudeybiye Barışı", ŞİA., İstanbul, 2000, III, 316.

¹⁴² Fetih 48/ 18-19.

¹⁴³ İbn Sa'd, III, 526; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb, Kahire, tsz, III, 898; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, III, 235.

¹⁴⁴ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I, 465.

¹⁴⁵ İbn Hişâm, IV, 12; İbn Sa'd, II, 120.

¹⁴⁶ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I, 465.

Mekkeliler Hz. Peygamber ve arkadaşlarının geleceklerini haber aldıkları zaman şehir dışına çıktılar. Onların bazıları da Hz. Peygamber ve arkadaşlarını görmek üzere Darun-Nedve önünde bekliyorlardı.¹⁴⁷

Hz. Peygamber Umretü'l-Kaza için Mekke'ye girdiğinde Abdullah b Revâha, O'nun devesinin yularından tutmuş şöyle diyordu.¹⁴⁸

*Dininden başka din olmayanın adına yemin ederim ki,
Elçisi, Muhammed olan adına yemin ederim ki.¹⁴⁹
Ey küffar oğulları! Allah'ın yolundan çekiliniz,
Çekiliniz ki bütün hayırlar Onun elçisindedir.
Ey Rabbim, ben o elçinin sözüne iman ediyorum.
Allah'ın hakkını Onun kabulünde bilirim.
Biz sizinle onun tevili için savaştık
Nitekim daha önce onun tenzilininkârına karşı da sizinle savaştık.
Bir vuruşla ki o başı boyundan koparır götürür,
Dosta da dostunu unutturur.¹⁵⁰*

Abdullah b. Revâha şiir okuduktan sonra bunu gören Hz. Ömer:

— İbn Revâha, Allah'ın Haremindedir hem Rasulullah'ın önünde yürüyorsun hem de şiir okuyorsun, diye onu kınadı.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

—Ey Ömer, Ben duyuyorum. Beni kuvvet ve iradesiyle yaşatan Allah'a yemin ederim ki Abdullah b. Revâha'nın bu sözleri kâfirlere atılan okdan daha etkilidir, dedi.¹⁵¹

Abdullah b. Revâha tavaf yaparken de şiirler söylemeye devam etti. Hz. Peygamber ona dedi ki:

—İbn Revâha devam et ve de ki: “Allah'tan başka ilah yoktur ve kuluna yardım etmiş ordusunu aziz kılmış, düşmanları tek başına hezimete uğratmıştır.” Abdullah Hz. Peygamber'in söylediklerini tekrar etti, sonra orada bulunan diğer Müslümanlara da söylenenleri tekrar etti. Daha sonra Hz. Peygamber tavafını yaptı.¹⁵²

¹⁴⁷ Taberî, III, 23; İbn Kesîr, Hadislerle Kur'an-ı Kerim, XIII, 7374.

¹⁴⁸ İbn Hişâm, IV, 13; İbn Sa'd, II, 121.

¹⁴⁹ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 229.

¹⁵⁰ İbnü'l-Cevzi, el-Muntazam, III, 305; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 227; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 460. (İbn Hişâm “Biz seninle o'nun tevili için savaştık” sözünün sonuna kadar Ammar b. Yasir'e ait olduğunu zikreder, İbn Hişâm IV, 13)

¹⁵¹ Vakidî, II, 735; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevra, Sünenu Tirmizî, Mısır, tsz, Edep, 70; Nesai, Ebû Abdurahman b. Şuayb, es-Sünen, Mısır, 1930, Menâsik, 109,121; Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 235.

¹⁵² İbn Sa'd, II, 122; İbn Asâkir, Tehzib, IV, 394.

Üç gün boyunca Mescidü'l-Haramda ezan okundu ve namaz kılındı. Müslümanlar arasında bir disiplin vardı, sevgi ve saygı vardı. Müslümanların Allah Resulüne olan itaatleri dikkatleri çekti. İnkârcılar dağlara çıkmıştı ama Müslümanların durumunu da merak ediyorlardı. Yakından baktıkça da Müslümanlar arasında dayanışmaya hayran kalıyorlardı.¹⁵³

Mekkeliler Hz. Peygamber ve ashabının güçlük ve meşakkat içerisinde olduğunu düşünüyorlardı. Müslümanların acizlik ve zayıflık içerisinde olduklarını zannediyorlardı. Hz. Peygamber bu düşüncüyü boşa çıkarmak ve onların yanıldığını göstermek için asabiyle birlikte hervele yaptı. Bunu Kureyş'in düşüncesinden dolayı yaptı.¹⁵⁴

Hz. Peygamber o günün şartlarında şiirin çok önemli bir yeri olduğunu biliyordu. Şairlerin sözlerini herkes çok dikkatli dinliyordu. Şairlerin şiirleri kamuoyu oluşturmada çok etkiliydi.

Bu sebeple Abdullah b. Revâha'nın Hz. Peygamber'in devesinin ipini tutarak Mekke'ye girip ardından şiir okuması planlanmamış bir hareket değildi. Umrenin rukunlarının beraberce yapılması sırasında gösterilen birlik ve beraberlik Mekkelilere adeta bir gövde gösterisiydi. İnce mesajlar içeriyordu. Çünkü yedi yıl önce topraklarından zorla çıkmak zorunda bırakılan Müslümanlar, yeniden topraklarına adım atmışlardı. Bu gelişleri daha önce gidişleri gibi olmayacaktı, olmadı da zaten.

4.11. Abdullah b. Revâha'nın Hayber Meyvelerini Tahmin Etmek Üzere Görevlendirilmesi

Hz. Peygamber Hicri yedinci yılda Hayber'e sefere çıktı. Hayberli Yahudiler, Hz. Peygamber'e karşı koydular. Müslümanlarla savaştılar. Sonunda Hayberliler teslim oldular ve hayatlarının korunması, çoluk çocuklarının bırakılması şartıyla Hayber'den çekilip gitmeyi ve topraklarını, altın ve gümüşlerini Müslümanlara bırakmayı, hiçbir şeyi saklamayacaklarını kabul ederek Hz. Peygamber ile antlaşma yaptılar.¹⁵⁵

Hayberli Yahudiler bu şartları kabul ettikten sonra, Hz. Peygamber'e şu teklifte bulundular:

¹⁵³ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, II, 467.

¹⁵⁴ İbn Hişâm, IV, 12–13.

¹⁵⁵ Belâzürî, Ahmet b. Yahya b. Cabir, Fütûhu'l-Büldân, thk: Abdullah Enis Tabba-Ömer Enis Taba, Beyrut, 1957, s. 33.

—Ey Muhammed! Bize müsaade et, arazilerimiz üzerinde çalışalım. Arazilerimizi ıslah edelim.¹⁵⁶ Biz toprağı işlemeyi ve hurma yetiştirmeyi biliriz, bundan dolayı, bizi yerimizde bırak.¹⁵⁷

Bu teklifi Hz. Peygamber, yetişen meyve ve tahılın yarısını vermek karşılığında kabul edip, Hayber Yahudilerini yerlerinde bıraktı. Ve kendilerine “Allah’ın sizi burada bıraktığı sürece bende sizi bırakıyorum”dedi. Çünkü Hz. Peygamber ve ashabının bu toprakları işleyecek ne işçileri ne de kendilerinin bu topraklarda çalışacak vakitleri vardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber her ekilen mahsulün ve yetişen hurmanın yarısı ile Hz. Peygamber’in uygun göreceği bazı şeylerin alınması karşılığı Hayberlileri yerinde bıraktı.¹⁵⁸

Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha’yı anlaşma gereği Hayber mahsulünün bölüşülmesinde yetkili kılmıştır. Mahsulün yarısını tahmin etmesi için Abdullah’ı tahminci olarak Hayber’e göndermiştir.¹⁵⁹

Abdullah b. Revâha Yahudilere hitaben şöyle demiştir:

—Allah Rasulü beni buraya mahsulü haksızca yiyip-bitirmek için göndermedi, fakat mahsulü siz ve Allah’ın Rasulü arasında yapılan anlaşmaya göre bölmek için gönderdi. Eğer dilerseniz toplam mahsulü takdir ve tahmin etmeye çalışacağım ve onu iki eşit parçaya böleceğim¹⁶⁰, dedikten sonra, Yahudileri bu tahmini almak veya onu Müslümanlara vermek arasında muhayyer bırakılırlardı.¹⁶¹

Bir defasında Yahudiler Abdullah b. Revâha’nın hurma mahsulünü tahmin ve takdirde kendilerine haksızlık ettiğini söylediler. Ve Hz. Peygamber’e Abdullah b. Revâha’yı şikâyet ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

—Biz Abdullah’ın tahmini ile size düşeni alalım, siz de bize düşeni alınız, dedi. Sonra Yahudiler hakikati anladılar.¹⁶²

Abdullah b. Revâha taksim yaparken Yahudilere şu teklifi de sunmuştur:

—Eğer kabul ederseniz, mahsulü ben ikiye ayırayım ve sizi istediğinizi almakta serbest bırakayım veya mahsulü siz ikiye ayırın ve beni istediğimi almakta serbest bırakın.

¹⁵⁶ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 199.

¹⁵⁷ Ebû Davud, Süleyman b. Eş’as, Sünenu Ebû Davud, Beyrut, 1969, Büyü’, 34.

¹⁵⁸ Belâzürî, Fütûhu’l-Büldân, s. 34. (İbn Hişâm meyveleri yarıya anlaşma teklifinin Hz. Peygamber tarafından Yahudilere sunulduğunu zikreder. İbn Hişâm, III, 371)

¹⁵⁹ İbn Hişâm, III, 369; İbn Sa’d, III, 448; İbn Hanbel, VI, 163; Ebû Davud, Zekât, 16; İbn Hacer, el-İsâbe II, 306. (tahminci diye tercüme edilen “el-hâris” kelimesi: Meyve özünü dalındayken tahmin edip karşı tarafı bu miktarda sorumlu tutan kişidir.)

¹⁶⁰ Afzalur, Rahman, Sîret Ansiklopedisi, ter: H.Bayrak-Y. Balcı ve ark., İstanbul, 1996, II, 483.

¹⁶¹ Ebû Davud, Büyü’, 35; Belâzürî, Fütûhu’l-Büldân, s. 38.

¹⁶² Kadı Ebû Yusuf, Kitabü’l-Haraç, trc: Ali Özek, İstanbul, 1973, s. 152.

Bunun üzerine Hayberliler:

—Gökler ve yer bu adaletle ayakta durmaktadır, demişlerdir.¹⁶³

Hz. Peygamber Abdullah b. Revâha'yı Hayber'e gönderdi. O Yahudilerle Müslümanlar arasında mahsulün taksimini yaptı. Fakat Yahudiler kadınlarının ziyet eşyalarını toplayıp getirdiler. Ve Abdullah'a:

—Bunlar senindir, taksim yaparken bize göz yum ve bizim lehimize davran, diyerek Abdullah b. Revâha'ya rüşvet teklif ettiler.¹⁶⁴ Abdullah b. Revâha bu teklife çok öfkeleni ve:

—Ey Allah'ın düşmanları bana haram mı yedirmek istiyorsunuz? Siz bana göre Allah'ın en çok buğzettiği mahlûklarsınız.¹⁶⁵ Allah'a yemin ederim ki benim için insanlar arasında bana en sevimli olan kişinin (Hz. Peygamber) yanından geldim. Buna karşılık sizin topluluğunuzdan ise maymun ve domuzlardan daha fazla nefret ediyorum. Fakat size karşı olan nefretim ve Rasulullah'a olan sevgim beni hiçbir zaman size karşı adaletsizliğe sürükleyemeyecektir. Rüşvet haramdır, dedi.

Bunun üzerine Yahudiler:

—İşte bu adaletle gökler ve yer ayakta durur, dediler.¹⁶⁶

İşte geçmişte ve günümüzde devletleri, milletleri ictimâî birlikleri çöküntüye götüren insanlığın baş belası karşısında Hz. Peygamber'in terbiye ocağında yetişmiş bir sahabînin cevabı! Abdullah b. Revâha'nın imanı, ibadetle, güzel ahlakla, cihatla, hükümde ve alış verişte adaletle, dürüstlikle besleniyordu. Hz. Peygamber bir şeyi yasaklamışsa ashab-ı kiram "niçin, neden" diye sormazdı. Ondan şiddetli kaçınırdı... Bir şeyi emretti mi de "hangi sebepten" demezdi... Hemen emrettiğini yerine getirirdi. Adalet emredilmiş, rüşvet yasaklanmıştı. Abdullah b. Revâha işte bu emri yerine getirmiş, bu yasaktan kaçmıştır.¹⁶⁷

Abdullah b. Revâha bu görevi iki yıl süreyle yapmaya devam etti. Mute Savaşı'nda şehit olmasıyla bu görevi sona erdi. Yerine Cebbar b. Sahr bu görevi üstlendi.¹⁶⁸

¹⁶³ Belâzürî, Fütûhu'l-Büldân, s. 39; Taberî, III, 20–21.

¹⁶⁴ Zehebî, Siyeru A'lam, I, 237.

¹⁶⁵ Abdullah b. Revâha burada onların küfrünü ve Hz. Peygamber'e karşı olan düşmanlarını kast ediyor. Nitekim Allah (c.c) bununla ilgili olarak Maide Sûresi 82. âyette şöyle buyuruyor: "İnsanlar içinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksınız."

¹⁶⁶ Malik b. Enes, el-Muvatta, thk: Muhammed Fuat Abdülbaki, Kahire, 1951, Müsakât, 1–2; İbn Hanbel, III, 367; Belâzürî, Fütûhu'l-Büldân s. 35; Zehebî, Siyeru-A'lam, I, 237.

¹⁶⁷ Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I, 463–464.

¹⁶⁸ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 219; (İbn Hişâm Abdullah b. Revâha'nın bu taksim görevini bir yıl yaptığını zikreder. İbn Hişâm, III, 369.)

Abdullah b. Revâha, Abdullah ve Rasulüne hakkıyla inanmış bir mümin idi. Konuşmaları, hal ve hareketleri O'nun Kur'an ahlakıyla ahlaklandığını belgeliyordu. Yahudilerden hoşlanmamasına rağmen heva ve hevesine kapılmayıp adaletili davranmaktan geri durmamıştı. Çünkü O Allah'ın :“Ey İman Edenler! Allah için hakkı ayakta tutan adalette şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin sizi adil davranmamaya itmesin.”¹⁶⁹ âyetini özümsemiştir. Ayrıca bir mümin adaleti yerine getirmekle değil haksızlığı ortadan kaldırıp yerine adaleti ve hakkı getirmek ile yükümlüdür.¹⁷⁰ Abdullah b. Revâha Allah'a duyduğu sorumluluk bilinciyle hareket etmiş, duygularının esiri olmayıp adaleti sağlamıştır.

¹⁶⁹

Maide 5/8.

¹⁷⁰

Mevdûdî, Ebû'l-A'la, Tefhimu'l-Kur'an, trc: Muhammed Han Kayanî ve ark, İstanbul, 1995, I, 415.

İKİNCİ BÖLÜM

MÛTE SAVAŞI VE ABDULLAH B. REVÂHA'NIN VEFATI

1. MÛTE SAVAŞI'NIN SEBEBLERİ

Mûte Savaşı Hicret'in sekizinci yılının, Cemâziyelevvel ayında meydana gelmiştir.¹ Hz. Peygamber orduyu gönderirken üç tane kumandan tayin etmesinden dolayı "Ceyşü'l-Ümera" gazvesi diye de bilinir.² Savaşın adını aldığı Mûte ise Şam sınırında bulunan Belka köylerinden bir köydür. Burası kılıç yapımıyla ünlü bir yerdir.³ Mûte, Lut Gölü'nün güneyinde Kerek'e onbir, Kudüs'e elli km uzaklıkta, geniş tarım arazilerine sahip bir yerdir.⁴ İslâm Tarihi literatüründe Hz. Peygamber'in katılmadığı savaşlara Seriyye denir. Hz. Peygamber Mûte Savaşı'na katılmadı. Aslında bu savaşa, gazve değil "seriyye" denilmesi gerekir. Ancak, bu savaşa katılan Müslümanların sayısının çokluğu ve savaşın da son derece önemli oluşu nedeniyle siyer ulemasının hemen hepsi gazve (Savaş) demişlerdir.⁵ Mûte Savaşı bir ilk olması sebebiyle önemlidir. Çünkü bu savaş Arap olmayanlarla mücadelenin başlangıcıdır.⁶

Çok geniş topraklara sahip olan Bizanslılar Araplara hep aşağılayıcı bir gözle bakarlardı. Çünkü birbirlerine karşı daima baskın düzenlediklerini, sırf geçim için yağma ve çapulculuğu adet haline getirmiş bulduklarını duyuyorlardı. Kuraklığın hüküm sürdüğü yıllarda, Araplar komşu bölgelere saldırı düzenlediler. Bu sebeple Rumlar bu akınlara karşı durma işini çok kere müttelikleri olan Gassanîler'e havale eder. Kafalarını yormaktan kendilerini kurtarmış olurlardı. İslâm ortaya çıkmadan önce Araplara bakışlarında değişiklik olmadı. Fakat Yahudilerin Medine'den kovulması,

¹ İbn Hişâm, IV, 15; İbn Sa'd, II, 128; Halife b. Hayyât, s. 52.

² İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, Tarihu İbn Haldun, Beyrut, 1391/1971, II, kıs. 2, 40.

³ Hamevî, Yâkût, Mü'cemü'l-Büldân, Beyrut, 1986, V, 219.

⁴ Algül, Hüseyin, "Mûte Savaşı", DİA, İstanbul, 2006, XXXI, 385.

⁵ el-Bûtî, M. Said Ramazan, Fıkhü's-Siyre, İstanbul, 2003, s. 285.

⁶ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, I, 508.

Hız.Peygamber'in krallara İslâm'a davet mektupları göndermesi dikkatlerden kaçmamıştı. İslâm'ın uyandırdığı bu yankıya karşı fanatik kilise çevreleri büyük bir kin beslemeye başladılar. İşte İslâm'a karşı kin ve nefretleri müttefikleri olan Gassânileri de etkilemiştir. Bizanslılar müttefikleri olan Gassânileri Müslümanlara karşı nefretle dolduruşına getirdiler ve Müslümanlar tarafından onlara doğru ulaşacak en ufak bir izi dahi silip süpürme işini onlara havale ettiler.⁷

Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra oluşan güvenli ortamda Hz. Peygamber civar kabilelere ve devletlere İslâm'a davet mektupları gönderiyordu. Hz.Peygamber Bizans'a bağlı Busra Valisine bir mektupla, elçisi Hâris b. Umeyr el-Ezdi'yi göndermişti. Elçi Mûte'ye varınca Bizans'ın diğer bir valisi Şurahbil b. Amr el-Gassanî tarafından yakalanmış, sorgulandıktan sonra Hz. Peygamber'in elçisi olduğunu anlaşılınca öldürülmüştü. Hâris b. Umeyr Hz. Peygamber'in gönderdiği elçiler içerisinde öldürülen tek elçidir. Hz. Peygamber'e haber ulaşınca çok üzüldü ve öfkelenildi.⁸ Şurahbil b. Amr, Hâris'i öldürerek kabileler ve devletlerarası bir teamülü bozdu. "Elçiye zeval yoktur" anlayışı gereği düşman ülkeler bile birbirlerinin elçilerine dokunmazlardı.⁹ Temel İslâm Tarihi kaynaklarında Mûte Savaşı'nın sebebi olarak Hâris b. Umeyr'in öldürülmesi olarak zikredilirken bazı oryantalistler, farklı sebepler ortaya koymaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki bu belirtilen sebepler kaynaklarımızda mevcut değildir. Mesela Robert Mantran, Mûte Savaşı'nı Müslümanların güçlenmesi neticesinde, Hz. Peygamber'in de onayını alarak Bizans topraklarına düzenlenen bir akın olarak nitelemektedir.¹⁰

M. Asım Köksal İslâm Tarihi adlı eserinde Mûte Savaşı ile ilgili olarak İtalyan Tarihçi Ceatani'nin yanlışlarını aktarmaktadır. Ceatani Hz. Peygamber'in elçisinin öldürülmesinin Mûte Savaşı'nın sebebi olduğuna katılmamaktadır. O, Hicri altıncı yılda Hz. Peygamber'in iki elçi göndermiş olduğunu ileri sürerek aynı kimseye iki elçi göndermek demek olacağını ve bunun anlamsız olduğunu zikreder. Ayrıca İbn İshak'ın Mûte Seferi için gösterilen sebebi zikretmemesini, görüşüne mesnet teşkil eder. Savaşın sebebi olarak ta Mekke'ye hücum etmeyi planlayan Hz. Muhammed'in Mûte ve Kudaaların dağlık memleketlerinde yaptığını, kıymetli kılıçlardan mühim miktarda ele geçirmek arzusundan doğmuş olabileceği ihtimalini ileri sürmektedir.¹¹

⁷ Şakir, Mahmud, et-Tarihu'l-İslâmî, I, 320-321.

⁸ Vakıdî, II, 755-756; İbn Sa'd, II, 128; İbn Kayyim, Zâdü'l-Meâd, II, kıs. 2, 155.

⁹ Algül, Hüseyin, "Mûte Savaşı", ŞİA, İstanbul, 2000, V, 365-366.

¹⁰ Mantran, Robert, İslâm'ın Yayılış Tarihi, trc: İsmet Kayaoğlu, Ankara, 1981, s. 79.

¹¹ Köksal, M. Asım, İslâm Tarihi, VIII, 90-91.

Mustafa Fayda da De Goeje ve Hitti'nin Mûte Savaşı'nın sebebi ile ilgili olarak ileri sürdükleri görüşlerini aktarmaktadır. Müşteşrik De Goeje ve Lübnanlı müşteşrik Hitti de, Caetani gibi aynı sebebi ileri sürerler. Hitti, Mûte Savaşı'nın zahiri sebebini zikrettikten sonra, Hz. Peygamber'i, yakında Mekke'ye hücum edeceği için Mûte ve Kudaaların dağlık memleketlerinde yapılan ve Meşrefiyye denilen kıymetli kılıçlardan çok miktarda ele geçirmeyi arzu ettiğinden dolayı bu seferi hazırladığını iddia ederler.¹²

Ceatani'nin iddiasına temel teşkil eden husus, İbn İshak'ın rivâyetlerinde, bu seferin sebebini zikredilmemesidir. Gerçekten de İbn İshak'ın rivâyetlerinin toplandığı İbn Hişâm'da Mûte Savaşı'nın sebebi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Hz. Peygamber'in elçisinin öldürüldüğünü haber veren Vakıdî'nin rivâyetinin yanlış olduğunu göstermez. Bu konu Vakıdî ve İbn Sa'd da geniş bir şekilde yer almaktadır.¹³

De Goeje iddiası ile bu iddiayı Hitti'nin gerçek bir sebepmiş gibi tekrar etmesi tamamen uydurmadır. Öncelikle tarihte (H. 8 Cemaziyelevvel) Hz. Peygamber ile Kureyş arasında Hudeybiye musalahası hükümleri, yürürlükte bulunuyordu. De Goeje bu iddiasını yazarken hiçbir kaynak göstermemiştir. Ve bu bölgede iyi kılıç imal edilmesine dair haberlerin peşine düşerek bu gülünç iddiayı ileri sürmüştür. Hitti de onun peşinden gitmiştir.¹⁴

2. ORDUNUN HAZIRLANMASI

İslâm'a davet mektubunu sunmak üzerine gönderilen elçi öldürülmüştü. Hz. Peygamber ahabına çok düşküdü. Onlardan birinin başına bir sıkıntı geldiği zaman çok rahatsız olurdu. Bu sebeple ahabından birinin öldürülmesine seyirci kalamazdı.¹⁵ Hz. Peygamber olayın detaylarını öğrendikten sonra, Müslümanlar "Cüf" ordugâhında toplandılar ve hemen bir ordu hazırlandı. Hz. Peygamber toplanan Müslümanlara durumunu açıkladı. Öğle namazı kıldıktan sonra ahabıyla birlikte oturdu¹⁶ ve Hz. Peygamber onlara:

—Komutanınız Zeyd b. Hârise'dir. Eğer Zeyd öldürülürse, Ca'fer b. Ebî Tâlib komutanınızdır. Eğer Ca'fer öldürülürse, Abdullah b. Revâha komutanınızdır. Eğer

¹² Fayda, Mustafa, Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid, İstanbul, 1992, s. 144.

¹³ Fayda Mustafa, a.g.e, s. 145.

¹⁴ Fayda Mustafa, a.g.e, s. 147.

¹⁵ Algül, Hüseyin. "Mûte Savaşı", ŞİA, V, 365.

¹⁶ Vakıdî, II, 756.

Abdullah b. Revâha öldürülürse, Müslümanlar aralarında birini seçip, onu komutan tayin etsinler, dedi.¹⁷

Orada bulunan Numan b. Funhus el-Yahudi Hz. Peygamber'in bu sözleri üzerine şöyle demiştir:

—Ey Ebu'l-Kasım! Eğer sen Peygambersen seçtiğin bu adamların hepsi öldürülürler. Çünkü İsrailoğullarından Peygamberler, kavmin üzerine emir olarak bir adamın ismini verip de: “Eğer falan öldürülürse emir falan olsun” deyip yüz kişinin adını belirtse de bile o yüz kişinin tamamı öldürülürdü.

Bunları söyledikten sonra Numan, Zeyd'e dönüp şöyle dedi:

—Hazırlan... Eğer Muhammed (sav) peygamber ise, sen artık asla O'na geri dönmeyeceksin.”

Bu sözlere Zeyd şöyle karşılık verdi.

—Şehadet ederim ki, O Peygamberdir. Doğrudur ve iyi biridir.¹⁸ Hz. Peygamber'in isimlerini saydığı bu komutanların hepsinin şehit olacaklarını bilip-bilmediğine dair kaynaklarımız bir şey söylemediğinden bizde bir şey söyleyemiyoruz. Fakat bize öyle geliyor ki, Hz. Peygamber'in bu şekilde -diğer seriyyelerden farklı olarak- komutanlarını ismen açıklaması, boşuna değildir. O, her seriyye için bir tek komutan tayin ederken, bu seriyyeye birbirinin ardından üç komutan tayin ediyor.¹⁹

Hz. Peygamber bu savaşta ihtiyatlı davranıyor, peş peşe birden fazla komutan tayin ediyor, sonra da kendi tayin ettiği komutanlar şehit düşerse komutanlarını seçme yetkisini orduya bırakıyor.²⁰

Ordu toplandığında Hz. Peygamber beyaz sancağı Zeyd b. Hârîse'ye verdi. Ordu üç bin kişiden oluşuyordu.²¹

Hz. Peygamber, ordunun elçinin öldürüldüğü yere kadar ilerlemesini, oradakileri İslâmiyet'e davet etmelerini, kabul ettikleri takdirde savaşmamalarını aksi takdirde Allah'a sığınıp onlarla savaşmalarını emretti. Ayrıca sözlerinde durmalarını, aşırı gitmemelerini, çocukları, kadınları, yaşlıları ve manastıra çekilmiş münzevileri öldürmemeleri,

¹⁷ İbn Hişâm, IV, 15; İbn Sa'd, II, 128; Ya'kûbî, Ahmet b. Ebî Ya'kûb b. Cafer b. Vehb b. Vâdîh, Tarihu'l-Ya'kûbî, Beyrut, 1992, II, 65.

¹⁸ Vakıdî, II, 755.

¹⁹ Sırma, İhsan Süreyya, “İslâmi Tebliğin, Medine Dönemi ve Cihad,” İstanbul, 2002, s. 116.

²⁰ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I, 376.

²¹ İbn Hişâm, IV, s. 15; Vakıdî, II, 756; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 234.

hürmalıklara zarar vermemelerini; ağaçları kesmemelerini ve bunları yakmamalarını da tembih ve tavsiye etti.²²

3. ABDULLAH B. REVÂHA'NIN AĞLAMASI VE ORDUNUN MEDİNE'DEN AYRILMASI

Orduyu uğurlamaya gelen pek çok kişi komutanlarla vedalaştılar. Sıra Abdullah b. Revâha'ya gelince, ağlamaya başladı. Oradakiler Abdullah b. Revâha'ya sordular:

—Ey Abdullah b. Revâha seni ağlatan nedir?

Bu soru üzerine Abdullah:

—Vallahi ben ne dünya sevgimden, ne de sizleri özleyeceğimden ağlıyorum. Ben Hz. Peygamber'in Cehennemden bahseden eden şu âyeti okuduğunu duymuştum da ona ağlıyorum: “İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.”²³ Cehenneme gideceğimi biliyorum, ama oraya gittikten sonra oradan kurtulacak mıyım, yoksa kurtulamayacak mıyım, onu bilmiyorum”, dedi.²⁴

Sonra Müslümanlar orduya şöyle dua ettiler:

—Allah sizi korusun, size yardımcı olup, sağ selamet bize kavuştursun.²⁵

Müslümanların bu duasına karşılık olarak Abdullah b. Revâha şu şiiri okudu:

“Bense Rahmandan mağfiret dilerim.

Bir de kanın köpüğünü arttıracak şekilde bir darbe...

Veya ölüme götüren karnı ve ciğerleri,

Deşen bir hançer yarası...

Tâ ki kabrimin yanında geçenler:

“Allah o gaziye doğru yola iletsin,” denilsin.

Ve o doğru yolu tutmuş olsun.”²⁶

Ordu gitmeye hazırlandığı sırada Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber'in yanına varıp, vedalaştıktan sonra, şu şiiri söyledi:

Allah sana verdiği güzel şeyleri devamlı kılsın,

Tıpkı Musa'yı sabit kılması gibi

Ve yardım görenler gibi yardım etsin.

²² Vakıdî, II, 758; İbn Sa'd, II, 128.

²³ Meryem, 19/71.

²⁴ İsbahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh, Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya, Beyrut, 1967, II, 118; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 480.

²⁵ İbn Hişâm, IV, 15; İbn Sa'd, II, 128.

²⁶ İbn Abdilber, el-İstiâb, III, 898; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 235; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 241.

Şüphesiz ben sende bolca hayır görüyorum,

Allah bilir ki ben keskin görüşlüyüm.

Sen Peygambersin,

Kim Senin hayrından mahrum kalsa,

*Kader onu düşürmüş demektir.*²⁷

Bunun üzerine Hz. Peygamber Abdullah b. Revâha'ya şöyle dua etti:

—Allah seni de iyilikte en güzel şekilde sabit ve devamlı kılsın” diye karşılık verdi.²⁸

Abdullah b. Revâha sanki Hz. Peygamber'den ayrılmak istemiyordu. Hz. Peygamber'e döndü ve dedi ki:

—Ya Resulallah, bana aklımdan hiç çıkarmayacağım, bir tavsiyede bulunur musun? Hz. Peygamber'de Abdullah b. Revâha'ya:

—Sen yarın Allah'a pek az secde edilen bir ülkeye varacaksın orada secdeleri, namazları çoğalt”, buyurdu.

Abdullah bu tavsiye ile yetinmeyip:

—Ya Rasulallah nasihatını artırır mısın?, dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

—Allah'ı daima zikret. Çünkü Allah'ı zikr, umduğuna ulaşmada sana yardımcı olur.” buyurdu.

Abdullah Hz. Peygamberi, bir türlü bırakmak istemiyordu:

—Ya Rasulallah, Allah tekdir, teki sever (bir nasihat daha verir misin?) deyince, Hz. Peygamber:

—Ey İbn Revâha eğer on yapmak istersen tek yapman daha güzeldir, dedi.

Bunun üzerine Abdullah:

—Tamam, Ya Rasulallah başka bir şey sormayacağım, dedi.²⁹

H. Peygamber Seniyyetü'l-Veda'da orduyla vedalaştı. Hz. Peygamber ordudan ayrılırken Abdullah b Revâha şu beyiti okudu;

“Geride kalan, hurmalıkta kendisine veda ettiğim zâta,

*O en hayırlı uğurlayıcıya en hayırlı dosta selam olsun.”*³⁰

²⁷ İbn Hişâm, IV, 15–16.

²⁸ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, III, 235.

²⁹ Vakıdî, II, 758.

³⁰ İbn Hişâm, IV, 16.

Ordu Medine'den ayrıldı. Ordu Vadi'l Kura'ya varınca, Hz. Peygamber'in elçisini öldüren Şurahbil b. Amr Müslümanların kendisine doğru geldiğini haber aldı. Bunun üzerine kardeşi Sedus'u bir orduyla beraber gönderdi. Yapılan savaşı Müslümanlar kazandı ve Sedus öldürüldü. Şurahbil korkudan kalesine sığındı. Müslümanlar yola devam ettiler.³¹

Müslümanlar Maân'a³² vardılar ve orada konakladılar. Burada Müslümanlar Bizans İmparatoru Heraklius'un Bizanslılardan ve Araplardan Lahm, Cüzam, Behra, Kayn, Vâri, Bekr kabilelerinden oluşmuş yüz bin kişilik bir ordu ile kendilerine gelmekte olduğunu haber aldılar.³³

Temel İslâm Tarihi kaynaklarında Mûte Savaşı'nın sebebi zikredilirken Bizans ordusundan bahsedilmemekte, ancak savaşın bu orduya karşı yapıldığı anlatılmaktadır.³⁴ Aslında Hz. Peygamber bu orduyu Bizans ordusuyla savaşmak için göndermemiştir.³⁵ Muhammed Hamidullah o sırada Bizans ordusunun hazır bir halde bulunmasını şu şekilde izah eder: "İranlılarla Savaşmak üzere esasen toplanmış bulunan Bizans askeri birlikleri henüz, kışlarına dönmüş değillerdi; Bu yüzden imparator, Gassanîlerin yardımına koşturmak üzere hazır yüz bin mevcutlu bir ordu sahibiydi."³⁶ Yani Heraklius Müslümanların gelmesi üzerine bir ordu hazırlamamıştır. Sasanilerle yapılan savaş sonunda ordusu kışlaya dönmemiştir. Ve Şurahbil'e yardımı hazır bir ordu olduğu için göndermiştir. Bizans tarihi araştırmalarının ortaya koyduğu gerçek te bu doğrultudadır. Heraklius'un o sırada Filistin'de bulunuş sebebi şöyle açıklanmaktadır: Heraklius Sasanilerle yaptığı Ninova Savaşı'ndan sonra İstanbul'a gitti. Sonra Kudüs'e geldi. Buraya gelmesinin nedeni Sasaniler, Kudüs'ü işgal ettiklerinde büyük kilisenin haçını alıp götürmüşlerdi. Heraklius Ninova'da yapılan savaşı kazanınca, bu haçı İranlılardan geri almıştır. Ordusu ile birlikte haçı yerine koymak üzere Kudüs'e gitmiştir.³⁷

4. ABDULLAH B. REVÂHA'NIN ETKİLEYİCİ KONUŞMASI

Şurahbil b. Amr ve Bizans İmparatoru Heraklius'un topladığı ordunun sayısı iki yüz bine geçmişti. Bu iki yüz bine karşın, üç bin kişilik bir Müslüman ordusu karşı

³¹ Vakıdî, II, 760.

³² Maân: Hicaz'ın kuzeyinde Belka nahiyelerinden olan Şam Çölü taraflarında bir yerleşim yeridir. Hamevî, Yâkût, Mu'cemü'l-Büldân, V, 153.

³³ İbn Hişâm, IV, 16; İbn Sa'd, II, 129; İsbahâni, Hilyetü'l-Evliya, I, 119; İbn Kayyim, Zâdü'l-Meâd , I, 2. kıs., 156.

³⁴ Algül, Hüseyin, "Mûte Savaşı," DİA, XXXI, 386.

³⁵ Fayda, Mustafa, a.g.e., s. 150.

³⁶ Hamidullah, Muhammed, İslâm Peygamberi, trc: Salih Tuğ, İstanbul, 1995, II, 335.

³⁷ Ostrogorsky, Georg, Bizans Devleti Tarihi, trc: Fikret İşıltan, Ankara, 1999, s. 96; Vasiliev, A. A, Bizans İmparatorluğu Tarihi, trc: A. Müfit Mansel, Ankara, 1943, s. 252.

koyacaktı. Bu hiç te kolay değildi. Müslümanlar Maân'a vardıklarında bu iki yüz bin kişilik ordunun haberini alınca Maân'da iki gün kaldılar. Konuyu enine boyuna istişare ettiler. Ve yapılan görüşmeler sonra şu konuda karar kıldılar:

—Hz. Peygamber'e bir mektup yazalım, düşman sayısını bildirelim. Belki bize yardım gönderir. Belki de bir emir verir”, dediler.³⁸

Bu sözler üzerine Abdullah b. Revâha sözü aldı ve orduyu cesaretlendiren şu konuşmayı yaptı:

—Ey Kavmim, Allah'a yemin ederim ki, muhakkak şu anda hoşunuza gitmeyen şey daha önce arzu ederek yola koyulduğumuz şeydir. Yani bu şehadettir. Biz başkalarıyla sayı ya da kuvvetle savaşıyoruz. Biz onlarla ancak bu din gücü ile savaşıyoruz. O halde kalkınız. Bu kalkış iki iyilikten bir iyiliktir; Ya galip geleceksiniz ya da şehit olacaksınız.”³⁹

Abdullah b. Revâha'nın bu sözlerine Müslümanlar:

—Vallahi Abdullah doğru söylüyor, diyerek karşılıklı bulundular.⁴⁰

Bunun üzerine Abdullah b. Revâha şu şiiri okudu:

*“Ecâ ve Fer'den atları topladık.
Kuru otlâ doyurulurlar. Onların yük denkleri vardır.
Sert zeminden kurtulmaları için onları dibağ olmuş derilerle nalladık.
O atlar Maân da iki gece kaldılar.
Ve onların zayıflamalarından ve durgunluklarından sonra,
Kuvvet ile rahattan sonraki dinçlik takip etti.
Biz yürüdük süratli koşan atlarda serbest bırakıldılar.
Burun deliklerinden sıcak bir rüzgâr ile nefes alıyorlardı.
Hayır, razı olmaz, ille Meab'a gideceğiz.
Her ne kadar orada Arap ve Bizans olsa da,
Ortayı doldurduk. Allah onları kast etti. Ekşi yüzle geldiler.
Toz kolonları onlara yollar olmuştu.
Seslerin birbirine karıştığı ve çok olduğu bir yerde,*

³⁸ İbn Hişâm, IV, 17; İbn Sa'd, II, 129; İsbahâni, Hilyetü'l-Evliya, I, 119.

³⁹ İsbahâni, Hilyetü'l-Evliya, I, 119; İbnü'l-Cevzi, III, 320; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 235; Zehebî, Siyeru A'lâm, II, 240.

⁴⁰ Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 481; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 243.

*Yani askerlerin başları görüldüğü zaman,
Sanki o orduda miğferler yıldızlarmış.
Böylece atlar geçimlerinden memnundurlar,
Ağızlarındaki dişleri onları serbest bıraktı;
Ya nikâhlanırlar tıpkı kadınlar gibi
Veya evlenmez kocaya varmayan kadınlar gibi kalırlar.”⁴¹*

Abdullah b. Revâha yaptığı konuşma ve akabinde okuduğu şiirle Müslümanları cesaretlendirmiş, devasa Bizans ordusunu onların gözlerinde küçültüvermiştir. Savaşta sayının önemli olmadığını, asıl önemli olanın amaç olduğunu ifade etmiştir.

Sonra ordu harekete geçti. Mûte Seferine Abdullah ile gelen Zeyd b. Erkam anlatıyor: “Ben Abdullah b. Revâha’nın gözetiminde bir yetimdim. Ondan daha bir hayırlı bir yetim velisi görmedim. O Mûte Seferine çıktığında beni devesine bindirdi. Gece olunca O’nun şu beyitleri söylediğini işittim:

*“Beni uğurlayıp eşyalarımı
Yerde kaybolup giden sudan sonra dört gün taşırırsan,
Artık istediğini yap kimse kınamaz.
Geri dönüp aileme bakmayacağım.
Müslümanlar gelip Şam bölgesinde
Beni geçtiler o arzulanan yerde.
İşte orada aldırış etmem.
Atlarından tatlı su mu akar diye.*

Zeyd bu sözleri işitince ağlamaya başladı. Bunun üzerine Abdullah O’nu elindeki kamçıyla dürterek:

—Sana ne oluyor, niye ağlıyorsun? Allah bana şahadet nasip edecek, sende bu yükler arasında geri döneceksin, dedi.

Sonra gecenin bir bölümünde indi. İki rekât namaz kıldı. Arkasından uzunca bir dua yaptı ve bana dedi ki:

—Evladım, inşallah bu şahadetin duasıdır..⁴²

⁴¹ İbn Hişâm, IV, 17–18.

⁴² Vakıdî, II, 759; İbn Hişâm, IV, 18–19; İsbahâni, Hilyetü’l-Evliya, I, s. 119; İbnü’l-Esîr, el-Kâmil fi’t-Târih, II, 235–236.

5. SAVAŞIN OLUŞUMU VE ABDULLAH B. REVÂHA'NIN ŞEHİT OLUŞU

Müslümanlar Belka sınırına vardıklarında Heraklius'un Rumlardan ve Arap kabilelerinden oluşturduğu orduyla "Meşarif"⁴³ denilen bir köyde karşılaştılar. Heraklius'un ordusu yaklaşmaya başlayınca Müslümanlar Mûte'ye doğru çekildiler. Mûte'de Müslümanlar savaş düzenini aldı ve düşman askerleriyle orada savaşımaya başladılar. İslâm ordusunun sağ kanadının başında Kutbe b. Katade, sol tarafı başında ise Ubade b. Malik bulunuyordu.⁴⁴

Savaş çok şiddetli geçiyordu. Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'in sancağıyla savaştı ve mızrak darbeleriyle şehit oldu. Zeyd'den sonra sancağı Ca'fer b. Ebî Tâlib aldı. O kızıl atından indi ve atının ayaklarını kesti. Sonra kahramanca Savaştı ve O da şehit oldu. Ca'fer, İslâm'da atının ayaklarını kesen Müslümanların ilki idi.⁴⁵

Ca'fer b. Ebî Tâlib şehit olunca sancağı Abdullah b. Revâha aldı. İlk önce biraz tereddütler geçirdi. Sonra nefsinin yenerek şu beyitleri okudu:

*"Yemin ettim ey nefis, ya isteyerek,
Savaşırsın ya da zorlarım seni.
Herkes illeri atılıp savaş kızışmışken,
Cenneti ne diye istemezsin?
Sen uzunca rahat ettin,
Bir damla sudan başka nesin ki!"*⁴⁶

Yine şu beyitleri okuyordu:

*"Ey nefis, öldürülmesen bile öleceksin,
İşte ölünecek yere geldin
Ne istediysen verildi sana,
Önce ki iki kişi gibi yaparsan hidâyet bulacaksın,"*⁴⁷
*O ikisinin yaptığını yapmasan da pişman olursun.*⁴⁸

Şiirde geçen "O ikisinden" kasıt Zeyd ve Ca'fer'dir.

el-İstiâb'da geçen şiirde Abdullah b. Revâha diğerlerinden farklı olarak şu beyiti söylediği zikredilir.

⁴³ Şam sınırındaki köylerden oluşan Havran yakınlarında bir köydür. (Hamevî, Yâkût, Mucemü'l-Büldân, IV, 131)

⁴⁴ İbn Hişâm, IV, 19; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 236.

⁴⁵ İbn Sa'd, II, 129.

⁴⁶ İbn Hişâm, IV, 20.

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, II, 236-237; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 484.

⁴⁸ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 237.

“Yemin ettim ey nefis, ya isteyerek Savaşırısın ya da zorlarım seni.

Ca’fer bundan hoşnut oldu ve Cennetin kokusu ne kadar güzeldir.”⁴⁹

Abdullah b. Revâha savaşmaya devam ediyordu. Savaşırken parmağı yaralanınca atından atladı. Yaralı parmağını ayağının altına koydu:

—Sen ancak kanayan bir parmak değil misin? Bu kazaya da Allah yolunda uğramış bulunuyorsun.”diyerek parmağını çekip kopardı.⁵⁰

Abdullah b. Revâha nefsiyle mücadele etmeye devam ediyordu. Ve nefesine dedi ki:

— Ey nefis! Neyi bekliyor ve neyi ümit ediyorsun? Eğer karını düşünüyorsan ben onu boşadım. Eğer, köle ve cariyelerini düşünüyorsan ben onları azad ettim. Yok, beklediğin bunlar değil de gözün dünya nimet ve şatafatında ise, bilmiş ol ki, onlarda, Allah ve Resulü’nündür. Şimdi söyle ey nefis neyin kaldı?⁵¹

Savaş devam ederken yorgun ve bitkin düşen Abdullah’a, amcasının oğlu bir parça et getirmiştir. Amcasının oğlu O’na:

—Bunu al ve ye, çok yorgunsun, biraz güçlenirsin. Abdullah b. Revâha eti aldı ve ondan bir parça kopardıktan sonra Müslümanların bulunduğu yerden gürültüler artınca şöyle dedi:

—Sen hâla dünyadasın ha!,

Sonra et parçasını fırlatıp attı ve kılıcını aldı. Düşman saflarının arasına daldı.⁵² Abdullah b. Revâha yaralandı. Kanı eline geldi. Ve onu yüzüne sürdü. İki ordu arasında kalmıştı ve şöyle diyordu:

—Ey Müslümanlar, kardeşinizin bedenini koruyunuz.(düşmanlarca kesilip biçilmesin). Müslümanlar onunla ilgilendiler. Çok geçmedi. Abdullah b. Revâha şehit oldu.⁵³

Abdullah b. Revâha savaştan önce şehadeti istiyordu. Zaman zaman bunun için dua etmişti. Ve Allah onun isteğini gerçekleştirmiş oldu.

Müslümanların seçilen bütün komutanları şehit edilince, Müslümanlar dağılmaya başladılar. Abdullah şehit olunca sancağı, Sâbit b. Akram aldı. Sancağı yere dikti ve:

—Ey Ensâr! Ey insanlar! Aranızda birinin kumandanlığında anlaşınız, deyince Müslümanlar:

⁴⁹ İbn Abdilber, el-İstiâb, III, 899.

⁵⁰ Köksal, M. Asım, İslâm Tarihi, VIII, 63.

⁵¹ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, III, 237.

⁵² İbn Hişâm, IV, 21–22; İsbahânî, Hilyetü’l-Evliya, I, 120.

⁵³ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, III, 238.

—O kimse sensin, diye karşılık verilince Sâbit:

—Ben bu işi yapamam, dedi.⁵⁴

Müslüman olduktan sonra Mûte’de ilk savaşına çıkan, Halid b. Velid’in komutanlığında anlaştılar. Ve Halid b. Velid sancağı aldı.⁵⁵ Halid b. Velid geceyi öylece geçirdi. Sabah ordunun arka kısmını öne, ön kısmını arkaya, sağ tarafını sola, sol tarafını da sağ tarafa yerleştirdi. Sabah olunca düşman ordusu karşılarında farklı bir ordu, farklı bir bayrak görünce tanıyamadılar. Ve Müslümanlara takviye geldiğini zannettiler. Korktular ve şaşkınlık içinde geri çekildiler.⁵⁶

6. HZ. PEYGAMBER’İN ORDU KOMUTANLARININ ŞEHİT DÜŞMELERİNİ HABER VERMESİ

Mûte Savaşı’nda şehit olan üç komutanın şehadeti Hz. Peygamber’e Allah tarafından meşhiddeyken haber verilmiştir. Hz. Peygamber minberdeydi. Şam ile bulunduğu yer arasındaki engeller kaldırılmıştı. Ve Hz. Peygamber mescide bulunan Müslümanlara dedi ki:

—Zeyd b. Hârise sancağı aldı, kendisine şeytan geldi. Şeytan yaşamı ona güzel gösterdi ve ölümden nefret ettirmek istedi. Dünyayı O’na hoş göstermeye çalıştı ve Zeyd ise:

—Şu anda iman Müslümanların kalbinde kök salmışken, sen bana dünyayı güzel gösteriyorsun, dedi. Öne atıldı ve sonra da şehit oldu. Hz. Peygamber O’na dua etti. Ve dedi ki:“Onun için istiğfar dileyin.” O cennete koşarak gitmiştir.⁵⁷

Hz. Peygamber devam etti:

—Sonra sancağı Ca’fer b. Ebî Tâlib aldı.⁵⁸ Şeytan O’nun da yanına vardı. Ona da hayatı ve dünyayı sevdirmek, ölümü çirkin ve sevimsiz göstermek istedi.

Bunun üzerine Ca’fer dedi ki:

—Şuanda iman müminlerin kalplerinde kök salmışken sen bana dünyayı hoş göstermiyorsun.” Ca’fer de ileri atıldı ve şehit oldu. Hz. Peygamber O’na da dua etti ve: “Kardeşimiz için istiğfar dileyin, O şehit olmuştur ve cennete gitmiştir,” dedi.⁵⁹

Hz. Peygamber devam etti:

⁵⁴ Vakıdî’ nin eserinde üç yerde Sâbit b. Erkam olarak geçmektedir(Megâzi, II, 760,763,764) Bu basım hatasıdır. Çünkü indekste Sâbit b. Akram ismi yer almaktadır.

⁵⁵ İbn Hişâm, IV, 21-22; İbn Kayyim, Zâdü’l-Meâd, I, kıs. 2, 156; İbn Kesîr , el-Bidâye, VI, 334.

⁵⁶ Vakıdî, II, 764.

⁵⁷ Vakıdî, II, 761–762.

⁵⁸ İbn Hanbel, V, 299.

⁵⁹ Vakıdî, II, 762.

—Sonra sancağı Abdullah b. Revâha aldı, dedi ve bir süre sustu. Ensar'ın yüzü sarardı. Abdullah b. Revâha'nın hoşlarına gitmeyen bazı uygunsuz işler yaptığını sandılar.⁶⁰ Sonra Hz. Peygamber dedi ki:

—Abdullah düşmanla çarpıştı ve şehit olarak öldürüldü. İtirazlı olarak cennete girdi. O'nun için istiğfar dileyiniz.

Abdullah b. Revâha'nın cennete itirazlı olarak girişi Ensâr'ın çok ağırına gitti.⁶¹ Ve Hz. Peygamber'e sordular:

—Ya Rasulallah O'nun itirazı neydi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

—Abdullah b. Revâha yaralandığı zaman, düşmanla çarpışmakta tereddüt etti. Sonra nefisini kınadı cesaretlendi, sonunda şehit oldu ve cennete girdi,” dedi.⁶²

Başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber dedi ki:

—Bu şehit komutanların hepsi altından tahtlar üzerinde cennete götürdüler. Abdullah b. Revâha'nın tahtı, diğer arkadaşlarının tahtından eğik idi.

Bunun sebebi sorulunca Hz. Peygamber:

—Zeyd ve Ca'fer tereddütsüz yürüdü, ileri atıldılar fakat Abdullah biraz tereddüt ettikten sonra ileri atıldı, dedi.⁶³ Abdullah'tan sonra sancağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç (Halid b. Velid) aldı, sonunda Allah orduya fethi müesser kıldı.⁶⁴

Hz. Peygamber Zeyd b. Hârise, Ca'fer b. Ebî Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın şehit edildikleri haberlerini Müslümanlara verdikten sonra: “Allah'ım Zeyd'e mağrifet eyle! Allah'ım Ca'fer ve Abdullah b. Revâha ya da mağfiret et,” diye dua etti.⁶⁵ Abdullah b. Revâha'nın cennete gidişi haberi Ensâr'ı rahatlatmış.⁶⁶

Mûte Savaşı Hz. Peygamber tarafından sahabîye olduğu gibi aktarıldığını haber veren başka bir rivâyet bulunmaktadır. Ya'la b. Ümeyye Mûte Savaşı'nın sonucunu Hz. Peygamber'e anlatmak için geldi. Hz. Peygamber O'na dedi ki:

—İstersen sen anlat, istersen ben sana haber vereyim. Bunun üzerine Ya'la: “Sen anlat ya Rasulallah deyince, Hz. Peygamber bütün olanları anlattı. Ya'la da:

⁶⁰ İbn Hişâm, IV, 22.

⁶¹ İbn Kesîr, Üsdü'l-Gâbe, III, 238.

⁶² Vakîdî, II, 762; İbn Hanbel, III, 113–118; Buhârî, Meğâzi, 46; İsbahâni, Hiyetü'l-Evliya, I, 120; İbn Kesîr, Üsdü'l-Gâbe, II, 238.

⁶³ İbn Hişâm, IV, 22.

⁶⁴ Buhârî, Cihad, 7.

⁶⁵ İbn Sa'd, III, 46.

⁶⁶ Vakîdî, II, 762.

—Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, olanlar hakkında anlatmadığın bir tek harf bile bırakmadın. Onların hali aynen Senin anlattığın gibidir.

Ya'la'nın bu sözüne Hz. Peygamber dedi ki:

—Allah benim için savaş meydanı ile aramdaki engelleri kaldırdı da savaş yerini gördüm”⁶⁷.

7. ORDUNUN MEKKE'YE DÖNÜŞÜ

Ordu Medine'ye yaklaşınca Hz. Peygamber ve Müslümanlar onları karşılamaya çıktılar. Bazıları askerlerin üzerine toprak serpip: ”Kaçaklar Allah yolunda firar ettiniz” diye orduyu protesto ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber :“Onlar kaçak değillerdir, inşallah tekrar hücum edeceklerdir⁶⁸.”dedi. Müslümanların orduyu aşağılamasına da müsaade etmemiştir.

Hz. Aişe'den gelen bir rivâyette, Hz. Peygamber Mûte komutanlarının şehit olduğunu öğrenince üzgün bir halde oturakalmıştı.⁶⁹

Ubade b. Samit' ten gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber Abdullah b Revâha'ya baktı ve “O ümmetinin nadide şehitlerindedir,” dedi.⁷⁰ Abdullah b. Revaha'nın cesedinde yetmiş küsur ok ve kılıç yarası vardı.⁷¹

Hz. Peygamber'in şairlerinden olan Hassan b. Sâbit, Zeyd b. Hârise ile Abdullah b. Revâha üzerine şu mersiyei söylemiştir;

“Ey gözüm, (öteki ikisine ağlamaktan dolayı) azalan yaşlarınla yaş dök ve iyi geçimli zamanlar mezardakileri an.

Kaçmaya sürat gösterildiği bir olayda yürüdükleri zaman Mûte'yi ve savaşta olanları an.

Öyle bir vakitteki, yürüdüler ve orada Zeyd'i bıraktılar. Fakirin ve esirin ne güzel barınağıdır O.

Bütün insanoğlunun hayırlısının, sevgisi göğüslerde olan insanların efendisinin dostudur, sevgilisidir.

İşte o (insanın oğlunun hayırlısı) Ahmed'dir.

Üzüntüm O'nun içindir, sevincim onunla beraberdir.

Zeyd'in bizde hakiki bir makamı vardır.

⁶⁷ İbn Kayyim, Zâdü'l-Meâd, I, II. kıs., 156-157.

⁶⁸ İbn Hişâm, IV, 24; İbn Sa'd, II, 129.

⁶⁹ Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, Sahihu Müslim, Beyrut, tsz, Cenâiz, 30.

⁷⁰ İbn Hanbel, V, 323.

⁷¹ Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 282.

*Sonra Hazrecli (Abdullah b. Revâha) için, bir efendi için yaşını bolca dök.
Çünkü o çok fedakârlık yaptı.*

Onların öldürülmelerine dair bize yeterince haber geldi.

Artık dip diri bir üzüntüyle ağla.”⁷²

Mûte Savaşının sonunda Müslümanlar on beş şehit verdiler.⁷³ Düşman ordusunda aynı sayıda kişinin öldüğü rivâyeti vardır.⁷⁴

8. MÛTE SAVAŞI'NIN GENEL BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

* Mûte Savaşı'nda Müslümanların zaferle döndüğü düşünenlerin yanında bu savaşın bir zafer olmadığını ancak bir mağlubiyette olmadığını düşünenlerde vardır.

Mesela Mısırlı araştırmacı İbrahim Arcun, bu savaşın Müslümanlar tarafından kazanılan bir zafer olarak değerlendirir. Halid b. Velid'in sancağı almasına kadar geçen durumun mağlubiyet, ondan sonrasının ise Halid'in aldığı tedbirler neticesinde zafer olduğunu ifade eder. Mûte Savaşı'nın bir zafer ve fetih olduğu Buhârî rivâyetini de zikrederek destekler.

Bir başka Mısırlı araştırmacı Ebu Zeyd Şelebî de iki tarafın savaşız geri çekildiğini söyler. Ve aklın böyle bir zaferi kabul edemeyeceğini düşünür. Çünkü üç bin kişilik Müslümana karşı iki yüz bin kişilik devasa Bizans ordusu. Halid b. Velid'den sonra Mûte savaş yapıldığını kabul etmez.⁷⁵

* Mûte Savaşı'nın sebebi Hz. Peygamber'in İslâm'a davet mektubunu götüren elçinin öldürülmesidir. Bu noktada savaşın çıkış sebebi davettir. Hz. Peygamber'in nazarında bir Müslümanın öldürülmesi, saldırganlara karşı savaşın başlatılması demektir. Yani bu savaş Müslüman bir ferdin ne kadar önemli olduğunu ve o ferdin intikamının alınması için bütün Müslümanların savaşa girebileceğini gösterir.

* Şâyet Hz. Peygamber elçinin intikamını almak için ordu göndermeseydi Şam'daki Arap kabileleri Rumlarla birleşip Medine'yi işgal edebilirdi. Mûte Savaşıyla bunun önüne geçmiştir.⁷⁶

* İslâm ordusunun üç komutanlarından birinin köle, birinin sefir, birisinin de şair olması savaş için Müslümanların bütün kuvvetlerinin seferber edildiğine işaretler.

⁷² İbn Hişâm, IV, 29; İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 255.

⁷³ Algül, Hüseyin, “Mûte Savaşı,” DİA, XXXI, 386.

⁷⁴ Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, I, 508.

⁷⁵ Fayda, Mustafa, a.g.e, s. 165–166.

⁷⁶ Gadbân, Münir Muhammed, Nebevi Hareket Metodu Teorik ve Pratik, trc: Tarık Akarsu, İstanbul, 1992, II, 144–145.

* Hz. Peygamber ile yirmi yıl savaştıktan sonra, İslâm saflarına katılmasının üzerinden henüz üç ay bile geçmemiş olan Halid b. Velid'in orduda yer alması akabinde komutan seçilmesi dikkati çekmektedir. Bu durum Müslümanların ehliyet ve liyakat prensibini özümsemiş olduğunu gösterir.⁷⁷

⁷⁷. Gadbân, Münir Muhammed, a.g.e., II, 152.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMDAKİ ETKİ VE FONKSİYONU AÇISINDAN ABDULLAH B. REVÂHA

1. DİNÎ VE AHLAKÎ ÖZELLİKLER

1.1. Allaha Bağlılığı ve İmanını Arttırmaya Olan Düşkünlüğü

Abdullah b. Revâha Müslüman olduktan sonra Allah'ın kullarından beklediği davranışların neler olduğunu öğrenmeye çalışmıştır. Bunun gerçekleştirmek için de arkadaşlarıyla uygun ortam oluşturmaya çalışarak Allah'a kul olmanın gereklerini öğrenmek istemiştir.

Abdullah b. Revâha arkadaşlarından biriyle karşılaştığında şöyle derdi:

—Gel de bir saat Rabbimize iman edelim”

Yine bir gün bu sözünü bir adama söyleyince adam öfkelenmiş, Hz. Peygamber'in yanına gidip şöyle demiştir:

—Ya Rasulallah, Abdullah b. Revâha'yı görmüyor musun? Bizi Senin imanından uzaklaştırıp bir saatlik imana rağbetlendiriyor!

Hız. Peygamber adamın bu sözü üzerine şöyle demiştir:

—Allah Abdullah b. Revâha'ya rahmet etsin. O meleklerin kendisiyle övündükleri meclisi seviyor.¹

Abdullah b. Revâha'nın karşılaştığı arkadaşına böyle demesinin sebebi, başka bir rivâyetten kendi ağzından öğrenelim. Abdullah b. Revâha arkadaşına:

—Gel de bir saatlik iman edelim, dedi.

Arkadaşı:

—Biz mümin değiliz?, diye karşılık verince Abdullah b. Revâha şu cevabı verdi:

¹ İbn Hanbel, III, 270; Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 231.

—Evet ama Allah’ı zikrederim ki imanımız artsın².

Abdullah, Allah’a daha çok bağlanmak için iman artırılması gerektiğini biliyordu. İman artırılırsa Allah’ın hoşnutluğunun kazanılacağına idrakinde idi. Abdullah’ı çok iyi tanıyan Hz. Peygamber onu şikâyete gelenleri Abdullah’ı överek geri göndermiştir.

Abdullah b. Revâha arkadaşlarına: “Gelin bir süre iman ilmiyle ilgilenelim” dedikten sonra onlarda Abdullah’ın yanına oturuyorlardı. Abdullah b. Revâha orada bulunanlara Allah’ı, tevhidi ve ahireti anlatıyordu. Buradan anlaşılıyor ki iman artırma teklifine bazı arkadaşları itiraz etmiyor, beraberce bir ders halkası oluşturup, Allah’ı tanımaya çalışıyorlardı. Hz. Peygamber’in olduğu zamanda kendisinden dinliyorlardı. Hz. Peygamber’in kalkmasından sonra Abdullah b. Revâha O’nun yerini alırdı. İnsanlar O’nun yanında toplanır, kendilerine Allah’ı hatırlatır, Hz. Peygamber’in söylediği hususlarda Müslümanlara dinî bilgileri öğretirdi. Hz. Peygamber bazen onların yanına çıkıyor, onlar da Abdullah’ın yanına toplanmış bulunuyordu. Herkes Hz. Peygamber’in konuşması için susuyordu. Hz. Peygamber ise, onların yanına oturup ilgilenmekte olduğu şeye devam etmelerini emrederek şöyle buyuruyordu. “ Ben bununla emrolundum.”³

Ebu’d-Derdâ anlatıyor:

—Abdullah b. Revâha’yı hatırlamadığım bir günün geçmesinden Allah’a sığınırım. Onunla karşılaştığında göğsümün arasına, arkamdan gelirse kürek kemiklerimin arasına vururdu. Sonrada şöyle derdi: “Ey Uveymir! Oturda imanımızı arttıralım.” Sonra otururduk dilediğimiz kadar Allah’ı zikrederdik. Sonunda şöyle derdi: “Ey Uveymir, bu iman meclislerinden bir meclistir.”⁴

Ebu-Derdâ anlatmaya devam ediyor.

—Abdullah b. Revâha bana her rastladığında “Uveymir otur bir saat kadar Allah’ı analım”, derdi ve O’nunla birlikte oturup zikrederdik. Zikirten sonra derdi ki: “İman tıpkı senin üstündeki gömleğe benzer. Gömlek, üzerinde değilken bir de bakarsın ki giymişsin, üzerindeyken ise bakarsın, çıkarmışsın. Kalp, kaynamakta olan çömlükten daha çabuk devrilen bir şeydir.”⁵

Abdullah b. Revâha iman artırmaya önem veriyordu. İmansız bir beden O’nun için elbisesi olmayan bir beden demektir. Bu sebeple tanıdığı herkesi iman arttırmaya davet

² İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 258.

³ Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdülbekir b. Muhammed, et-Terâtibü’l-İdariyye, (Hz. Peygamberin yönetimi), trc: Ahmet Özel, İstanbul, 2003, II, 228.

⁴ İbnü’l-Esîr, Üsdü’l-Ğâbe, III, 235.

⁵ Kandehlevî, M. Yusuf, Hayâtü’s –Sahâbe, trc: Ahmet Meylânî, İstanbul, 1980, III, 388.

etmeyi görev bilirdi. Bildiğini insanlarla paylaşmayı, bilmediğini de arkadaşlarında öğrenmeye gayret ederdi. Ayrıca Abdullah, imanı taze tutmanın önemini biliyordu.

1.2. Hz. Peygamber'e Olan Sevgisi Ve İtaati

Abdullah b. Revâha'nın Hz. Peygamberle Akabe'de başlayan tanışıklığı ilerleyen zamanlarda yerine dostluğa bırakmıştı. Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber'i çok seviyordu. Bunu söylediği şiirlerinde görmekteyiz. Mûte Savaşı'nda ordu Medine'den ayrılırken Peygamber'e söylediği şu şiir Hz. Peygamber'e olan sevgisini ortaya koyuyordu:

*Şüphesiz ben sende bolca hayır görürüm.
Allah bilir ki ben keskin görüşlüyüm,
Sen Peygambersin kim senin hayrından mahrum kalsa,
Kader onu düşürmüş demektir.
Allah sana verdiği şeyleri devamlı kılsın,
Tıpkı Musa'yı sabit kılması gibi,
Ve yardım görenler gibi yardım etsin.⁶*

Bu şiiri dinledikten sonra Hz. Peygamber O'na: "Allah seni de güzel olan her şeyde sabit kılsın", diye dua etti.⁷

Mûte Savaşı'na giderken en çok üzüldüğü şey Hz. Peygamber'den ayrılmasıdır. Çünkü Hz. Peygamber'i çok seviyordu. Hz. Peygamber ile namaz kılmak Abdullah b. Revâha'nın çok hoşuna gidiyordu. Hz. Peygamber Abdullah b. Revâha'yı bir seriyye içinde gönderdi. Ve bu Cuma gününe tesadüf etti. Arkadaşları sabah erkenden gittiler. Abdullah ise:

—Ben geri kalır, Hz. Peygamber ile namaz kılarım ve sonra onlara yetişirim, dedi.

Hz. Peygamber ile namaz kılınca, Hz. Peygamber O'nu gördü ve dedi ki:

—Arkadaşlarınla birlikte sabah erkenden yola çıkmaktan seni ne alıkoydu.

Abdullah b. Revâha'da:

—Seninle beraber namaz kılmak ve sonra onlara yetişmek istedim, dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

—Yeryüzünde ne varsa infak etsen, onların erken çıkışlarının faziletine ulaşamazsın, dedi.⁸

⁶ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 235. Ayrıca bakanız; Havva, Said, el-Esas, fi's-Sünne, Siretü'n-Nebeviyye, trc: Orhan Aktepe-Abdurrahim-Ali Ural ve ark., İstanbul, 1981, III, 197.

⁷ İbn Abdilber, el-istiâb, III, 900; Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 322.

⁸ İbn Hanbel, II, 224; Tirmizî, Cuma, 28.

Abdullah b. Revâha'nın seferden geri kalmasını Hz. Peygamber doğru bulmamış ve O'nu uyarmıştır. Abdullah, Hz. Peygamber'in böyle bir tepki vereceğini bilseydi, seferden geri kalmazdı. Çünkü Hz. Peygamber'i memnun etmeye çalışıyor, O'ndan ne duysa hemen uygulamaya koyuluyordu. O'nun eşsiz bir itaati vardı.

Abdullah b. Revâha bir gün Hz. Peygamber'in yanına gitmek için mescide gitti. Hz. Peygamber hutbe okuyordu. Abdullah daha mescidin kapısından içeri girmemişken, Hz. Peygamber'in cemaate:

—Oturun, dedi.

Bunu duyan Abdullah b. Revâha, Hz. Peygamber'in emrine uymak üzere hemen işitiği yerde oturup kaldı.

Onun bu davranışını öğrenen Hz. Peygamber ona şöyle dua etti:

—Allah senin kendisine ve Peygamberine olan itaatini artırsın.⁹

1.3. İbadetlere Düşkünlüğü

Abdullah b. Revâha Allah'a ve Hz. Peygamber'e bağlı bir müslümandı. İbadetlerini de yerine getirmeye çalışıyordu. Abdullah bu konuda titiz davranıyordu. Özellikle namaza ayrıca bir önem veriyordu. Adeta namaz onun hayatının direği idi.

Abdullah b. Revâha vefat ettikten sonra karısı bir adamla evlendi. Adam Abdullah'ın karısına sordu:

—Seninle niçin evlendim biliyor musun? Abdullah'ın evdeki davranışlarının neler olduğunu neler yaptığını merak ediyorum.

Kadın uzun uzun anlattı ve şöyle dedi:

—O evden çıkmadan önce iki rekât namaz kılıyordu. Dışardan eve geldiğinde de iki rekât namaz kılardı. Abdullah b. Revâha bunu hiçbir zaman terk etmedi.¹⁰

İbn Ömer'den gelen bir rivâyette ise Ebu'd-Derdâ şöyle dedi:

—Allah kardeşim Abdullah b. Revâha'ya rahmet eylesin, her ne zaman namaz vakti gelirse devesini çökertir, namazını kılardı.¹¹

Bu durum Abdullah'ın Allah'ı ve Hz. Peygamber'i çok sevdiğini, onların hoşnutluğunu kazanmak istediğinin en önemli göstergesidir.

Abdullah b. Revâha oruca da önem veriyordu. Her hal ve durumda orucunu tutuyordu.

⁹ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, 235; Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 232; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 306.

¹⁰ Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 233.

¹¹ Havva Said, a.g.e., VI, 445.

Ebu'd-Derdâ rivâyet ediyor: “Çok sıcak bir günde Rasulullah’ın savaşlarından birinde O’nunla birlikte yola çıktık, o kadar ki, her birimiz sığının şiddetinden dolayı elini başına koydu. İçimizde Hz. Peygamber ve Abdullah b. Revâha’dan başka oruçlu kimse yoktu.¹²”

Hadiste bahsedilen savaşın hangi savaş olduğu tam belli değildir. Mekke fethi seferi veya Bedir Savaşı olduğu hakkındaki görüşler de sabit değildir. Çünkü Abdullah b. Revâha Mekke fethi öncesi Mûte muharebesinde, şehit oldu. Ebu'd-Derdâ ise Bedir Savaşı’nda henüz Müslüman olmamıştı.

Bu seferin Ramazan ayı haricinde olup Hz. Peygamber’in nafîle oruç tuttuğu söylenemez. Çünkü Müslim’in rivâyetinde seferin Ramazan ayında olduğu açıkça ifade edilmektedir.¹³

1.4. Abdullah b. Revâha’nın Cehennemden Korkması

Abdullah b. Revâha herhangi bir konuda inen âyeti inceden inceye düşünür, âyetin vermek istediği mesajı almak isterdi. “Şairlere(gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?¹⁴” âyeti indikten sonra Abdullah b. Revâha, Hassan b. Sâbit, Ka’b b. Malik ağlayarak Hz. Peygamber’in yanına geldiler ve şöyle dediler:

—Bu âyet indiği sırada şüphesiz Allah bizim şair olduğumuzu biliyordu.¹⁵

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

—Ancak iman edip, iyi işler yapanlar, Allah’ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır,¹⁶ âyetini okudu ve “işte onlar sizlersiniz,” dedi.¹⁷

Abdullah b. Revâha hassas bir insandı. Âyetlerin vermek istediği mesajları hep düşünmüştür. Bunun sebebi O’nun Allah’a duyduğu sorumluluk bilincinden başka bir şey değildir.

Abdullah b. Revâha ile diğer şairler iman etmiş, kalpleri inançla dolmuş, hayatları belirli bir çizgiye oturmuş insanlardır. İyi işler yapmışlar, enerjilerini iyi ve güzel işlere yöneltmişlerdir. Boş düşlere ve düşüncelerle dalmamışlardır. Haksızlığa uğradıklarında

¹² İbn Mâce, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, es-Sünen, Mısır, 1952, Sıyam, 10; Ebû Davud, Savm, 45; İbn Abdilber, el-İstiâb, III, 901.

¹³ Müslim, Sıyam, 108.

¹⁴ Şuara, 26/224–226.

¹⁵ İbn Sa’d, III, 528; Zehebî, Tarihu’l-İslâm, II, 497.

¹⁶ Şuara 26/227.

¹⁷ İbn Kesîr, Hadislerle Kur’an’ı Kerim, XI, 6115.

mücadelelerini sürdürmüşlerdir. İnanışları hak davanın zafere ulaşması için bütün güçlerini o yolda harcamışlardır.¹⁸

Sonraki âyetin inmesiyle Abdullah b. Revâha rahatlamıştır. Onun tek gayesi Allah'ı memnun etmektir.

Bir gün Abdullah b. Revâha ağlıyordu. Bunu gören karısı da ağlamaya başladı. Bunun üzerine Abdullah:

—Yahu sana ne oldu?, diye sordu.

Karısı da:

—Sen ağladığın için ağlıyorum, dedi.

Abdullah b. Revâha'da:

—Ben Cehenneme gideceğimi biliyorum ama oradan kurtulacak mıyım yoksa kurtulmayacak mıyım bilmiyorum. İşte ben bu sebeble ağlıyorum, dedi.¹⁹

Abdullah aklından çıkmayan şu âyeti karısına hatırlatıyor: “İçinizden oraya uğramayacak bir kimse yoktur. Bu Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.”²⁰ Mûte savaşı öncesinde Hz. Peygamber ile vedalaşırken de ağlamıştı. Ağlama nedeni olarak yukarıdaki âyeti göstermişti.²¹

1.5. Sıra Dışı Bir Davetçi

Abdullah b. Revâha, kendisinde olan cehennem korkusunun etkisiyle tanıdıklarından Müslüman olmayanların İslâmıla tanışmaları için davetlerde bulunurdu. Kardeşi olan Ebu'd Derba'ya beraber oldukları her zaman İslâma'a davet etmiş ancak Ebu'd-Derdâ Müslüman olmamıştı.

Ebu'd-Derdâ anlatıyor:

—Abdullah b. Revâha'nın ailesinde Müslüman olan en son kişi bendim.(Ebu'd-Derdâ Abdullah'ın anneden kardeşidir.)

Abdullah b. Revâha Ebu'd-Derdâ'nın Müslüman olmasını çok istiyordu. O'nun evden çıktığını görür görmez içeri girdi. Abdullah eline baltayı alıp Ebu'd-Derdâ'nın putlarını kırmaya başladı. Bir taraftan da:

—Bütün şeytanlardan uzaklaş. Dikkat et Allah ile birlikte dua edilen her şey batıldır, diyordu.

¹⁸ Kutup, Seyyid, fi Zılâli'l-Kur'an, trc:Yakup Çiçek ve ark., İstanbul, 1993, VIII, 451.

¹⁹ Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 236; Ayrıca Kandehevî, a.g.e., III, 435.

²⁰ Meryem, 19/71.

²¹ Bakınız, Mûte Savaşı.

Abdullah'ın yaptıklarını gören Ebu'd-Derdâ'nın karısı:

—Ey İbn Revâha sen ne yaptın? Beni mahvettin, der ve kendisini dinlemeyen İbn Revâha evden çıktıktan sonra oturup ağlar.

Biraz sonra eve gelen Ebu'd-Derdâ hanımının ağladığını görünce:

—Niçin ağlıyorsun?, diye sorar.

Ebu'd-Derdâ'nın hanımı:

—Senin kardeşin Abdullah b. Revâha içeri girip putlarını paramparça etti, diye cevap verdi.

Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ kendine kızdı ve:

—Şâyet putların bir gücü olsaydı kendini korurdu,” dedi ve pişman oldu. Nihâyet Abdullah b. Revâha'yı buldu ve Hz. Peygamber'e giderek Müslüman oldu.²²

Abdullah b. Revâha Cehennemini dehşetini çok iyi anlıyordu. Kendisi Cehenneme gitmek istemediği için kardeşinde gitmesine razı olmuyordu. Kendisi için istemediğini kardeşi için de istemiyordu. Bencil, nemelazımcı bir karaktere sahip değildi. Çünkü onu Hz. Peygamber yetiştirmişti

1.6. Münafıklardan Hoşlanmaması

Bedir Savaşı daha olmamıştı. Sa'd b. Ubade hasta idi. Hz. Peygamber merkebine Üsame'yi de alarak Sad b. Ubade'ye hasta ziyaretine gidiyordu. Hz. Peygamber yolda aralarında Abdullah b. Übey b. Selûl'ün de bulunduğu bir topluluğa rastladı. Bu olay Abdullah b. Übey, Müslüman olmadan önce meydana geldi. O topluluğun içerisinde müşrikler ve Yahudiler de vardı. Abdullah b. Revâha da orada bulunuyordu. Hayvanların kaldırdığı toz, topluluğun üzerine gelince, Abdulah b. Übey kaftanı ile burnunu örttü ve:

—Bizim üzerimizi tozlatmayın, dedi.

H. Peygamber onlara selam verdi. Hayvanından indi. Sonra onları İslâm'a davet etti. Ve Kuran okudu. Bunun üzerine Abdullah b. Übey, Hz. Peygamber'e şöyle dedi:

—Eğer bu söylediğin sözler hak ise bunlardan daha güzel bir şey olamaz. Fakat bizim ortamı bununla ezanlandırma! Kendi menziline dön de bizden sana her kim gelirse anlat.

Bu sözleri duyan Abdullah b. Revâha yerinden fırladı ve dedi ki:

—Evet, Ya Rasulullah Sen bizleri meclisimizde bununla (yani Kuran ile) ört Kur'an'ın nuruyla bürü! Çünkü bizler bunu çok seviyoruz..

²². İbn Sa'd, V, 391; İbnü'l-Cevzî, V, 16.

Bunun üzerine müşrikler ve Yahudiler, Müslümanlar ile sövüşmeye başladılar. Hz. Peygamber hayvanına bindi ve hasta olan Sa'd b. Ubade'nin evine gitti.²³

Enes b. Malik'ten gelen bir başka rivâyette ise Hz. Peygamber'e şöyle dediler:

— Abdullah b. Übey'e gitsen (iyi olur)

Hz. Peygamber hayvanına bindi ve yanına aldığı bir grup Müslüman ile birlikte Abdullah b. Übey'e gitti. Gittikleri yer çoraktı. Hz. Peygamber Abdullah b. Übey'in yanına varınca O dedi ki:

—Yanımdan çekil! Vallahi eşeğinin pis kokusu beni rahatsız etti. Bunun üzerine Ensârdan bir kişi:

— Vallahi Rasulullah'ın eşeğinin kokusu senden daha güzeldir!, cevabını verdi.

Bu sözden sonra iki grup arasında arbede yaşandıktan sonra ayrıldılar.

Abdullah b. Übey'e cevap veren kişi Abdullah b. Revâha'dır.²⁴

Hz. Peygamber'in, ashabı ile birlikte Medine'ye hicretinden sonra da Abdullah b. Revâha, İslâm'ın zaferi ve Medine'ye yerleşmesi için en çok çalışanlardandı. Abdullah b. Übey'in hile ve desiselerine karşı da en uyanık olanlardandı. Abdullah b. Übey Medine'de İslâm'ın zayıflaması ve yerleşmemesi için çalışan zeki bir insandı. Fakat Abdullah b. Revâha O'nun bu çalışmalarının başarıya ulaşmasını engellemişti.²⁵

2. KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Zengin Olması ve Yetimlerle İlgilenmesi

Abdullah b. Revâha zengin bir insandı. Sahip olduğu pek çok kölesi, cariyesi ve malı vardı. Mûte Savaşı'nda tereddütler geçirdiği anda nefesine şöyle sesleniyordu."Ey nefis! Neden sakınıyorsun? Eğer karını düşünüyorsan ben onu boşadım. Eğer köle ve cariyeleri düşünüyorsan ben onları azâd ettim. Yok, beklediğin bunlar değil de, gözün dünya nimet ve şatafatında ise bilmiş ol ki onlar da Allah ve Rasulü'nündür. Şimdi geriye neyin kaldı?"²⁶

Kaynaklarımızda Abdullah'ın fakir olduğuna dair bilgiye rastlamadık. Kaldı ki yukarıdaki ifadelerden zengin olduğu anlaşılıyor. Dilini Allah yolunda kullanan Abdullah elbetteki Allah'ın kendisine verdiği imkânları Allah için harcayacaktı.

²³ Buharî, Merda, 15.

²⁴ Müslim, Cihad, 117.

²⁵ Halid, Muhammed Halid, Yeryüzü Yıldızları, trc: Abdülkerim Akbaba, İstanbul, 2006, s. 224.

²⁶ İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, III, 237.

Zeyd b. Erkam yetim kalmıştı. Abdullah O'nu himayesine aldı. O'nun terbiyesini üstlendi. Zeyd'i bazı seferlerinde beraberinde götürmüştü. Mesela Mûte Savaşı'nda Abdullah b. Revâha ile birlikteydi. Mûte Savaşı'nda ikisi devenin üzerinde iken Abdullah'ın şehadeti isteyen şiirini okumasından sonra, Zeyd ağladı.²⁷ Çünkü Zeyd Abdullah'ı çok seviyordu. Abdullah b. Revâha yetimleri hor görmemiş, çok yakından ilgilenmiştir.

2.2. Hatasında Israrcı Olmaması

Abdullah b. Revâha'nın siyahî bir cariyesi vardı. Bir keresinde Abdullah ona kızdı ve tokatladı. Sonra pişman oldu ve Hz. Peygamber'e giderek olayı anlattı. Hz. Peygamber:

—O nedir? (hangi dindendir), diye sordu.

Abdullah:

—Oruç tutar, namaz kılar, abdest alır, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Senin Allah 'ın Rasulü olduğuna şahadet eder, dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

—Ey Abdullah bu kadın mümindir, dedi. Abdullah hatasını anladı ve Hz. Peygamber'e:

—Seni hak ile gönderen yemin ederim ki muhakkak onu azad eder ve evlenirim, dedi. Ve bir süre sonra o cariyeyi azad etti ve onunla evlendi.²⁸

Abdullah b. Revâha Müslüman bir cariyeyi hürriyetine kavuşturmuş ve onunla evlenmişti. Soyluluklarına rağbet ederek kâfir kadınlarla nikâhlanmayı arzu eden insanlar, Abdullah'ı bir cariyeye ile evlendi diye ayıplamışlardı.²⁹ Bunun üzerine Allah: “İman etmedikçe putperest kadınla evlenmeyin, beğenseniz bile putperest kadından, imanlı bir cariyeye kesinlikle daha iyidir,³⁰ âyetini indirdi.

Allah bu âyetiyle Abdullah b. Revâha'nın davranışını onaylamıştır.

Hz. Peygamber bir gün mescide geldiğinde Abdullah b. Revâha ile Ebu'd-Derdâ'nın (r.a) ellerinde bulunan bir çubukla mescidi ölçtüklerini görerek onlara sordu:

—Ne yapıyorsunuz?

Ebu'd-Derdâ ile Abdullah:

²⁷ Zehebî, Tarihu'l-İslâm, II, 497.

²⁸ İbn Asâkir, Tehzîb, VII, 392.

²⁹ Yazır, Elmalî Hamdi, Hak Dinî Kuran Dili, II, 71.

³⁰ Bakara, 2/221.

—Allah Peygamberi'nin mescidini Şam yapıları biçiminde yapmak istiyoruz. Buna gidecek masrafı Ensâr kendi aralarında vereceklerdir, dediler.

Hız. Peygamber:

—Çubuğu bana verin, dedi ve çubuğu ellerinden aldıktan sonra onlarla birlikte kapıya kadar giderek dışarıya fırlattı ve:

—Hayır, benim mescidim ince ağaçlarla ve ottan yapılı kalsın, Musa'nın kulübesi gibi bir kulübe kalsın. Hatta bu bile çoktur, dedi.

—Ya Rasulullah, Musa'nın kulübesi nasıldı? Diye sordular.

Hız. Peygamber:

—Musa ayağa kalktığı zaman başı tavanına değiyordu, buyurdu.

Bu zikrettiğimiz iki durumda Abdullah hatalarında ısrar etmemiş, Hız. Peygamber'in uyarılarını dikkate almıştır.

2.3. Boş Sözdten Uzak Durması ve Mütevaziliği

Abdullah b. Revâha kendisine faydası olmayan işlerden uzak dururdu. Hız. Peygamber'de bunu biliyordu. Abdullah b. Revâha aşağıdaki şiirini okurken Hız. Peygamber O'nun hakkında: “Şüphesiz kardeşiniz batıl söz söylemez,” buyurmuştur.³¹

*“Tan yeri ağarıp fecr yükseldiği sırada,
Rasulullah Kitab'ını okuyarak içimizde,
O bize dalaletin ardından hidâyeti gösterdi,
Kalplerimiz ona tereddüdsüz inanmıştır ki,
Onun söylediği her şey muhakkak vâkı' olacaktır.
Müşriklere yatakları ağırlık verdiği sırada
O Peygamber yanını döşediğinden uzaklaştırıyordu.”³²*

Abdullah b. Revâha bir hastalığı sırasında bayıldı. Kız kardeşi Amre bint. Revâha ağlamaya ve:

—Ey dayandığım dağım, ey falanım ey şuyum, diye feryat etmeye başladı. Abdullah'ın bir takım vasıflarını sayarak ağlamaya devam etti. Abdullah ayıldığında şöyle dedi:

³¹. Buharî, Edeb, 91.

³². Buharî, Teheccüd, 21.

—Benim hakkımda bana ne dediysen “sen böyle misin”? diye soruldu.³³ Ben, benim hakkımda söylenenlerin hiç biri değilim, dedi.³⁴

Neticede Abdullah kardeşinin söylediklerini reddetti. Ve onun ağlamasını istemedi. Abdullah Mûte’de şehit olduğu zaman kız kardeşi Amre onun için ağlamadı. Bu Abdullah’ın ona ağlamayı nehyetmesinden dolayı idi.³⁵

2.4. Zeki Ve Adaletli Oluşu

Abdullah b. Revâha’nın ailesinden gizlediği bir cariyesi vardı. Ve Abdullah’ın karısı O’nu cariyesiyle birlikteyken gördü.³⁶ Bu durumu gören karısı O’na:

—Sen bir cariye hür olan karına tercih ettin, dedi.

Abdullah b. Revâha olayı inkâr etti. Bunun üzerine karısı:

—Eğer doğru söylüyorsan Kur’an’dan bir âyet oku, dedi. Abdullah b. Revâha da karısına içinde âyetleri hatırlatan bir şiir okudu.

“Allah’ın vadinin hak olduğuna ve Cehennem için durak olduğuna şahitlik ederim.”

Karısı bir âyet daha istedi.

*“Arşın suyun üstünde dolaştığına ve arşın üzerinde de
Âlemlerin Rabbi bulunduğuna şehadet ederim.*

Arşı kıymetli melekler taşımaktadır.

Ve o melekler Allah’a yakın olan meleklerdir.

Bu okunanların âyetler olduğunu sanan Abdullah b. Revâha’nın karısı:

—Allah’a iman ettim ve gözlerimi yalanladım, dedi.

Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber’e gelip bütün olup biteni anlattı. Hz. Peygamber bu olaya çok güldü ve hiçbir şey demedi.³⁷

Abdullah’ın karısı Kur’an’ı ezbere bilmiyordu ve okuyamıyordu.³⁸

Daha önce de ifade edildiği gibi Abdullah b. Revâha her sene Hayber’e gidip Yahudilerin hurmalıklarını tahmin eder ve onlara tahmin ettiğinin yarısını verirdi. Abdullah’ın kendilerini kayırması için Yahudiler rüşvet teklif ettiler. Abdullah bu teklife

³³ Buharî, Meğâzi, 46.

³⁴ İbn Sa’d, III, 529.

³⁵ İbn Kesîr, el-Bidâye, IV, 258.

³⁶ İbn Abdilber, el-İstiâb, III, 900–901.

³⁷ Zehebî, Siyeru A’lâm, I, 238.

³⁸ Zehebî, Tarihu’l-İslâm, II, 498.

son derece sinirlendi. Allah'ın rüşveti haram kıldığı, adaletli davranmaktan asla vazgeçmeyeceğini onlara hatırlattı.

Bunun üzerine Yahudiler: "İşte göklerin ve yerin bugüne kadar yıkılmayıp yerinde durmaları böyle adaletli hareket etmek sayesinde," dediler.³⁹

Hz. Peygamber'in eğitiminden geçen Abdullah b. Revâha kendine teklif edilen rüşveti kabul etmedi. İşte bu nokta Hz. Peygamber'in ashabının Allah'a duyduğu sorumluluk bilincinin yansımasıdır. Kendi aleyhine bile olsa adaletli davranmaktan asla vazgeçmeyen bir nesil meydana gelmiştir.

2.5. Kitleleri Etkileyici Bir Hitabet Gücünün Olması Ve Cesareti

Abdullah b. Revâha çok etkileyici bir hitabet gücüne sahip idi. Mûte Seferine çıkan üç bin kişilik İslâm kuvveti henüz yolda iken, yakın bir yerde büyük bir Bizans ordusunun bulunduğu haberi alınmış ve geri çekilip takviye isteme fikrini benimsemişken Abdullah b. Revâha'nın; şehitlik mertebesine erişmek için yola çıktıkları ve savaşma güçlerini de sayılarıyla değil, Allah tarafından kendilerine lütfedilen İslâm dininden aldıkları yolunda söylediği etkili sözler üzerine geri dönmekten vazgeçilerek savaşmaya karar verilmiştir.⁴⁰

Abdullah'ın bu etkili konuşması savaşın oluşumunu hızlandırmıştır. Büyük bir orduya karşı yapılacak savaş için Müslümanları tekrar savaşmaya hazırlayabilmek ancak hitabet gücü yüksek bir kişinin yapabileceği bir işti. Bu konuşmasıyla Abdullah b. Revâha üstün hitabet gücünü sergilemiştir.

Ayrıca yukarıda zikrettiğimiz nokta Abdullah'ın cesaretli olduğunu da gösterir. Üç bin kişilik bir ordunun, iki yüz bin kişilik bir orduya meydan okumasını sağlayan Abdullah b. Revâha çok cesur bir insandı. Ölümü hiçe sayıyordu. Aşağıdaki şiirinde bunu açıkça ortaya koymaktadır:

*"Ey nefis eğer katledilmezsen ölürsün
Bu öyle bir ölüm ateşidir ki ona girmiş durumdasın
Temenni ettiğin şeyler sana verilmiştir.
Eğer o ikisinin yaptıklarını yaparsan gayeye ermişsin demektir.
Eğer yapmazsan pişman olursun."⁴¹*

³⁹ Kandehlevi, Hayatı's-Sahabe, II, 206.

⁴⁰ Sargon, Erdem-Kılıç, Hulusi, "Abdullah b. Revâha," DİA, I, 129.

⁴¹ İbn Asâkir, Tehzîb, VII, 394.

Abdullah b. Revâha savaşmaktan çekinmeyen biriydi. O savaş için sefere hazırlanıldığında ilk harekete geçen kimse idi. Savaş bittikten sonra dönerken en son o dönerdi.⁴²

3. HADİS İLMİNE KATKILARI

Hz. Peygamber'in Abdullah b. Revâha'ya verdiği görevlere bakılırsa O'nun küçüklüğünden itibaren yetiştirilmesine önem verildiği görülecektir. Zaten Abdullah b. Revâha okuma-yazma oranının çok düşük olduğu bir toplumda okuma-yazmasını biliyordu.⁴³ Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber döneminde de yazmaya devam etti.⁴⁴

İkinci Akabe Biatından sonra Müslüman olan Abdullah b. Revâha çok fazla hadis rivâyet etmemiştir. Ancak kendisinden hadis rivâyet edenler vardır. İbn Abbas, Üsâme b. Zeyd, Enes b. Malik, Numan b. Beşir, Ebu Hureyre Abdullah b. Revâha'dan hadis rivâyet edenlerdir.⁴⁵ Tabiinden bir grupta onları takip eder. Mesela Kays b. Ebi Hazım, Ebu Seleme b. Abdurrahman, Ata b. Yesar, İkrime bunlardandır.⁴⁶

Abdullah b. Revâha'dan rivâyet edilen hadislerden tesbit edebildiklerimizden bir tanesi Beni Mustalik (Müreysi) Savaşı'nda Hz. Peygamber tarafından söylenmiştir. Abdullah ordudan ayrılmış, evine geceleyin girince karısının yanında yatan bayanı erkek zannedip onu öldürmek istemiştir. Hz. Peygamber'e bu durumu anlatınca Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Ebu Seleme b. Abdurrahman, Abdullah b. Revâha'dan rivâyet etti. "Hz. Peygamber bir kişinin geceleyin evine gitmesini nehyetti."⁴⁷

Ebu Hureyre rivâyet ediyor: Gece evine gelen Abdullah b. Revâha şu şiirini okudu:

*Aramızda Allah'ın kitabını okuyan Rasulullah vardır,
Gecenin koyuluğu yarıldığında, parlaklık ortaya çıkar,
Yatağında yanı üzere yatarak geceyi geçiriyordu,
Bize körlükten sonra hidâyeti gösterdi.*⁴⁸

Bir de İkrime, Abdullah b. Revâha'dan şu hadisi rivâyet etti: "Hz. Peygamber bizi cünüpken Kur'an okumaktan nehyetti."⁴⁹

⁴² İbn Hacer, el-İsâbe, II, 307.

⁴³ İbn Sa'd, III, 526; İbn Asâkir, Tehzîb, VII, 390.

⁴⁴ İbn Hacer, el-İsâbe, II, 306.

⁴⁵ Sultan, Cemil, a.g.e, s. 71.

⁴⁶ Kassab, Velid, a.g.e., s. 46.

⁴⁷ İbn Hanbel, III, 451.

⁴⁸ İbn Hanbel, III, 451.

⁴⁹ İbn Asâkir, Tehzîb, VII, 390.

4. ABDULLAH B. REVÂHA'NIN ŞAIRLİĞİ

İslâm dinî, dine ve dünyaya ait hükümleri bir araya getiren ve medeni bir toplumun düzenini devam ettirmek ve korumak için gerekli olan bütün hükümleri düzene koyan ve hüküm olarak yerleştiren bir dindir. Bu durumu devam ettirmek için barış hükümlerini koyduğu gibi savaş hükümlerini de düzene koyması gerekir. İslâm'ın bütün hükümleri sulh ve asayişe dair olsaydı; medeni toplum idare edilemezdi. Bu noktada Kureyş'in Hz. Peygambere taarruzları savaşa ait bir takım hükümlerin konulmasına vesile olmuştur. Hz. Peygamber iki grupta mücadele etmiştir. Bunlardan biri savaşçılar diğeri İslâm'ı hicveden şairlerdir. Nefsi korumak için bunlardan birisine karşı müdafaa yapmak ne kadar gerekliyse dinî korumak için ikincisine karşı müdafaa etmek de o derece ve belki de daha gereklidir. Mızrakların açtığı yaraların iyileşme ihtimali vardır. Fakat dilin açtığı yaralar iyileşmez.⁵⁰

Arap kabileleri, muharebeleri, an'aneleri, sonraki nesillere aktarmak için şiiri çok severlerdi. Şairlerin halkı üzerinde etkileri vardı. Günümüzde medya denilen yazılı ve görsel basın halkın fikirlerini idare ettiği ve istediği tarafa meylettirdiği gibi, cahiliye zamanında da şairler, Arapların milli düşüncelerini heyecana getirirler. Halkı yönlendirirlerdi. Onlar putperestliği insanların gözlerinde süsler, putların sevgisini Arapların kalplerine yerleştirirlerdi. Ayrıca Hz. Peygamber İslâm'ı insanlara anlatmaya başladıktan sonra şairler İslâm dinin aleyhinde heyecan veren şiirler yazarak, Hz. Peygamber'e düşmanlıklarını gizlemezlerdi. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra bu şairlere cevap vermek üzere Ensâr ve Hazrec kabilesinden üç kişiyi görevlendirdi. "Müminler mızrakla da dil ile de cihat ederler, sizin şiirleriniz müşriklere oklardan daha çok tesir eder."⁵¹

H. Peygamber'in İslâm'ı müdafaa için görevlendirdiği şairler şunlardır: Abdullah b. Revâha, Ka'b b. Malik, Hassan b. Sâbit.⁵²

H. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ ederken şiir ve şair vakasını küçümsememiş olması dikkat çekicidir. Bir taraftan müşrik şairlerle mücadele etmiş diğer taraftanda mümin şairleri teşvik etmiş, korumuş, iltifatlarda bulunmuştur. Müminleri hicvedip müşrikleri tahrik eden şiirler yazan Ka'b b. el-Eşref'i öldürmüştür. İranlıların hikâyelerinin Kur'an'dan üstün olduğu iddia eden Nadr b. Hâris'i idam ettirmiştir. Amr b.

⁵⁰ Es'ad, Mahmud, Tarih-i Din-i İslâm, İslâm Tarihi, trc: Ahmet Lütfü Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul, 1983, s. 564.

⁵¹ Es'ad, Mahmud, İslâm Tarihi, s. 565.

⁵² İbn Kayyim, Zâdü'l-Meâd, I, I.kıs., 32.

Abdullah b. Umeyr, Uhud Savaşı'nda ikinci kez yakalanınca Müslümanlar aleyhine şiir yazdığı için idam edilmiştir. Mekke fethinde herkes affedilirken Kâbe örtüsüne sarılı olarak bile bulunsa öldürülmesi emredilen on kişiden üçü de şairdi.⁵³

Hz. Peygamber'in şairlerle olan ilişkisini daha iyi anlamak için Müslüman şairlerden olan Abdullah b. Revâha ile olan diyaloguna bakmak uygun olacaktır. Abdullah b. Revâha'nın Müslüman olmadan önceki şairliği ile İslâmiyet'e girdikten sonraki şairliği arasındaki farkı dikkatlice yorumlamak gerekir.

Abdullah b. Revâha güçlü bir hatip ve büyük şairdi. Muhamdramûn şairlerindendir.⁵⁴ İlk dönemlerden itibaren muhadramûn kelimesinin tarifinin ortak özelliği muhadramûn hem cahiliye hem de İslâm döneminde yaşamış ve İslâm'a girmiş sayılmasıdır. Muhadram kelimesi dil ve edebiyat âlimleriyle tarihçiler farklı anlamlar yüklemiştir. Dilciler, Hz. Peygamber ile görüşüp görüşmeme O'na inanıp inanmama konusunu dikkate almadan ömrünün yarısı cahiliye döneminde, yarısı İslâm döneminde geçen veya iki dönemde de eser veren şairlere muhadram demişlerdir.⁵⁵ Abdullah b. Revâha da muhadramûn şairlerindendir.⁵⁶

Araplar içerisinde şair olup savaşa katılan kimseler çok nadirdir. Buraya kadar işlediğimiz bölümlerde de gördük ki Abdullah b. Revâha hem dili ile hem de kılıcıyla Hz. Peygamber'in yanında yer almış bir şairdir. Nitekim Mûte Savaşı'nda şehit olmuştur.

Abdullah b. Revâha'nın şiirlerinin söylenişi çeşitli gayelere hizmet etmiştir. Deve sürerken yolculuk yapılırken, usanç ve bıkkınlıklara sed çekmek için şiir söylemişlerdir.⁵⁷ Abdullah b. Revâha'nın Hassan b. Sâbit'ten ve Ka'b b. Malik'ten farkı vardı. Hassan ve Ka'b müşriklerle atışırken, geçmişteki olayları yaşadıkları kötü günleri hicvederlerdi. Onların ayıplarını yüzlerine vuruyorlardı.⁵⁸ Abdullah b. Revâha'nın şiirleri ise Kureyş'in imansızlığına yönelikti.⁵⁹ Müşriklerin küfür üzerinde bulunmaları, duymayan ve faydası olmayan şeylere ibadet etmelerinden dolayı onları ayıplıyordu. Söylendiği sırada Abdullah'ın sözleri hafif, Hassan'ın ve Ka'b'ın sözleri ise daha ağır geliyordu. Fakat İslâmiyeti kabul ettikten sonra bilgi sahibi olduklarında onlara en ağır söz, Abdullah b. Revâha'nın sözü idi.⁶⁰ İslâm'ı savunan Hassan b. Sâbit ve Ka'b b. Malik'in yanında

⁵³ Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte, Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi, Ankara, 1989, VIII, 179–180.

⁵⁴ Sargon, Erdem-Kılıç Hulusi, a.g.m, DİA, I, 129.

⁵⁵ Efendioğlu, Mehmet, "Muhadramûn," DİA, İstanbul, 2005, XXX, 394–395.

⁵⁶ Ferruh Ömer ve ark., Tarihu'l-Edebi'l Arabi, I, 260.

⁵⁷ Furat, Ahmet Suphi, a.g.e., s. 126.

⁵⁸ Havva, Sait, el-Esas fi's-Sünne, VI, 441.

⁵⁹ Schaade, A. "Abd Allah b. Rawaha," Encyclopaedia of Islam, Leiden, 1986, I, 39.

⁶⁰ Zehebî, Siyeru A'lâm, I, 235; Kettâni, et-Terâtibu'l-İdariyye, I, 362.

Abdullah b. Revâha'nın şiirleri daha azdır. Bunun sebebi Mûte Savaşı'nda şehit olmasıdır.⁶¹

Abdullah b. Revâha'daki değişimi görmek, O'nu daha iyi tanımak için şiirlerini iki bölümde incelemeyi uygun gördük: Cahiliye dönemindeki şairliği ve İslâm'ı kabul etmesinden sonraki şairliği.

4.1. Cahiliye Dönemi Şairliği

İslâm Medine'ye gelmeden önce kardeş iki kabile olan Evs ve Hazrec savaş halindeydi. Kabilelerin savaşçıları arasındaki mücadelenin bir benzeri şairlerin arasında da devam ediyordu. Evs kabilesine mensub Kays b. Hâtim'in, Hazrec'i aşağılayan şiirlerine karşı Hazrec kabilesine mensub Abdullah b. Revâha karşılık vermiştir.⁶² İki kabile arasındaki mücadele bitinceye kadar şairler arasındaki münakaşalar da devam etmiştir.

Tabakât kitaplarının çoğunda Abdullah b. Revâha'nın ve Kays b. Hâtim'in münakaşasından bahsedilmekle birlikte bazı kaynaklarda da bu konuyla ilgili rivâyetlere rastlanmaktadır. Kurtubî, Abdullah'ın Hz. Hamza'ya yazdığı mersiyesini rivâyet eden âlimler bulunduğu gibi Hicri ikinci asırdan sonra belki de bir divan oluşturulabilecek kadar çok şiiri kaybolmuş olan Abdullah b. Revâha'yı Ebu Temmam gibi hamâsesinde bir beyitine bile yer vermeyen âlimler de vardır. Aynı şekilde, İbn Kuteybe de O'nu eş-Şi'r ve-Şuara adlı eserinde şairler arasında zikretmemiştir.⁶³

Kaynaklarda Abdullah b. Revâha'nın divanından bahsedilmemektedir. Az sayıda ki şiirleri, elliye yakın beyit, İbn Hişâm'ın es-Sire'sinde olmak üzere çeşitli kaynaklarda dağınık bir vaziyettedir. Bu şiirlerinden altı tanesi cahiliye dönemine ait olup, düşman kabile Evs'e mensup Kays b. Hâtim'in Hazrec'e yönelik taşlamalarına verdiği karşılıklardan ibarettir.⁶⁴

Abdullah ile Kays arasındaki atışmaları daha önce zikretmiştik. Tespit edebileceğimiz kadarıyla cahiliye döneminde Rebi', Birinci Ficar ve Buas savaşlarında atışmalarına ulaştık. İbnü'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih adlı kitabında bu şiirleri zikretmiştir.,

Abdullah ile Kays arasındaki atışmalar o kadar ileri boyuta ulaşmıştı ki; kız kardeşlerine varınca kadar şiirlerinde konu olarak kullanmışlardır. Ancak ilk önce bunu

⁶¹ Furat, Ahmet Suphi, a.g.e., s. 123.

⁶² Ferruh Ömer ve ark., Tarihü'l-Edebi'l Arabi, I, 262.

⁶³ Sultan, Cemil, a.g.e, 94-95.

⁶⁴ Sargon, Erdem-Kılıç Hulusi, "Abdullah b. Revâha," DİA, I, 130.

yapan Kays b. Hatim idi. Daha sonra Abdullah da O'nun kız kardeşi ile ilgili şiir yazarak aynı şekilde karşılık vermiştir.⁶⁵

Abdullah b. Revâha, Kays b. Hatim'den başka Evsli Ubeyd b. Nâkîd ile de atışmışlardı. Bâki Savaşı'nda Ubeyd b. Nâkîd'ın Hazreci taşlamasına karşı Abdullah b. Revâha cevap vermiştir.⁶⁶

Abdullah b. Revâha'nın şiirinin günümüze kadar ulaşamamasının sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür.

- 1)Şiirlerin başka şiirler ile karışmış olması
- 2)O'nun cahiliye dönemine ait şiirlerinin ezberlenmemiş olması
- 3)Abdullah b. Revâha'nın konuşmalarında özellikle şiirle konuşmak gibi bir kaygısının olmaması ve bunu önemsememesi.
- 4)Allah'ın Peygamberimize: “Biz O'na şiir öğretmedik “⁶⁷ buyurması Abdullah'ın şiire olan bakışını değiştirmişti.⁶⁸

4.2. İslâm'ı Kabul Etmesinden Sonraki Şairliği

Hiz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra müşrik şairlerin Müslümanları rencide eden şiirlerinden son derece rahatsız oluyor ve çok üzülyordu. Ancak üzülmeğe yaraya merhem olmuyordu. Allah'ın kendisine öğrettiği bir şey vardı: Düşmanın silahıyla silahlanmak. İşte bu noktada Hiz. Peygamber şairliğiyle tanınan Abdullah b. Revâha ile yakından ilgilenmiştir. Abdullah Müslümanları rencide eden şairlere karşı korunması için teşvik etmiştir. Hiz. Peygamber bu konuda, “Mücahit kişi canıyla ve diliyle cihad eder. Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, onların sözleri(şairlerin) kâfirlere okun firlamasından daha etkilidir,”⁶⁹ buyurarak yaptıkları işin önemini ortaya koymuştur. Ayrıca Hiz. Peygamber: “Kureyşi hicvedin, çünkü bu onlara ok atmaktan daha ağır gelir,” buyurmuş ve İbn Revaha'ya haber göndererek, “Onları hicvet” demiştir. O da Kureyşi hicvetmiştir.⁷⁰

⁶⁵ Bakınız; Abdullah b. Revaha'nın cahiliye dönemi

⁶⁶ Bakınız; Bâki Savaşı

⁶⁷ Yasin, 36/69.

⁶⁸ Şuvey'ir, Muhammed b. Sa'd, a.g.e., s. 70.

⁶⁹ Zehebî, Tarihu l-İslâm, IV, 107.

⁷⁰ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 157.

Hz. Peygamber şiirle ilgilenmiştir ve şiir okumuştur. Hz. Aişe'ye adamın biri sordu: "Hz. Peygamber şiirle örnek verir miydi? Hz. Aişe de: "Bazen Abdullah b. Revâha'nın şiirlerinden örnek verirdi," dedi.⁷¹

Hz. Peygamber Abdullah'ın şiirini sever ve Abdullah'tan şiir okumasını isterdi.⁷²

Abdullah b. Revâha'dan gelen bir habere göre:

"Resulullah'ın (a.s) Mescidi'ne giderek önünde oturdum. Bana: "Sen şiir söylemek istediğinde, onları nasıl diziyorsun?" diye sordu. Ben de: "Şöyle bir bakınıyor(veya şuna bakıyor) sonra söylüyorum," dedim. "Hadi, müşrikler için bir şey söyle," dedi. Herhangi bir hazırlık yapmamıştım. Hemen şöyle söyledim:

*"Hey kaba ve basit insanlar,
Bana ne zaman savaşçı kimseler olduğunuzu ve
Mudar'ın size ne zaman itaat ettiğini haber verin"*

Ancak kavmini, "kaba ve basit insanlar" nitelendirmemden pek hoşlanmadığını gördüm. Bunun üzerine şöyle söyledim:

*"Ey Hayrın Haşim'i, Allah sizi insanlığa,
Öyle üstün kıldı, kıskanılmaz,
Ben sende tanıdığım bir hayrın varlığını anladım,
Başka bakışlardan beni ayıran bir anlayışla,
Büyük işinde bazılarından yardım ister, bir istekte bulunursan,
Sana sığınmaz ve yardım etmezler,
Allah sana verdiği iyiliği devamlı kılsın,
Musa'ya sabit kıldığı ve yardım ettiği gibi yardımcı olsun..."*

Bunun üzerine Resulullah'ın (a.s) yüzünde bir memnuniyet ve sevinç belirtisi görüldü ve: "Allah Seni de sabit kılsın" diye buyurdu.⁷³

Hz. Peygamber zaman zaman Abdullah b. Revâha'ya konu başlıkları vererek şiirler okutuyordu.

Hişâm b. Urve babasından şöyle naklediyor: "Ben Abdullah b. Revâha'dan daha hızlı,(pratik) şiir okuyan birisini işitmedim. Hz. Peygamber O'na birgün şöyle dedi: "İçinde kıyametten bahseden bir şiir söyle, Ben sana şöyle bakarken Abdullah b. Revâha'da şu şiiri söyledi:

⁷¹ İbn Hanbel, VI, 222.

⁷² Halid, Muhammed Halid, a.g.e., 224.

⁷³ İbn Sa'd, III, 528; Zehebî, Siyer'u A'lâm, I, 234.

*“Anladım ki bildiğim bütün hayırlar sendedir.
Ve Allah gözümün bana ihanet etmediğini bilmektedir.
Sen Peygambersin
Kim ki hesap gününde Senin şefaatinde mahrum olursa onu artık kaderi ayıplar.
Allah seni getirdiği güzellikte,
Musa’yı Sabit kıldığı gibi Seni de sabit kılsın.
Ve O’na yardım ettiği gibi sana da yardım etsin.*

Abdullah b. Revâha bu şiiri okuduktan sonra Hz. Peygamber: “Allah Seni de Sabit kılsın,” diye dua etti.⁷⁴

Sanki Hz. Peygamber Abdullah çeşitli konularda şiirler okutarak İslâm’ın mesajını ne kadar özümlediğini anlamaya çalışıyordu. Şiiri okurken yaptığı hataları yüz ifadesiyle belli ederek Abdullah’ı uyarıyordu. Abdullah da hemen hatasını düzeltiyordu.

Aslında, Abdullah b. Revâha Cahiliye’den sonra şiire devam etmesi çabuk olmamıştır. Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettikten sonra Abdullah bir müddet şiir yazmamıştır. Fakat müşriklerin Müslümanları taşlamaları kendisini rahatsız etmektedir. Daha sonra şiir yazmasına neden olan etkenleri şöyle sıralayabiliriz.

1) Müşriklerin sözlerinin ağır gelmesi ve Hz. Peygamber’in: “Benim adıma cevap ver” demesi. Bunu yaparken de Hz. Peygamber ile istişare ederek sözlerinin doğru olmasını dikkat ediyordu.⁷⁵

2) Şiire olan ilgisinin bitmemiş olması ve İslâm’la kazandığı yeni değerlerin O’nun dünyasındaki yaptığı gelişim.⁷⁶

Abdullah’ın meleke haline gelmiş şiir söyleme kabiliyeti vardı. İslâm ondaki cahiliyeden kalma hoş olmayan davranışları izale etti. Bu durumun kıymetini bilen Abdullah b. Revâha kendisini cahiliyenin karanlıklarından kurtaran Allah’a şükrederdi. Bunu şu şiirinde açıkça gösteriyor:

*“Allah’ım! Sen olmasaydın biz hidâyet bulamazdık.
Sadaka vermez. Namaz da kılmazdık.”⁷⁷*

Abdullah b. Revâha’nın Müslüman olmasıyla beraber şiirinde de değişiklikler olmuştur. Müslüman olduktan sonra yazdığı şiirlerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

⁷⁴ İbn Abdilber, el-İstiâb, III, 900.

⁷⁵ Şuvey’ir, Muhammed b. Sa’d, a.g.e., s. 90.

⁷⁶ Şuvey’ir, Muhammed b. Sa’d, a.g.e., s. 97.

⁷⁷ Buhârî, Cihad, 160.

3) Abdullah b. Revâha'da yeni bir şiir sevgi ve duygusu ile karşılaşılıyor. O âdeta Cahiliye devrindeki şairlerde hâkim olan duygu, düşünce ve gayeleri terk etmiştir. Mesela övmek, hicvetmek, karşı kabilenin kötü yönlerini sayıp dökmek ve benzeri şeyler kendisinde görülmez. Zevkin, yaşayan bir varlık olduğu tesirlerle değişebildiği dikkate alınırsa şairdeki bu değişikliği anlamakta güçlük çekmeyiz. O'nda görülen değişiklikler şunlardır: Kabilenin şan şerefi artık onu ilgilendirmemektedir, bunun yerine Allah'ın kendisini İslâm'a yöneltişini (hidâyet) bir şeref olarak telâkki etmektedir. O'nu bu sayede cehaletin karanlıklarından sıyrılmış, küfrün karanlık örtüsünden uzaklaşmış olacaktır. Şair bu büyük değişikliği Allah'ın eseri ve lûtfu olarak görmektedir.

4) Şahsi kusurlar ve meziyetler de artık onu ilgilendirmemektedir. Aklını ve hayalîni İslâm'ın müdafası ile yayılmasını temine yöneltmiş bir şairin, başkalarının söz konusu yönleriyle uğraşması düşünülemezdi. Kaldı ki böyle bir tavır esasında İslâm'la uyuşmazdı. Ayrıca kişinin can damarına dokunacağı için çirkin ve gereksiz saldırılara da sebep olabilirdi.

5) Onun şiirlerinde aşk, kadın ve benzeri konular yer almamaktadır. İslâm'ın onun görüş ve ufkuna yeni bir şekil verdiği dikkate alınırsa bunu da anlıyoruz. O bu nevi konuların yerini İslâm'ın idealleri ile doldurmuştu. Allah yolunda ölmek, O'nun nazarında cennete giden yollardan biriydi.⁷⁸

6) Abdullah'ın şiirlerinde İslâm'la birlikte artık yalnız gerçekler yer almaktadır. Yalandan uzak durmuştur. Abartı ve taşkınlık içeren ifadeler şiirinde yoktur.

İslâmla beraber arzuları da değişmişti. Onun amacı Allah'a kavuşmak, şehit olmak ve cennete gitmektir. O bu doğrultuda şiirler kaleme almaya başlamıştır. Söylediği şu şiir bunu açıkça gösterir:

“Ey nefsim yemin ettim elbette ineceksin.

Ya, inersin ya da zorla indiririm seni.

İnsanlar bağırsa ve toplanırsa.

Sana ne oluyor ki Cennetten hoşlanmıyorum.

Huzur dolu günleri çok yaşadın....⁷⁹

7) Abdullah'ın şiirleri, orduları, savaşa teşvik eden, savaş esnasında orduları coşturan onları cesaretlendiren özelliklere sahiptir. Mûte savaşında bunu görmüştük.

⁷⁸ Furat, Ahmet Suphi, a.g.e., s. 127.

⁷⁹ İbn Hişâm, IV, 20.

8) Abdullah herhangi bir konu hakkında söylemek istediği mesajı iletmek için çok uzun beyitlere gerek duymuyordu. O birkaç beyitle pek çok şeyi anlatabilecek özellikte şiirler söyleyebiliyordu. Mesela Hz.Peygamber ile yolda yürürken ayağına bir taş takıldı ve ayak parmağı kanadı. Bunun üzerine şu beyitleri söyledi.

“Sen parmaklarından kan akan(Peygamber) değil misin?

(Ama)Allah yolunda (Ben böyle bir şeyle)karşılaşmadım.”⁸⁰

Hiz. Peygamber’in Allah yolunda pek çok sıkıntı çektiğini kendisinin ise bu yolda zorluk çekmediğini ifade ediyor.

Abdullah b. Revâha’nın şiirlerinden bazılarını daha önceki konular içerisinde zikretmiştik. Şimdi bu şiirlere bakarak Abdullah b. Revâha’nın şiirinin genel özelliklerine göz atabiliriz.

—Vezinleri ağır değildir.

—Üslubunda bir zincir olduğu için kopukluklar yoktur.

—Kısa cümlelerden oluştuğu için sıkıcı değildir.

—İfadelerde doğruluk vardır.

—Hissedilen duygular dile getirilmiştir.

—Dinî derinliğin hissedilmesi amaçlanmıştır.

—Akide ile bağ kurarak nefsin isteklerine engel olma çabası göze çarpar.⁸¹

Kur’an’ın Allah’tan, Peygamberlerden, cennet, cehennemden ceza ve mükâfattan bahsetmesi, Abdullah’ı da etkilemiş, şiirindeki işlediği temaları değiştirmiştir. Abdullah b. Revâha’nın şiirlerinde işlenen temalar genellikle şunlardır:

—Ahiret hayatında insanların Cennet ve Cehennem ile karşılaşacakları konusu

—Şehitlik mertebesi ve şehadet özlemi.

—Allah’ın yardımını ve İslâm’ı diğer dinlere üstün kılması.

—Hz. Peygamber ’in konumu ve değeri.⁸²

Abdullah b. Revâha Cahiliye döneminde yukarı da ifade ettiğimiz konulardan hiç bahsetmezken Müslüman olduktan sonra devamlı bu konular üzerinde şiirler söylemiştir. Şiirlerinde Kur’an da geçen kelimeleri de kullanmıştır.

Arap edebiyatında kafiyeli şiir daha çok dikkati çeker. Abdullah b. Revâha da şiirlerini kafiyeli söylemiştir. Çünkü Medine de şiirler kafiyeli yazılırdı. Abdullah’ın

⁸⁰ Şuvey’ir, Muhammed b. Sa’d, a.g.e, s. 107.

⁸¹ Şuvey’ir, Muhammed b. Sa’d, a.g.e, s. 109–110.

⁸² Şuvey’ir, Muhammed b. Sa’d, a.g.e, s. 127.

ŕiirdeki kabiliyeti kafiyeli ŕiir yazmaya yeterliydi. Bu noktada Abdullah kafiyeli ŕiir yazarken kelime seçimine daha çok dikkat etmiŕtir.⁸³

Abdullah b. Revâha'nın ŕiirlerini Velid Kassab, eŕitli kaynaklardan topladığı 217 beyit tutarındaki en kısıası bir, en uzununu yirmi altı beyit ihtiva eden otuz yedi parça ŕiirini, Divanü Abdullah b. Revâha ve Dirase fi Siretihi ve Ŗi'rih adıyla yayınlamıŕtır.⁸⁴

⁸³ Ŗuvey'ir, Muhammed b. Sa'd, a.g.e., s. 165.

⁸⁴ Sargon, Erdem-Kılıç Hulusi, Abdullah b. Revâha, DİA, I, 130.

SONUÇ

Hazrec Kabilesine mensup olan Abdullah b. Revâha Medine dünyaya geldi. Çocukluk ve gençlik yılları hakkında detaylı bilgiler olmamakla birlikte düşman Evs kabilesinin şairleri Kays b. Hatim ve Ubeyd b. Nâkıt ile atışmaları bilinmektedir. Müslüman olmadan önce kabilesinde sözüne itibar edilen ve okuma yazma oranının yok denecek kadar az olduğu bir ortamda okuma yazmayı bilmesinden Abdullah b. Revâha'nın eğitimine önem verildiği gözlerden kaçmıyor.

İkinci Akabe Biatı'nda Müslüman olan Abdullah b. Revâha on iki nakipten birisi olmuş Medine'de kurulacak olan devletin oluşumunda yer almıştır. Medine'ye döndükten sonra İslâm'ın yayılması için gayret sarf etmiştir.

Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret yolculuğunda uğradığı Kuba'da inşa ettiği mescidin yapımında Abdullah b. Revâha da yer almıştır. Hz. Peygamber Medine'ye yerleştikten sonra onun hep yanında olmuş ve dostluk derecesine varan bir yakınlık aralarında oluşmuştur.

Abdullah b. Revâha Bedir esirlerine nasıl muamele edileceği ile ilgili olarak yapılan şurada Hz. Peygamber ile bulunmuş ve Hz. Peygamber onun görüşüne başvurmuştur. Daha sonra Hz. Peygamber Müslümanların ilk zaferi olan Bedir zaferini müjdelemek üzere Abdullah b. Revâha'yı Kuba, Hatme, Vail, Kureyza'dan oluşan Ehl-i Âliye kabilelerine göndermiştir. Müslümanlar Bedir zaferini Abdullah'dan öğrenmişlerdir.

Abdullah b. Revâha'nın yöneticilik alanında da kabiliyeti olduğuna tanık oluyoruz. Hz. Peygamber İkinci Bedir Seferi'ne çıkarken yerine vekil olarak Abdullah b. Revâha'yı bırakmıştır.

Abdullah b. Revâha hendek kazımında söylediği şiirlerle Müslümanların ayakta kalmasını sağlamış onlara moral vermiştir. Hendek savaşı devam ederken Hz. Peygamber Kureyzaoğullarının yapılan anlaşmayı bozduğu haberinin gelmesi üzerine bu haberin doğruluğunu öğrenmek için gönderilen heyetin içinde Abdullah b. Revâha'ya da görev vermiştir. Bu, Hz. Peygamber'in diplomaside Abdullah b. Revâha'ya verdiği ilk görevdir. Daha sonra Useyr b. Rizam'ın Hz. Peygamber'e karşı bir faaliyette olduğunun haberinin alınması üzerine konuyu araştırması için Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber tarafından

Hayber'e gönderilip halkın nabzını tutmasını istemiştir. Hz. Peygamber Hayberlilerin Useyr b. Rizam önderliğinde Müslümanlara karşı kurulan bir plana bozmak üzere Abdullah b. Revâha'yı sefir olarak otuz kişiyle birlikte tekrar Hayber'e gönderdi. Amaç Useyr ile konuşup onu Hz. Peygamberle görüşmesi için ikna etmektir. Abdullah b. Revâha Useyr b. Rizam'ı Medine'ye gelmesi için ikna etti. Ancak Useyr yolda pişman olmuş ve Abdullah'ın kılıcını elini atıp öldürmek isteyince Abdullah bunu fark etmiş ve Useyr'i öldürmüştür.

Hz. Peygamber ve ashabı Kabeyi ziyaret etmek amacıyla gittikleri yolda Hudeybiye'de konakladılar. Mekkelilerin Müslümanları Mekke'ye girmesine engel olacakları haberi gelince Hz. Peygamber, Hz. Osman'ı durumu konuşması için Mekke'ye gönderdi. Bir süre sonra Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi gelince Hudeybiye'de bulunan Hz. Peygamber ashabından ölüm beyatı aldı. Bu beyatı yapanların arasında Abdullah b. Revâha da vardı. Ertesi yıl Müslümanlar yapamadıkları Kâbe ziyaretini yapmak için Mekke'ye gittiler. Mekke'ye girişte Hz. Peygamber'in devesinin ipini tutarak giren Abdullah b. Revâha, Hz. Peygamber'i öven şiirler okudu.

Hayber Yahudileriyle yapılan anlaşma neticesinde Hayber meyvelerinin yarısı Müslümanlara verilecekti. Hz. Peygamber bu işin için Abdullah b. Revâha'yı görevlendirdi. Yahudiler Abdullah'a rüşvet vermek istediler. Ancak o buna öfkelenmiş ve adaletli davranmaktan vazgeçmeyeceğini onlara ifade etti.

Hz. Peygamber Mûte Savaşı'nda Abdullah b. Revâha'yı üçüncü komutan olarak görevlendirdi. Müslümanlar Bizans'ın çok kalabalık geldiğini öğrenince paniklediler ve geri dönmeyi düşündüler. İşte tam bu noktada Abdullah b. Revâha savaşın sayı çokluğuna göre yapılmadığını şahadet için çıktıklarını Müslümanlara hatırlatınca Müslümanlar cesaretlendiler ve savaşa doğru yürüdüler. Abdullah bu konuşmayı yapmamış olsa ordu belki geri dönecek ya da durumu değerlendirmesi için Hz. Peygamber'e haberci gönderilecekti.

Abdullah b. Revâha Allaha ve Peygamberine son derece bağlı bir insandı. İmanını arttırmak için Müslüman kardeşlerine rastlayınca iman arttırmak için onları davet ederdi. Ayrıca etrafında bulunanları İslâm'a kazandırma gayreti içerindeydi. Ebu'd-Derdâ'nın Müslüman olmasına zemin hazırladı. İbadetleri yerine getirme konusunda çok düşkündü. Her gün eve giriş ve çıkışında iki rekât namaz kıları.

Abdullah b. Revâha Cehennemden çok korkuyordu. Şairler hakkında inen âyeti duyunca ağlamış Hz. Peygamber'e durumu anlatınca Hz. Peygamber'in iman edenlerin istisna olduğunu söylemesiyle çok rahatlamıştı.

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra Abdullah b. Ubey Hz. Peygamber'e karşı cephe almış Medine'de İslâm'ın yayılmaması için gayret sarf etmiştir. Ancak başarılı olamamıştır. Çünkü Abdullah b. Revâha onun bu çalışmalarını zayıflatmıştır.

Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber'in şairlerinden biriydi. Hz. Peygamber bu sebeple onunla özel olarak ilgilenmiş müşriklere karşı Müslümanları dili ile müdafaa etmesini istemiştir. Abdullah sıra dışı bir şairdi. Bir elinde kalem bir elinde kılıç tutan, savaşmaktan korkmayan cengâver bir şairdi. Ve bu şair sahabî Mûte'de şehit oldu.

Görülmektedir ki Hz. Peygamber müşriklerle her türlü mücadelede yer almış onlarla sadece kılıçla mücadele etmemiştir. Mücadelenin psikolojik yönünü de düşünerek o günün kabilelerinde şiirin önemini ve etkisini bildiği için bu konuda işini bilen maharetli şairler ile bu davayı müdafaa etmiştir.

Ülkemizde Hz. Peygamber'in dönemi ile ilgili olaylar ve şahıslar hakkında bugüne kadar yapılmış kıymetli araştırmalar mevcuttur. İlme değer veren insanların yeni bir şeyler öğrenmesi adına Hz. Peygamber'i ve ashabı daha iyi tanımak için üzerinde araştırma yapılmamış konu ve şahıslarla ilgili yeni çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyoruz.

Bizim çalışma konumuzda gördüğümüz üzere şiire ve sanata önem veren bir peygamber modeli ile karşılaşılıyor. O, şiiri hedefleri doğrultusunda kullanarak, Cahiliye şiirini İslâm potasında eritmiştir. Hz. Peygamber şiire önyargıyla yaklaşmamıştır. Bu noktada günümüzde sanatın ne kadar önemli olduğunu göz önünde bulundurursak, Hz. Peygamber'in hayatında şiirin veya sanatın yeri hakkında yapılacak bir araştırmanın ilginç sonuçları da beraberinde getireceğini düşünüyoruz. Ayrıca müşrikler ile mücadelede şiirin fonksiyonu da araştırma konusu olarak değerlendirilebilir. Abdullah b. Revâha gibi çok yönlü kişilerin araştırılıp günümüz müslümanlarının dikkatine sunulması önem arzeden bir husustur.

BİBLİYOGRAFYA

- "Abdullah b. Revâha", Şâmil İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1990, I, 20.
- AFZALUR RAHMAN, *Sîret Ansiklopedisi*, ter: H.Bayrak-Y. Balcı ve ark., İstanbul, 1996.
- AĞIRAKÇA, Ahmet "Akabe Beyatları," ŞİA, İstanbul, 1990, I, 80.
- ALGÜL, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986.
- _____ "Mûte Savaşı," ŞİA, İstanbul, 2000, V, 365.
- _____ "Mûte Savaşı," DİA, İstanbul, 2006, XXXI, 385.
- BELÂZÜRÎ, Ahmet b.Yahya b. Cabir (v.279/892),
• _____ *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk: Süheyl Zekkar-Riyad Zirikli, Beyrut, 1996.
- _____ *Fütûhu'l-Büldân*, thk: Abdullah Enis Tabba-Ömer Enis Tabba, Beyrut 1957.
- el-BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (v.256/870), *Sahihu'l Buhârî*, Mısır, tsz.
- el-BÛTÎ, M. Sait, Ramazan, *Fikhu's-Siyre*, trc: Ali Nar-Orhan Aktepe, İstanbul 2003.
- CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara, 1989.
- *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, 1986.
- DURMUŞ, İsmail, "Kays b. Hatim," DİA, Ankara, 2002, XXV, 92.
- EBÛ DAVÛD, Süleyman b. Eş'as (v.275/888), *Sünenu Ebû Davûd*, Beyrut, 1969.
- EBÛ YUSUF, Kadı, *Kitâbü'l-Haraç*, trc: Ali Özek, İstanbul, 1973.

- EFENDİOĞLU, Mehmet, “*Muhadramûn*,” DİA, İstanbul, 2005, XXX, 394.
- ERTÜRK, Mustafa, “*Mikdât b. Amr*,” DİA, İstanbul, 2005, XXX, 49.
- ES’AD, Mahmut, *Tarih-i Dinî İslâm İslâm Tarihi*, trc: Ahmet Lütfi Kazancı, İstanbul, 1983.
- FAYDA, Mustafa, *Allah’ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul, 1992.
- FERRUH, Ömer ve ark., *Tarihü’l Edebi’l Arabî*, Beyrut, 1997.
- FURAT, Ahmet Suphi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1996.
- GADBÂN, Münir Muhammed, *Nebevî Hareket Metodu, Teorik ve Pratik*, trc: Tarık Akarsu, İstanbul, 1992.
- GAZZÂLÎ, Muhammed, *Fıkhu’s-Siyre*, trc: Resul Tosun, İstanbul 2004.
- HALİD, Muhammed Halid, *Yeryüzü Yıldızları*, trc: Abdülkerim Akbaba, İstanbul, 2006.
- HALİFE B. HAYYAT el-Asfari (v.240/854), *Tarihu Halife b. Hayyât*, thk: Süheyl Zekkar, Beyrut, 1993.
- el-HAMEVÎ, Yakut, (v.626/1228), *Mu’cemü’l-Büldân*, Beyrut, tsz.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, trc: Salih Tuğ, İstanbul, 1995.
- HAVVA, Said, *El-Esas Fi’s-Sünne Siyretü’n-Nebeviyye*, trc: Orhan Aktepe-Abdurrahim Ali Ural ve ark., İstanbul, 1991.
- el-ISBAHÂNÎ, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillâh (v.430/1039), *Hilyetü’l-Evliya ve Tabakatü’l-Asfiya*, Beyrut, 1967.
- el-ISFAHÂNÎ, Ebu’l-Ferac Ali b. Hüseyin (v.356/967), *Kitâbü’l-Egânî*, Beyrut, 1947.
- İBN ABDİLBER, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (v.463/1071), *el-İstiâb fî Ma’rifeti’l-Ashâb*, Kahire, tsz.

- İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah b. Abdullah (v.571/1175), *Tehzîb Tarihu Dimeşk el-Kebir*, Beyrut, 1987.
- İBN HACER, el-Askalânî Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl (v.852/1448),
• _____ *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut, 1968.
- _____ *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, Mısır, 1939.
- İBN HALDÛN, Abdurrahman b. Muhammed (v.808/1406), *Tarihu İbn Haldûn*, Beyrut, 1391/1971.
- İBN HANBEL, İmam Ahmed (v.241/855), *el-Müsned*, Beyrut, tsz.
- İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet b. Said el-Endelüsî (v.456/1064), *Cemheratü Ensâbi'l Arab*, Beyrut, 1983.
- İBN HİŞÂM, Ebu Muhammed Abdülmelik (v.213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk: Mustafa es-Sekkâ-İbrahim el-Ebyarî-Abdülhafız Şilbî, Beyrut, tsz.
- İBN İSHÂK, Muhammed b. İshak b. Yesâr (v.151/768), *Sîretu İbn İshak*, thk: Muhammed Hamidullah, Konya, 1401/1981.
- İBN KAYYİM, el-Cevziyye Şemsuddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Bekr (v.751/1350), *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Mısır, 1347/1928.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail (v.774/1372),
• _____ *el-Bidâye ve'n Nihâye*, thk: İhsan Abbas, Beyrut, 1974.
- _____ *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim (Hadislerle Kur'an'ı Kerim)*, trc: Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, İstanbul, 1984.
- İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî (v.276/889), *el-Meârif*, Beyrut, 1987.
- İBN MÂCE, Hafız Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini (v.275/888), *es-Sünen* Mısır, 1952.

- İBN SA'D, Muhammed (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübra*, Beyrut, tsz.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemalüddîn, Ebü'l-Ferac Abdurrahman (v.597/1200), *el-Muntazam fî Tarihi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, nşr: Muhammed Abdülkadir Ata-Mustafa Abdülkadir Ata, Beyrut, 1995.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddîn b. Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed (v.630/1232),
- _____ *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk: Muhammed İbrahim el-Benna vdg., Kahire, 1970.
- _____ *el-Kâmil fî't-Târih*, Beyrut, 1965.
- KANDEHLEVÎ, M. Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe*, trc: Ahmet Meylâni, İstanbul, 1980.
- KAPAR, M. Ali, "Hazrec," ŞİA, İstanbul, 2000, III, 232.
- KASSÂB, Velid, *Dîvânu Abdullah b. Revâha ve Dirâse fî Sîretihi ve Şi'rihi*, Riyad, 1402/1982.
- el-KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay b. Abdülkebir b. Muhammed (v.1382/1962), *et-Terâtibü'l-İdâriyye (Hz. Peygamber'in Yönetimi)*, trc: Ahmet Özel, İstanbul, 2003.
- KÖKSAL, M. Asım, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986.
- Krenkow, F., "Hazrec," İA, İstanbul, 1978, V/I, 415.
- *Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2006.
- KUTUB, Seyyid, *fî Zilâli'l-Kur'an*, trc:Yakup Çiçek ve ark., İstanbul, 1993.
- el-KÜTÜBÎ, Muhammed b. Şakir (v.764/1362-1363), *Fevâtü'l-Vefeyât*, thk: İhsan Abbas, Beyrut, 1974.
- MÂLİK b. Enes (v.179/795), *el-Muvatta*, thk: Muhammed Fuat Abdülbaki, Kahire, 1951.
- MANTRAN, Robert, *İslâm'in Yayılış Tarihi*, trc: İsmet Kayaoğlu, Ankara, 1981.

- MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, *Tefhimü'l-Kur'an*, trc: Muhammed Han Kayanî ve ark., İstanbul, 1995.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, en-Nisaburî (v.261/874), *Sahihu Müslim*, Beyrut, tsz.
- en-NESAİ, Ebu Abdurrahman b. Şuayb (v.303/915), *es-Sünen*, Mısır, 1930.
- OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, trc:Fikret Işıltan, Ankara, 1999
- ÖNKAL, Ahmet, “Akabe Biatları”, DİA, İstanbul, 1989, II, 211.
- _____ “Hazrec”, DİA, İstanbul, 1998, XVII, 143.
- SARGON, Erdem-KILIÇ, Hulusi, “Abdullah b. Revâha”, DİA, İstanbul, 1988, I, 128.
- SCHAADE, A., “ABD ALLAH B. RAWAHA”, Encyclopaedia of Islam, Leiden, 1986, I, 50.
- SIRMA, İhsan Süreyya, *İslâmi Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad*, İstanbul, 2002.
- SULTAN, Cemîl, *Abdullah b. Revâha*, Dimeşk, 1407/1987.
- SURUÇ, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul, 2006.
- ŞAKİR, Mahmud, *et-Tarihu'l-İslâmî*, Beyrut, 1411/1991.
- eş-ŞUVEY'İR, Muhammed Sa'd, *Abdullah b. Revâha Hayatühü ve Dirâse fi Şi'rih Râidu Şi'ril-Cihâdi'l-İslâmî*, Riyad, 1406/1986.
- et-TABERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v.310/922), *Tarihu'l-Ümemi ve'l-Mulûk*, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut, tsz.
- et-TİRMÎZÎ, Muhammed b. İsa b. Sevra (v.279/892), *Sünenü Tirmîzî*, Mısır, tsz.
- ÜNAL, Harun, “Hudeybiye Barışı,” ŞİA, İstanbul, 2000, III, 316.
- el-VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd (v.207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk: Marsden Jones, Beyrut, 1984.

- VASİLİEV, A.A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, trc: A.Müfit Mansel, Ankara, 1943.
- WENSİNCK, A.J., *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevi, (Concordance et Indices de la Tradition Musulmane)*, İstanbul, 1988.
- YAZIR, Elmalılı, M. Hamdi, *Hak Dinî Kur'an Dili*, Ankara, tsz.
- el-YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebi Ya'kûb b. Cafer b. Vehb b. Vâdih (v.292/904), *Tarihu'l-Ya'kûbî*, Beyrut, 1992.
- ez-ZEHEBÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (v.748/1374),
 _____ *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk: Şuayb el-Arnâvûd, Beyrut, 1985.
 _____ *et-Târihu'l-İslâm*, thk: Ömer Abdüsselam Tedmürî, Beyrut, 1994.
- ez-ZİRİKLÎ, Hayruddin, *el-A'lâm Kamusu Terâcim*, 3. Baskı, Beyrut, 1969.